

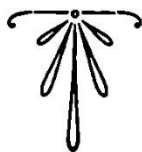
ŠVÉDOVÉ U BRNA

ROKU 1645.

Na základě pramenů líčí

DR. FRANTIŠEK ŠUJAN.

(Otisk z Časopisu Matice moravské.)

V BRNĚ 1898.

Tiskem Moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem vlastním.

ŠVÉDOVE U BRNA

ROKU 1645.

Na základě pramenů líčí

Dr. František Šujan.

(Otisk z Časopisu Matice moravské.)

V Brně 1898

Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

Nákladem vlastním.

Tato elektronická verze knihy vznikla k 370. výročí úspěšné obrany Brňanů proti Švédům v roce 1645 a jako vzpomínka na jejího autora, profesora a brněnského historika, autora knih o historii města Brna Dr. Františka Šujana
(* 3. 7. 1859 Kloboučky u Bučovic - † 19. 7. 1944 Brno).

Obsah

Úvod	4
I. Prameny a literatura.	5
A. Prameny.	5
B. Literatura.....	9
II. Boj o Brno.....	12
a) Přípravy k obraně Brna.....	16
b) Boj o město a hrad.	24
III. Následky boje pro Brno.	49
Odměna obci a měšťanům.	51
Odměna studentům.	55
Odměna vojsku.....	56
Dodatek.....	58
Mapová příloha	60

Úvod.

Roku 1895 bylo tomu 250 roků, co malá posádka, obětavé obyvatelstvo a nadšené studentstvo Brněnské osvědčilo podivuhodnou statečnost, vytrvalost a obětavost v obraně Brna proti Torstensonovi, nepřemožitelnému a do té doby neodolatelnému vůdci švédskému. Hrstka nadšených obránců (asi 1500 m.) 16 neděl odolávala a slavně odolala přesile (asi 28.000 m.) vítězných Švédů! Obhájení Brna roku 1645 náleží k nejstkvělejším činům vojenským za války třicetileté. Hrdinská obrana Brněnských plnila úžasem a podivem hned své vrstevníky a podnes budí zaslouženou úctu k proslaveným hrdinům z roku 1645.

O dobývání Brna od Švédů r. 1645 byly zapisovány podrobné zprávy hned za obléhání nebo brzy po něm od svědků očitých. Na základě zpráv jejich událost ta často bývala líčena od četných spisovatelů způsobem rozmanitým. Je tedy o té události hojně pramenův i četná literatura. Na základě jich chtěl jsem vylíčiti tu nejznamenitější, neslavnější a nejdůležitější událost brněnskou již k r. 1895, ale při usilovné a nákladné námaze nebylo možno opatřiti si všech pramenův a pomůcek. Teprve historická výstava, která r. 1895 v Brně v redutním sále byla uspořádána na oslavu 250 leté památky, částečně mi umožnila, bych dostal do rukou všechny prameny a pomůcky. Zkoumáním jich poznal jsem, že dobývání Brna od Švédů r. 1645 dosud nebylo vylíčeno věrně a úplně. Popisy nejstarší ze 17. stol. nejsou úplné, popisy pozdější zase nejsou věrné, poněvadž v nich pravda historická často ustupuje tvořivosti básnické.

Poněvadž zpráv o té události je mnoho a často se neshodují, bývá velmi nesnadno dopátrati se pravdy. Tak se stalo, že i novější a nejnovější popisy toho obléhání nejsou vždy správné.

Z důvodů tedy vědeckých podjal jsem se obtížné a nevděčné práce, že svědomitě srovnal jsem všechny prameny a pomůcky o dobývání Brna od Švédů r. 1645 a pak na základě jich líčím boj o Brno věrně, pokud na ten čas možno, úplně a podrobně. Každou větu svého popisu mohu doložiti důvody, ale nechci obtěžovati stálým jich uváděním. Pro jasnější představu věcí líčených je připojen plán celého dobývání, který byl nakreslen r. 1672 ve vlašské zprávě o dobývání Brna.

I. Prameny a literatura.

A. Prameny.

Hned za obléhání Brna od Švédů r. 1645 byly v městě zapisovány dva podrobné denníky.

1. *Diarium Brunense*, das ist: Eigentliche und wahrhaftige Relation, was sich vom 3. Mai bis den 23. Augusti des 1645. Jahres, in währender schwedischer Belägerung der königl. Stadt Brünn und Vestung Spielberg in Mähren von Tag zu Tag zugetragen, und wie selbiger Ort von Herrn Commandanten Obristen Souches ritterlich defendiret, und General Dorstensohn mit grossen Verlust der seinigen darvon abstehen und die Belägerung quittiren müssen. In Druck gegeben mit obrigkeitlicher Bewilligung zu Wien durch Matheum Rickhes anno 1646 a 1661 a 1661 také „zu Olmütz bei Veith Heinrich Ettel“.

2. Gründlicher und wahrhafter bericht Alles dessen, was sich durch der Cron Schweden bestellten Kriegs-General Leonhard Torstensohn in wehrender belägerung der Stadt Brünn vom 3. Mai bis 23. Augusti 1645 begeben und zugetragen. Gedruckt zu Brünn 1645.

V prvním prostě a upřímně je zaznamenáno, co pamětihodného přihodilo se v Brně a před Brnem od 3. května do 23. srpna. Spisovatel denníku není znám, snad to byl městský písař (sekretář), který denně zapisoval zprávy o každém dni (kromě 8. července) podrobně a bezpečně. Upřímný sloh jeho se líbí a vzbuzuje důvěru. Byl to asi úřední záznam, jež obec chystala pro potřebu pozdější (pro dvorskou kancelář českou).

Originál se ztratil, ale zachoval se skoro současný opis v Annalech Zábrdovických (rukopis v zemském archivu v Brně. Fol. 218-236), v nichž se praví, že originál byl prohlédnut a schválen generálem Souchem a jeho nákladem vytištěn (*diarium bellicum brunense, germanico idiomate fideliter compositum, a Generali de Souches revisum, approbatum, ac denique propriis suis impensis impressum etc.*). Vytisknuto bylo *Diarium* r. 1646 a 1661 ve Vídni u Math. Bickhesa a roku 1661 v Olomouci u Jindřicha Ettela. R. 1691-92 bylo otisknuto v Brně v Sinapiově „*Krakauischer Kalender*“ a r. 1726-30 v Brně ve Svobodově „*Titularkalender*“. Prvotisky *Diaria* hledal jsem již r. 1894 ve všech knihovnách v Brně, v Rajhradě, v Olomouci, v Praze i v universitní a dvorské bibliotece ve Vídni, ale nikde jich nebylo. Ani celá kommise, která r. 1896 uspořádala v Brně historickou výstavu všeho důležitého z obléhání švédského, nenašla jedinkého prvotisku. *Diarium* lze poznati z opisu v Annalech Zábrdovických a z otisku Svobodova z r. 1726-30.

Druhý denník formou i obsahem je podoben *Diariu*, ale není tak spolehlivý. Původcem jeho byl některý měšťan Brněnský, což plyne z nadšeného a jadrného slohu jeho, z něhož je patrné, že sám mnohých skutků válečných se účastnil. Psal za živé paměti skoro každý den. O některých dnech (9.-11., 14.-22., 27.-29. a 31. května; 2.-3., 6.-9., 12., 16., 19., 22.-25. a 27. června; 2., 6., 12.-14. a 16. července a 1.-2., 4., 6., 9-14 a 17.-19. srpna) nepodal zpráv podrobných. Na *Diariu* závislý není, ale často psal jen z doslechu, proto úspěchy Brňanův a nehody Švédů mnohdy zveličuje, celkem však srovnává se s *Diariem*. Tento denník byl vytištěn r. 1645 v Brně a r. 1816-17 otisknut v Hormayerově „*Archiv für Geographie, Historie, Staatsund Kriegskunst*“. Prvotisku jsem nikde v knihovnách nenašel a nepodařilo se to později ani oné kommissi, takže dlužno se spokojiti Hormayerovým otiskem z r. 1816-17.

3. Brzy po statečném odražení Švédů byl napsán třetí denník.

Brünnische Siegsfahne, das ist:

Eigentliche und zuverlässige Erzählung, welcher Gestalt die königl. Statt und Schloss Brünn in Mähren durch die Schwedische und Rakoczysche Kriegs-Heer unter dem Commando Leonhardt Torstensohns alss Gen. Feldt Marschalln, so dann Pakos Gabor und Jungen Printzen Rakoczy, vom 3 Tag Martij (!) biss den 23 Augusti des Jahrs 1645.

mit grossem Ernst belägert und gestürmet, aber Durch Herrn Baron de Souches, Kayserl: Gen: Wachtmaistern,¹ als Commendanten, und seiner unterhabenden Soldatesca, so wol auch Burgerschafft, Studenten, etc. tapffere Gege-nwehr, mit mercklichem Verlust der Feinde, Männlich gehandthabt und erhalten worden.

Allen der Röm: Kayserl: Mayest: getrewen Kriegs Officirern, Soldaten und Underthanen zur Nachricht, gleichmässiger Standhaftigkeit und guten Exempel, auss glaubwürdigem Teutschem bericht publicirt durch

L. V. H. D.

Gedruckt zu Wienn in Oesterreich, bey Mattheo Cosmerovio, wohnhafft im Cöllnerhoff, Anno 1647.

Je to spis velmi zajímavý, jež „auss glaubwürdigem Teutschem bericht“ (Diaria) sestavil L. V. H. D. Obsahuje podrobné zprávy o každém dni od 3. května do 23. srpna. Formou podobá se oběma předešlým, ale obsahem vyniká nad ně, podává je o každém dni zprávy podrobnější a to slohem upraveným a vytříbeným. Původce na základě Diaria (1.) snaží se psát jako chladný pozorovatel, proto Brněnské jmenuje „Die Belagerten“ a Švédy „Die Belagernden“. Přece však nedovedl se docela zapřít a ve zprávě o 10. květnu píše „unsere Cavalleria in 50 Pferden bestand“ a ve zprávě o 11. květnu „einer von den unsrigen blieb Todt“. Čím dále, tím vřeleji píše o obráncích, až boj dne 15. srpna líčí tak vřele, nadšeně a podrobně, že jasně vidíme, že byl očitým pozorovatelem tehdejších událostí v Brně (šlechtic Ludvík Hetzer?).

Čím byl, nikde v jeho spise nestojí, ale patrná je tam jeho přízeň ke šlechtě, zvláště u šlechtických důstojníkův císařských i švédských vždy podrobně vypisuje celý jejich titul, kdežto o duchovenstvu, studentech a měšťanech píše sice uctivě, ale chladněji, tak na příklad duchovenstvo tituluje vždy jen „die Herren Patres“. Byl sběhlý ve vojenství a v literatuře. Všude jeví dobrou znalost terrainu a všude užívá obvyklých vojenských výrazů francouzských neb italských. Každou důležitější událost provází na kraji knihy vhodnou průpovědí, jež cituje z klasiků, nebo z úst vynikajících osob, neb i sám vytváří. Úcty hodná je jeho znalost literatury, neboť cituje 73 průpovědí, jež mu poskytli: Justin, Silius, Augustin, Isidor, Plutarch, Dio Cassius, Cicero, Dionysius, Sallustius, Plotinus, Fulgentius, Apuleius, Livius, Symmachus, Leo, Plautus, Petrarca, Cassiodorus, Valerius Maximus, Bonaventura, Ovidius, Plinius, Imperator Fridericus, Lactantius, Virgilius, Seneca, Velleius, Laertius, Tacitus, Curtius, Polybios, Orosius, Statius a několik spisovatelů blíže neoznačených. Byl vřele oddán domu císařskému a ve zprávě o 15. srpnu trpce touží, že císař nesvěřuje důležitých míst vždy osobám nejoddanějším a nejschopnějším, nýbrž často těm, kteří nemají jiné hodnoty než přízeň svých patronů. Byl uvědomělým Němcem a katolíkem, proto na konci knihy nařiká nad záhubou a pokleslostí Německa, které prý kdysi bylo nepřátelům postrachem, ale za války 30 letě nepřivedlo to dále, než že odevšad napadáno bývá, před jinými se stydět a jim se kořiti musí i prosí vřele Boha, by vše brzy skončilo zase ke slávě Boží a císařově.

Sloh nejmenovaného L. V. H. D. je umělý, plynňý, nadšený, někde až vznešený, ale vždy rázný a neohrožený. Spisovatel píše nestranně a nikde nikomu nelichotí, ani Souchovi, k němuž všude projevuje mužnou úctu jako k muži zasloužilému, ale vždy nazývá ho prostě „der Obrist“, nebo „der Commandant“. Z celého spisu vysvítá, že byl zcela nezávislý a neohrožený, jenž netotiko chtěl, nýbrž i dovedl pravdu říci.

Spis jeho byl vytištěn r. 1647 ve Vídni „gedruckt zu Wienn in Österreich bei Mattheo Cosmerovio 1647“. I tento spis hledal jsem v uvedených knihovnách marně, až ona kommise našla jeden výtisk v klášteře Göttweich v D. Rakousích. Tamější bibliotekář dp. J. von Schilling mi jej ochotně půjčil, zač mu srdečně děkuji.

4. Na základě uvedeného spisu byl r. 1672 napsán obšírný spis o dobývání Brna jazykem vlašským. Relazione dell' assedio di Bruna e della fortezza di Spilbeig, attaccata Da Torstenson Generale dell' armi di Suezia del 1645. e difesa Da Ludovico Raduigo di Souches, Governatore di Bruna. Vienna, Apresso Gio Battista Hacque. Anno 1672.

¹ Tím Souches byl jmenován teprve 27. října 1645, tedy denník byl psán později.

Spisovatel ve vzletné předmluvě praví, že dostalo se mu do rukou německé vypsání toho slavného obležení Brna, v němž prý zkráceně je vypsáno vojenské umění. Aby také země vlašská poznala tu slavnou událost, vypisuje ji vlašsky. Líčí ji na základě „Brünnische Siegsfahne“, ale o každém dni od 3. května do 23. srpna podává zprávy ještě podrobnější. V úvod vložil podrobné vypsání osudův Souchových do r. 1645.

Původce toho spisu podepsal se v předmluvě N. H. Psal r. 1672, ale se známostí místních i osobních poměrů Brněnských tak podrobnou, že bezpečně souditi lze, že buď sám jako mladý voják (Sevison, Pompeati?) obrany Brna se účastnil, anebo že psal na základě ústních zpráv Souchových, nebo Souchových zápisků z doby obrany (1645). Aby zásluhy Souchovy zvelebil, nerozpakuje se zmenšovati zásluhy jiných, na př. Ogilviho, velitele na Špilberku; proto třeba opatrnosti při jeho zprávách o jednotlivých osobách. V celém spise všude je patrná tendence, totiž velebiti vojenský důmysl Souchův, jemuž spisovatel je poníženě oddán.

Spis jeho však je velmi důležitý se stanoviska vojenského, pak pro podrobný plán celého obléhání, jakož i pro mnohé listiny. Vytisknuto byl r. 1672 ve Vídni a dosud zachovalo se hojně výtisků. Poněvadž prameny toho dosud málo bylo užito, pořídil jsem si překlad pomocí pp. prof. Osv. Jakubíčka a Dra Tom. Korce, jimž tuto srdečně děkuji.

5. Kromě těchto denníkových pramenů zachovalo se z té doby hojně pramenů listinných a rukopisných, jež uloženy jsou: v městském archivu v Brně, v zemském archivu v Brně, v místodržitelském archivu v Brně, v c. a k. voj. archivu ve Vídni, v archivu říšského ministerstva financí ve Vídni a v archivu augustiniánského kláštera na Starém Brně.

Některé listiny vytiskl již anonymus N. H. ve zmíněné Relatione r. 1672; jiné F. J. Franzky r. 1798 ve spisku „Bürgertrübe“; některé Hormayer r. 1816 a 1817 v „Archiv für Geographie, Historie, Staatsund Kriegskunst“; jiné Pol. Koller r. 1845 v knize „Die Belagerung von Brünn“; jiné r. 1879 Dr. B. Dudík ve spise „Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650“ a roku 1895 Dr. Bert. Bretholz ve sbírce „Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte der Belagerung der Stadt Brünn durch die Schweden in den Jahren 1643 und 1645“. Tato sbírka je nejdůležitější, obsahuje 91 listin z městského archivu v Brně, 9 listin ze zemského archivu v Brně, 3 z c. a k. voj. archivu ve Vídni, jednu z archivu říšského ministerstva financí ve Vídni, jednu z archivu Králové kláštera augustiniánského v Brně a 13 regist z listin jinde tištěných (u Franzky-ho, Hormayera a Kollera). Originály těchto listin, pokud bylo lze je dostati, byly vyloženy r. 1895 v historické výstavě města Brna v redutním sále.

Též četné rukopisy obsahují mnoho zpráv o dobývání Brna r. 1645.

a) Rukopis ve Františkově Museu v Brně č. 189: „Consignation Allerhandt Uncosten, so die Statt Brünn bey Jüngstlich daselbst Sechzehn Wochen wehrender Schwedtschen belegerung, In Ihr Kayss. Maitt. Kriegs Diensten, sowoll wegen der Statt, Alls Spilbergs, angewendt und aussgegeben halt.“ Je to pramen zajímavý pro poznání, jak se za obléhání v Brně žilo.

b) Také důležitý je Pilátův (Dilati): Vita Martini Stredonii (rukopis v zemském archivu číslo 116). Jan Pilát z Litovle r. 1645. byl v Brně u Jesuitů v retorice a za obležení statečně bojoval v legii studentské. Potom vstoupil do řádu jezuitského, změnil své jméno v Dilatus a proslavil se jako učitel, kazatel a spisovatel. Nedlouho před smrtí (zemřel 21. října 1689) napsal obšírný životopis proslaveného M. Středy, který od 24. března 1641 do 1. července 1646 byl rektorem jes. koleje v Brně a od 1. ledna 1648 až do smrti 26. srpna 1649 provincialem české provincie. Životopis je psán s velikou úctou a láskou žáka k učiteli a podává podrobné a věrohodné zprávy o událostech r. 1645, jelikož pisatel osobně jich se účastnil. Brzy ten životopis bude vydán česky péčí p. faráře F. Tenory.

Méně důležitý jsou:

c) Annales Monasterii Zabrdocensis 1200-1672 (rukopis v archivu zemském v Brně fol. 218-236).

d) Annales St. Thomenses (Historia antiquissimi monasterii St. Thomensis Brunnae v rukopise kláštera Starobrněnského).

e) Memorabilia Brunensia od P. Adeodata Hanzelyho (rukopis v klášteře Starobrněnském).

f) Historia collegii Societatis Jesu Brunensis² (kopie v zemském archivu v Brně).

g) Diarium obležení hradu Pernsteina od Švédů roku 1645 od Mikuláše Fleišingra (Fleyssyngra) z Auerspachu, hejtmana hradu Pernsteinského.³

h) (Brünner) Bürgerbuch von Jahren 1618 - 1684 (rukopis v městském archivu v Brně).

j) Testamentenbuch aus den J. 1639-1671 (rukopis v městském archivu v Brně) a pak

ch) píseň válečná z doby obležení „Schweden-Schall und Brünner Wieder-Hall“, vytisknutá v Notizen-Blatt der hist. stat. Section 1858.

i) Důležit je také rukopis v zemském archivu Brněnském čís. 169: Pars Historiae Brunensis seu Collectanea. quae Ad. Patri Georgio Crugerio e Societate Jesu historiographo Litomieritii commoranti missa sunt A. 1669 a Kossinsky. Obsahuje úředně ověřený opis listin a privilegií daných městu Brnu v l. 1243-1669, jež shotovil syndikus brněnský J. Košínský pro Crugeria. Listiny z roku 1645 jsou Košínskému nejmilejší a provází je zajímavým výkladem.

6. Také se strany švédské zachovaly se četné prameny o dobývání Brna roku 1645.

a) Mnoho zpráv podává švédský historiograf říšský za války 30 leté Philipp Bohuslav Chemnitz (1605-1678) a ještě více listiny v královském archivu říšském ve Stockholmu a v archivu hraběte Wrangla ve Škoklostru u jezera Mälarského. Všechny tyto důležité zprávy vytiskl roku 1879 Dr. B. Dudík v obšírném spise „Schweden in Böhmen und Mähren 1640 - 1650“.

b) Souvisle vypravuje o dobývání Brna roku 1645 švédský historiograf Samuel Puffendorf (1632-1694) v díle: Comentariorum de rebus Suevicis Libri XXI. V knize XVII. str. 578 etc. obšírně vykládá, proč Švédové chtěli se Brna zmocnit, proč dílo jejich se nedařilo a proč Torstenson od Brna odtáhl. Puffendorf všemožně hledí omluviti, že Švédové Brna nedobyli, a velmi obšírně líčí vyjednávání Torstensonovo s knížetem Sibiňským Rákóczim.

c) Velmi důležitá je také zpráva jednoho švédského důstojníka ze dne 18. srpna 1645 o hlavním útoku na Brno dne 15. srpna 1645, kterou uveřejnil archivář kláštera Starobrněnského P. Clemens Janetschek v „Notizenblatt der hist. stat. Section“ v Brně 1893 č. 2.

² Chr. d'Elvertem (Die Schweden vor Brünn str. 77 etc.) citované „Diarium der Frünner Jesuiten M. S.“ k r. 1648. nikde jsem nenašel, ač všechny rukopisy a knihy Jesuitů Brněnských jsou v zemském archivu v Brně. Tam jsem nalezl „Diarium Jesuatorum ab A. 1680“ a „Historia et diplomatarium collegii Soc. J. Brunnae“, ale ono počíná teprve r. 1680 a tato obsahuje dějiny řádu jen do konce 16. st. Není však pochyby, že Jesuité měli Diarium také před r. 1680.

³ Drem A. Rezkem (Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. str. 429) připomenutá: Gruntovní a pravdivá zpráva ... Jana Jakuba Sárovce (zem. archiv č. 1428) týká se roku 1643.

B. Literatura.

Uvedených pramenů částečně užili, nebo je i rozmnožili mnozí vydavatelé, spisovatelé a řečníci od r. 1645 až po naši dobu, takže o dobývání Brna od Švédů vznikla již dosti bohatá literatura.

1. Abelinovo: *Theatrum Europeum oder historisme Beschreibung aller vornehmsten und denkwürdigsten Geschichten, so sich von a. 1642-1647 zugetragen.* Díl V. a VI. Frankfurt 1647 etc. V díle V. je vylíčeno dobývání Brna od Švédů a v díle VI. je přílohou mapa pochodů Torstensonových, vypracovaná od G. W. Kleinstretla, důstojníka ve švédském štábu generalkvartýrmistrově.

2. Zeilen: *Topographie von Böhmen, Mähren und Schlesien.* Frankfurt 1650. V knize té je velmi zajímavý plán (obraz) Brna z r. 1645.

3. Franc. Talbert: *Wranovium seu Aula Virginis, hoc est Miracula et gratiae Viennae Austriae, typis Mathei Rictii 1652.* Spis ten týká se hlavně zázraků způsobených na Vranově a podává zprávu, jak Švédové od Brna přepadli Nový Hrad a zmocnili se ho „proditiōne tamen cuiusdam rustici“.

4. Bohuslav Balbin: *Diva Turzanensis, seu historia miraculorum magnae matris Mariae* (Rukopis v zemském archivu č. 34). Balbin líčí pomoc P. Marie Brňanům i zjev její nad Brnem dne 15. srpna 1645, ale dodává: „sed quae de Virgine super urbem volante scripseram, incerta, et forte post eventum, ut fieri solet, quaesita“ str. 18. ř. 14 etc. K latinskému spisu (str. 157) Balbin hned připojil český, ale trochu jej zkrátil (str. 161-202). Latinský byl r. 1658 vytištěn v Olomouci.

5. Georgii Crugerii: *Sacri pulveres Bohemiae, Moraviae et Silesiae. Mensis Augustus. Praegae apud Paulum Tuchscherer 1669.* Obšírné to dílo obsahuje jen oslavnou báseň o Souchovi a zmínku o smrti velmi zasloužilého M. Středy.

Více zpráv o r. 1645 snad mají:

6. Georgii Crugerii: *Augustus a Caesar. Rom. I., cum adhuc idololatria orbis horreret, et praesertim Dei matris in coelos assumptio et qua recurrente 1645 cives Bruneuses contra Dorstensohnum coronae Suecicae Generalem substituerunt.* Litomisslii 1670.

7. Georgii Grugerii: *Nomina generosorum ac praenobilium strenuissimorum. D. D. Urbem et Rempubicam victoriosam ac domui Austriacae semper fidelem Brunensem sapienter gubernantium.* Litomisslii 1670.

Titul knihy první našel jsem v katalogu knihovny Cerroniho v zemském archivu, ale knihy samé nikde jsem nenašel. Titul knihy druhé našel jsem v katalogu knihovny P. P. minoritů v Brně, ale knihy samé po dlouhém hledání přece jsme nenašli. Poněvadž však, jak jsem dříve podotkl, Crugeriovi do Čech zprávy o moravských událostech posílal Košínský z Brna, nebude tam nic nového.

8. Tomáš Pěšina: *Prodromus Moravographiae.* V Litomyšli 1663.

9. *Trauerrede auf Souches vom Brünner Stadtpfarrer Ignaz Wohlhaupter.* Wien 1683.

10. *Die beglückte Tugend und das tugendsame Glück Ludovici Ratwit de Souches a. 1683.*

11. *Gemma Moraviae Thaumaturga Brunensis etc.* ab H. Czuppa. Brunae typis J. M. Svoboda. 1736.

12. *Wrbčanský: Nucleus Minoriticus.* Praegae 1746.

13. Adeodatus Hanzely: *Annus Secularis, d. i. wahrer Endwurff Ein hundert jähriger Belagerung der königl Stadt Brünn 1745.*

14. R. 1745 byla v Brně velkolepá oslava stoleté památky na zachránění Brna r. 1645, za které bylo několik slavnostních kázání německých i českých. Česky kázali u sv. Tomáše Ferd. Dubravius, farář z Podivína, Frant. Schuppler, farář z Tvarožné a Hugo Otmanský, farář z Rajhradu; německy J. Jak. Tilscher von Rosenheim. Kázání jejich jsou pěknou památkou umění řečnického, ale zpráv historických neobsahují. Jsou v knihovně P. P. minoritů v Brně při knize: Veit Scheffer: *Die kön. Stadt Brünn präsentirt ihr Ehrenkränzlein der Mutter Gottes.* Breslau 1700. Rovněž nemá ceny historické spisek téhož Scheffra: *Siegeskränzlein Maria ... geopfert vom Castell Spielberg.* Breslau 1700.

15. A. Pilarz z et F. Moravetz: *Moraviae Historia III. Brunae 1787.* Tito historikové ličí událost Brněnskou podrobně dle Diaria brněnského, dle Puffendorfa a dle zpráv v *Theatrum europeum*.

16. O důležitosti jednotlivých osob a budov v Brně i v okolí z r. 1645 přinášely zajímavé zprávy časopisy: *Mährisches Magazin*, který vycházel v Brně roku 1788 etc., *Moravia*, který vycházel v Brně 1815 etc. a *Brünner Wochenblatt* od r. 1824.

17. Car. Jos. Hanzely: *Gloria posthuma studiosorum brunensium in obsidione svecica a. 1645 pro urbe militantium Brunae 1798.* Jsou to stručné dějiny gymnasia Brněnského, k nimž připojeno podrobné vyličení, jakých zásluh dobyli sobě studenti v Brně r. 1645.

18. Fr. Jos. Th. Franzky: *Bürgertreue. Brünn 1728.* Je to podrobné vyličení, jakých zásluh o Brno dobyli si měšťané brněnští od r. 1421-1798 se zvláštním zřetelem na rok 1645.

19. Událost Brněnská z r. 1645 poskytla látku také tvorbě poetické, k novelle a dramatu. Schikaneder r. 1807 napsal novellu: *Die Schweden vor Brünn.* R. 1843 Straube: *Die Schweden vor Brünn.* R. 1818 Frey napsal dramatický obraz: „*Beharrlichkeit und Bürgertreue, oder die Studenten Cohorte auf der Thomas Schanze am 15. August 1645*“. R. 1839 Hall: *Der 15. August, oder die Brünner Bürgertreue.*

20. Na počátku 19. stol. nějaký Anonymus sepsal obšírný spis „*Der Schwedenkrieg*“, jehož rukopis je v Brněnském archivu městském. Po krátkém úvodu spisovatel podává vlastně opis denníku „*Gründlicher und wahrhafter bericht*“ (2) z r. 1645 a doplnil jej hojnými zprávami ze starých listin, které našel v městské registratuře. Tyto zprávy jsou důležitým doplňkem oněch denníkových pramenů (1-4), poučující nás o událostech a opatřeních, jež za obležení staly se ve městě, kdežto ony denníky líčí hlavně boj před hradbami. Část těchto listin (se signaturou Lit. S. 136) z archivu městského zmizela, ostatní vydal tiskem Dr. Bretholz ve sbírce uvedené pod č. 5.

21. O dobývání Brna od Švédů r. 1643 a 1645 hojně zprávy přinášel časopis Hormayerův: *Archiv für Geographie, Historie, Staatsund Kriegskunst.* J. 1816 N. 1, 2 a 1717 Nr. 35, 36 etc., kde byl otisknut denník „*Gründlicher Bericht*“, pak několik listin a básní o té události. Též Hormayerův *Taschenbuch* od roku 1821-1829 přinášel zprávy o té události.

22. R. 1828 Christian d'Elvert vydal v Brně spis: *Versuch einer Geschichte Brünns*, ve kterém o události z r. 1645 mnoho píše, ale později ve spise jiném (č. 25) leccos opravil.

23. Gregor Wolny: *Die Markgrafschaft Mähren.* II. 1, 2. Brünn 1836. Volný na mnoha místech jedná o událostech Brněnských z r. 1645, a to v II. díle sv. 1. str. 21, 103, 161, 230, 304, 357 a 442; v díle II. sv. 2. str. 48, 54, 304.

24. R. 1845 na památku 200letou byly vydány dva obšírné spisy: jeden napsal Koller a druhý d'Elvert.

Pol. Koller: *Die Belagerung von Brünn durch die Schweden im Jahre 1645.* Brünn 1845. Str. XII. - 137. Koller první ze všech vylíčil událost Brněnskou soustavně dle jednotlivých dní na základě všech pramenů do roku 1845 zná-

mých. Zvláště hojně použil zpráv v onom rukopise „Der Schwedenkrieg“, jichž část později z městského archivu zmizela. Koller podrobně líčí také dobývání Brna r. 1643. Nad to ve spise svém otiskl mnohé listiny z roku 1645, které se týkaly obrany Brna. Hlavní zásluha jeho je ta, že na základě pramenů vylíčil nejen boj před hradbami nýbrž i to, co dělo se uvnitř města za obléhání. Pramenů svých však kriticky nesrovnával.

25. Christian d'Elvert: Die Schweden vor Brünn. Brünn 1845. Str. IX. -119. D'Elvert ve spise svém podává více, než hlásá nadpis; neboť v úvodě naznačil přehled dějin Brna, v I. oddíle události politické a náboženské v Brně před válkou třicetiletou, v II. oddíle události do bitvy Bělohorské, v III. oddíle, jak Brno stalo se hlavním městem Moravy (1642) a ve IV. oddíle, kdy a jak Švédové tísnili Brno. Událost z r. 1645 je vylíčena (str. 39-74) jen povšechnými rysy, a to ne vždy správně. Zato důkladně vylíčeny jsou následky té události pro Brno i jednotlivce (str. 74-94). Ostatek knihy (V. oddíl) týká se rozvoje vojenství v Brně.

26. Od r. 1845 dějepyt a dějepis všude učinil veliké pokroky, tedy také u nás. Též o události Brněnské z r. 1645 bylo mnoho nových zpráv objeveno, jež sebral a vydal Dr. B. Dudík ve spise „Schweden in Böhmen und Mähren (1640- 1650)“. Wien 1879. Je tam vytisknuto mnoho listin z archivů císařských i švédských, z nichž mnohé týkají se dobývání Brna roku 1645.

27. Česky o dobývání Brna od Švédů dosud psal jen Dr. Ant. Rezek ve spise: Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. sv. 4. str. 424-433. V Praze 1890. Ve spise tom na str. 426 ř. 25 je vysloveno, že „literatura o obležení Brna jest dosti hojná a stála by za nové zpracování“. Tomuto vyzvání vyhověti chce můj spis.

28. R. 1895 v Brně byla slavena 250letá památka na obranu Brna. Za tou příčinou Dr. B. Bretholz vydal spis: Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte der Belagerung der Stadt Brünn durch die Schweden in den Jahren 1643 und 1645. Brünn 1895. Již titul podrobně naznačuje obsah knihy, jehož Bretholz užil hned ve spise následujícím.

29. Dr. B. Bretholz: Der Vertheidigungskampf der Stadt Brünn gegen die Schweden 1645. Brünn 1895. Je to spis bohatý obsahem i úpravou. Bretholz první ze všech ve spise svém klade váhu na vnitřní rozvoj celého boje Brna se Švédy. Zvláštní ceny knize dodává skvostná úprava; neboť četnými a krásnými obrazy a plány je postaráno o jasné pochopení tehdejších událostí. B. líčí události podrobně, ale ne vždy úplně.

II. Boj o Brno.

Válka 30letá zachvátila Moravu několikrát. Hned na počátku českého povstání hrabě Jindřich Thurn, náčelník vojska evangelických stavů českých, vtrhl roku 1619 se 16.000 vojska do Moravy, která pak mnoho trpěla od přátel i nepřátel až do roku 1626. Již tenkrát Brno bylo východiskem i cílem všech bouřlivých událostí na Moravě, ač hlavním městem ještě nebylo.

Potom záhubné vlny bouře třicetileté zaplavily Německo, a Morava měla pokoj do r. 1642, trpíc jen politickými a náboženskými následky bitvy Bělohorské jakož i velikými berněmi z krve i majetku. Jen r. 1639 zástupy švédského velitele Bannera z Čech přepadly Jihlavsko, ale byly zapuzeny od vojska zemského.⁴

Avšak roku 1642 vítězný vojevůdce švédský Leonhard Torstenson vtrhl ze Slezska kolem Opavy do Moravy. V pondělí svatodušní 9. června 1642 položil se táborem u Olomouce, v úterý počal ho dobývat a již v sobotu (14. června) byl mu zbaběle vydán od císařského velitele Antonína Miniatiho. Pak Švédům do rukou dostala se Litovel (16. č.), Unčov (18. č.) a tím celá severní část Moravy.⁵

Další postup Švédům zamezilo, že císařská armáda stahovala se k Brnu, kde sbíral trosky vojska císařského hrabě Piccolomini. Tam přitáhly také z Čech voje hraběte Buchheima i pluky určené do špan. Nizozemí a pomocné vojsko z Uher. Většina císařské armády rozložila se v Židlochovicích a v okolí. Švédové dojížděli až k Brnu, kde nastalo takové přestrašení, že kr. tribunál a desky zemské přeloženy do Znojma. Dne 17. června přepadli panenský klášter Tišnovský, jeptišky ztýrali, probošta Arnolda Weisskopfa zastřelili a město docela spustošili. Téhož dne Torstenson z Olomouce vytáhl zpět do Slezska, zanechav silnou posádku v Olomouci, Litovli a Unčově. Vojsko císařské, jehož nejvyšším velitelem byl bratr císařův arcikníže Leopold, biskup Olomoucký, hnulo se konečně (15. července) od Brna za Torstensonem do Slezska.

Odtud Torstenson vtrhl do Saská proti Lipsku. Arcikníže Leopold a hrabě Piccolomini spěchali na pomoc, ale Torstenson porazil je hroznou bitvou u Breitenfelda (2. listop. 1642). Torstenson přezimoval v Sasku. Leopold odtáhl do Čech a vzdal se velitelství. Nejvyšším velitelem vojska stal se jenerál Gallas (22. března 1643). Torstenson r. 1643 vtrhl do Čech (23. dubna) a bez překážky od Gallasa spěchal kolem Prahy přes Litomyšl a Svitavu (17. června) na Moravu, by přispěl stísněné posádce v Olomouci.

Moravě nastaly časy velice zlé; neboť Švédové všude vedle obyčejného loupení požadovali veliké výpalné. Zmocnili se Mor. Třebové (17. června), Mírová (19. června), Mohelnice (19. června), Litovle (19. června), již zatím císařští dobyli, Šumperka, Šternberka (22. června). Od Litovle hlavní armáda postoupila k Prostějovu, který shořen (23. června), k Plumlovu (24. června), ke Kroměříži (spálen 26. června) a k Tovačovu, kde leželi měsíc (od 3. července do 3. srpna). Gallas z Čech dal se na cestu za Torstensonem k Brnu, odtud k Litenčicím, po pádu Kroměříže couval ke Slavkovu (30. června), odtud k Víškovu (6. července) a ke Kojetínu (8. července), kde od 8. července ležel až do září, ale boje se neodvážil, ač více vojska měl a postavení výhodnější než Torstenson. Tento konečně hnul se do Horních

⁴ Pilař a Moravec: Hist. Mor. III. p. 203.

⁵ Že by 15. června také Prostějov Švédům se vzdal, jak Torstenson dne 29. června Wranglovi, veliteli švédskému ve Slezsku, oznamoval (u Dudíka: „Schweden in B. und M.“ str. 41 ř. 8), nezdá se pravdou, poněvadž ani Chemnitz, říšský historiograf švédský, ani paměti města Prostějova se o tom nezmiňují. Nad to již 18. července nejvyšší velitel vojska císařského arcikníže Leopold Vilém nařizuje jeneralprofosslieutnantovi, by všichni zajatí vojáci švédští byli opatrováni v Prostějově, úředním to sídle jeneralprofossově, což by nebylo možno, kdyby Prostějov měli Švédové.

Moštěnic (3. srpna do 1. září) u Přerova a dal dobýt Přerov, Lipník, N. Jičína, Fulneka, Ostravy a Uher. Brodu. Dne 1. září opustil opevněný tábor u Moštěnic a přes Víškov (padl 3. září) obrátil se k Brnu, by z rozkazu švédské vlády spěchal proti Dánsku.

Brno bylo k odporu připraveno. Již r. 1636 po smrti mocného správce zemského kardinála a biskupa Olomouckého Fr. Dietrichsteina císař Ferdinand II.⁶ učinil Brno hlavním městem Moravy, zřídil tam své místodržitelství, které nazývalo se král. tribunál a skládalo se pod předsednictvím zemského hejtmana z kancléře, dvou radů, sekretářův a kancelářských pomocníků. Po smrti císařovně (1637) nový hejtman zemský hrabě Julius Salm-Neuburg přeložil sice král. tribunál do Olomouce, však již 1641 z rozkazu císaře Ferdinanda III. byl přeložen opět do Brna. Zároveň zemský soud i desky zemské (do té doby střídavě v Olomouci a Brně) trvale přiřknuty Brnu a umístěny v zemském domě na Dominikánském náměstí. Od r. 1642 Brno je hlavním městem Moravy a sídlem všech hlavních úřadů královských i zemských. Po vzetí Olomouce 1642 Brno bylo jediné město na Moravě, které mohlo Švédům trvale odporovati; proto odstěhovala se do Brna také biskupská konsistoř (1642-1650), hledajíc tam bezpečného útočiště.

Brno již roku 1639 a 1640 na rozkaz zemského hejtmana Salma ze strachu před Bannerem bylo slušně opatřeno. Z celého kraje Brněnského byla nařízena robota a povozy na opevnění Brna. Kláštery Mariánský, Sv. Tomášský, Karthousský, Tišnovský, Zábřdovský, Sv. Annenský a Jesuitský v Brně, kapitula Sv. Peterská a panství Pozořícké i Říčanské musily svážeti dříví na Špilberk. Stavové zemští povolili značnou část peněz (4500 + 10.000 zl.) na opravu hradu Špilberka, který měl jen 40 vojáků posádky a byl tak chatrný, že tam ani posila 60 mužův od císaře poslaných ubytována býti nemohla. Plukovník Ernest Traun 26. října 1642 navrhl císaři podrobný plán, jak Špilberk má býti opevněn.⁷

Když Torstenson r. 1643 vtrhl na Moravu, v Brně obyvatelstvo i studující mládež následkem povýšení Brna za hlavní město byli nadchnuti neobyčejnou rekovností. Vše cvičilo se ve zbrani a hrnulo se do prací opevňovacích. Torstenson již na pochodu od Moštěnic k Víškovu vyslal rychlé sbory na lup proti Slavkovu, Brnu, Mikulovu a některým okolním městům, Slavkov a Mikulov odbyly to jen strachem.

Hůře bylo u Brna. Švédové přepadli (1. září) předměstí Brněnská „U mýta“ a „V jirchářích“ (nynější Dornich, Trnitá a Celní koliště), zapálili je na několika místech, vyloupili a odvěkli vše, nač přišli, zvláště mnoho koní. Při tom zle spořádali 4 setniny pluku Schönkirchova v předměstí rozložené, z nichž část porubali a část zajali. Zatím předvoj Torstensonův 3. září zmocnil se Víškova. Velitel tamější s vojskem dal se na útěk k Brnu. Švédové hnali se v patách za ním, pronásledovali ho, až se uchýlil za hradby Brněnské, a sami rozložili se v uvedených předměstích.

V noci přitáhl k Brnu Torstenson s hlavním vojskem a rozložil se táborem na výšinách u Slatiny, kterým podnes „švédské hradby“ se říká. Brněnští druhého dne (4. září) z důvodů obranných na rozkaz velitele v městě plukovníka Schönkircha zapálili zbytek spustošených předměstí („U mýta“ = Mauthbrunn a „V jirchářích“ = Ledergasse [Kožušná ulice]),⁸ což přimělo Torstensona, že přeložil tábor do Zábřdovic (5. září). Torstenson však tenkrát o Brno vlastně ani se vážně nepokusil, spěchaje na sever proti Dánům, nýbrž oblehl je jen proto, aby tam přilákal Gallasa a přinutil k bitvě, což se mu však nepodařilo.⁹ U Brna zdržel se jen 5 dní a svedl tam několik malých potýček, v nichž

⁶ Cís. rescript ze dne 19. a 20. prosince 1636

⁷ Zpráva Traunova u Bretholze: Urkunden etc. str. 6-8.

⁸ Kožušnou ulicí nazývá je J. Volný: Die Markgrafschaft Mähren II. 1. str. 4. ř. 12.

⁹ Chemnitz u Dudíka str. 96 ř. 10. a 300 pěších)

obhájci vedli si statečně. Brno však přece utrpělo velikou škodu požárem dne 5. září. Obhájci, by zbavili nepřítele každého výhodného místa před hradbami, sami obětovali plamenům klášter Františkánský neboli Bernardinský pod Petrovem na řece Svratce. Požár však zachvátil i chrám sv. Petra, v němž shořely 3 oltáře, dvoje varhany, 6 zvonů se roztavilo, dvoje hodiny, a zvláště bylo železi neobyčejně vzácné knihovny s archivem. Tehdy shořela i věž, která podnes nedostavěna. Požár zničil i nedaleký chrám sv. Cyrilla a Methoda, proboštství, děkanství a všechny budovy, ano i klášter Františkánek (u sv. Josefa) před branou Židovskou. Ve městě nastal veliký zmatek, ale Švédové té příležitosti nepoužili.

Zatím Gallas, když spozoroval, že Torstenson míří proti Brnu, rychle poslal od Kojetína pomocné vojsko (400 jezdců do Brna a za ním sám dal se na pochod s veškerou mocí svou. Pomocné vojsko Gallasovo přitáhlo na Špilberk v noci 7. září a ráno obsadilo v městě některá důležitá místa, kdežto měšťané a studenti hájili zdi městské a obstarávali stráž. Na večer 8. září přitáhl Gallas a rozložil se s vojskem na „Červeném kopci“ mezi Brnem a Bohonicemi. Poněvadž pak Torstensonovi docházely již zásoby a ze Švédska důtklivě volán byl proti Dánsku, zapálil svůj tábor a z rána 9. září 1643 odtáhl přes Slavkov a Víškov do Olomouce. Tam vydal rozkaz, aby Olomouc, Tovačov, Šternberk, Unčov a Fulnek byly udržovány jako pevnosti, ostatní místa: Lukov, Plumlov, Holešov, N. Jičín, Lipník a Přerov aby zbavena byla vši možné obrany a od Švédů opuštěna.

Torstenson dal se na pochod do Slezska. Cestou dobyl Sovince (17. září do 7. října)¹⁰ a zabezpečil si tak spojení Olomouce se Slezskem. Ze Slezska táhl do Dánska, porazil Dány (1643) i Gallasa (1644), který od Brna stále ho sledoval, a zatlačil zbytky vojska Gallasova (2000 m.) do Čech.

Pohroma Gallasova přiměla císaře a bratra jeho Leopolda Viléma, že odebrali se do Prahy, by postarali se o nové vojsko a obranu Čech. Torstenson však v lednu 1645 přes Annaberk ze Saska vtrhl do Čech a soustředěné vojsko císařské zničil ve vražedné bitvě u Jankova 6. března 1645. Generál Götz padl na bojišti a s ním asi 4000 mužů; nejvyšší velitel Hatzfeld, 5 jiných generálů, 18 štábních, 167 nižších důstojníků a 4118 mužů bylo zajato. Bitvou u Jankova císařské vojsko bylo rozprášeno. Pomocné vojsko Bavorské prchalo přes Tábor do své vlasti a zbytky vojska císařského ku Praze, kde shromáždilo se 10-11000 mužů. Švédové stali se pány Čech i Moravy a zaměřili přímo na Vídeň, kde měli spojití se s J. Rákócym, knížetem Sibiňským.

Když rozesla se zpráva o nešťastné bitvě u Jankova, rozmohla se sklíčenost mysli a zmalátnělost u poddaných císařových v celých Čechách, na Moravě i v Rakousích. Všude nastal strach a hrůza před vítěznými Švédy. Obyvatelstvo venkovské se skrovným majetkem utíkalo do nepřístupných lesů, boháči pak z měst a hradů prchali z vlasti do zemí sousedních. Jen v některých městech statečnější měšťané a posádky císařské vytrvali, by za hradbami odráželi útoky nepřátelské.

Torstenson po bitvě u Jankova zůstal den na bojišti a vystrojil velikou vojenskou slavnost za vítězství. Pak zaměřil přes Moravu na Vídeň. Obecná ochablost i ta okolnost, že nikde nebylo naděje na pomoc, poněvadž vojsko císařovo bylo rozprášeno, usnadnily mu postup. Od Jankova táhl přes Vožici, Černovice a Pelhřimov proti Jihlavě, která 13. března se vzdala generálu Wirtenbergovi.¹¹ Téhož dne večer přitáhl tam Torstenson s hlavní armádou a vyslal Jana Waltera na pomoc Olomouci, kde Švédové bránili se proti císařským již od r. 1642. Opevniv Jihlavu a zůstaviv tam plukovníka Oesterlinga se 6 pluky, vytáhl dne 19. března proti Znojmu. Zmocniv se Znojma, táhl ke Kremži na Dunaji, kde padlo mu do rukou velmi mnoho těžkých vozů s nákladem i koňstvem prchajícího vojska císařova (24.

¹⁰ Dudík, Sch. in B. und M, S. 97 ; Kollerovo udání (str. 9.) tedy není správné.

¹¹ Chemnitz u Dudíka str. 127. ř. 17.

března). Dne 26. března Torstenson dobyl Steinu a 29. března Kremže, co zatím generál Wirtenberg pronikl až k Vídni a zmocnil se veliké kořisti, s kterou uprchlíci se všech stran hnali se do Vídně. Torstenson pokusil se u Kremže o přechod přes Dunaj, ale řeka byla již dobře obsazena císařskými. Proto dal se po levém břehu Dunaje na východ, doufaje nabýti spojence v knížeti Sibiňském Jiřím Rákócym, který od bitvy Jankovské jevil velikou chuť opět spojití se se Švédy proti císaři. Ve spolku s ním chtěl přejiti Dunaj někde mezi Vídní a Prešpurkem a pak se dvou stran udeřiti na Vídeň. Torstenson dne 2. dubna vytáhl z Kremže, již 5. dubna zmocnil se Korneuburku a 6. rozložil hlavní stan u Stammersdorfu. Rákócy však ze strachu před Portou tureckou, která mu zakazovala spolek se Švédy proti císaři, neodhodlal se přispěti Torstensonovi. Ten dne 9. dubna obsadil i pevnůstku „Wolfsschanze“ u mostu Vídeňského, ale bez Rákócyho o Vídeň se nepokusil, protože byla od císařských již dobře opatřena, kdežto Švédové stálými pochody a nemocemi byli dosti zeslabeni. Proto Torstenson hnul se s hlavním táborem na sever k Mistelbachu, by tam vyčkal knížete Sibiňského. Rákócy však dlouho váhal až teprve 22. dubna na hradě Munkáči učinil spolek s Francouzi a odhodlal se přispěti Torstensonovi. Táhl však, jako by se mu nechtělo, již zase při tom vyjednával s císařem.

Torstenson zatím od Mistelbachu dal dobývatí okolních míst rakouských i moravských. Mikulov (17. dubna), Lava, Falkenstein, Stadt, Wolferstorf, Hodonín, Veselí, Ostroh, St. Město a Kunovice staly se kořistí Švédů. Dne 27. dubna Torstenson opustil Mistelbach a dal se na pochod proti Brnu. Od Mistelbachu armáda švédská táhla k Cáhnovu, zmocnila se, Rabensburku (30. dubna) a vtáhla na Moravu několika proudy. Torstenson s hlavním stanem táhl přes Mikulov, Vranovice, Židlochovice a Rajhrad. Židlochovic¹² zmocnil se 3. května a ještě téhož dne poslal přední voje své k Brnu.

Hlavní město Moravy ohrožovalo postavení Švédů ze zadu a překáželo jim ve hlavním záměru zmocniti se Vídně. Proto Torstenson umínil si zmocniti se Brna za každou cenu.¹³ Dobyť Brna nepokládal za těžké; neboť měl zprávy, že je v Brně jen malá posádka, že zámožnější obyvatelstvo s majetkem rozprchlo se do Vídně a Uher, že zásoby a střelivo z Brna bylo spotřebováno při dobývání Olomouce. Také věděl, že rozprášené vojsko císařské Brnu na pomoc přispěti nemůže, a zároveň důvěřoval štěstí, jelikož dosud žádné místo mu neodolalo; nad to vítězné vojsko jeho dychtilo po boji. Sklamal se však, neboť Brno bylo již připraveno k tuhému odporu.

¹² Proti mínění Rezkovu, že Torstenson Židlochovicemi netáhl (D. Č. a M. str. 424 ř. 30 etc.), opíráme se o skladatele vlašské Relatione, který výslovně praví, že Židlochovice dne 3. máje byly zbaběle vydány Torstensonovi (str. 21 ř. 8 atd.) od tamějšího velitele (Kapouna ze Svojkova. Dudík str. 146 ř. 34).

¹³ Důležitost Brna pro Švédy dopodrobna vypisuje švédský historiograf Chemnitz u Dudíka str. 147-149.

a) Přípravy k obraně Brna.

Po bitvě u Jankova také v Brně rozmohl se strach před Švédy. Přednější osoby ze šlechty, duchovenstva, ba i nejvyšší úředníci královští, jako hejtman zemský hrabě Pavel Lichtenstein-Kastelkorn s vyššími úředníky i deskami zemskými prchali do Vídně. Nejtrapněji působilo, že i baron Schönkirch, jenž od r. 1643 byl velitelem v Brně, vzdal se vši naděje na obranu Brna a zbaběle prchl. V Brně zůstal jen kancléř kr. tribunálu Jan Kolsdorf se synem, poněvadž prý neměl na živobytí ve Vídni¹⁴, a hejtman kraje Brněnského Zikmund Ferdinand Sack z Bohuňovic, jemuž zemský hejtman při odjezdu svém (asi 10. března) odevzdal velitelství nad Brnem a klíče od bran městských až do jmenování nového velitele.

Zato rada královského města Brna s měšťanstvem nepozbyli zmužilosti. Ti byli odhodláni věrně plnit přísahu, kterou zavázali se hned r. 1643, že budou věrni císaři i s nasazením života, cti, statku i krve,¹⁵ a pevný úmysl svůj oznámili listem císařové Marii, poněvadž císař po bitvě Jankovské z Prahy spěchal do Vídně přes Bavorsko. Když zemský hejtman listem dne 10. března dal jim zprávu o nešťastné bitvě Jankovské a vyzval je, by pečovali o bezpečnost města, odpověděli již 12. března, že za pomoci jeho a zbylých ve městě kr. radův ochotně učiní vše, čím povinni jsou Bohu a své vrchnosti. Oznámili, že ozbrojili na 800 měšťanů, tovaryšův a jiných obyvatel, ke kterým přibýlo asi 127 mušketýrův od Olomouce,¹⁶ jež ubytovali na Špilberku. Prosili zem. hejtmana, by je doporučil císaři, by jim v případě potřeby poslal vojenskou pomoc. Zároveň oznamovali, že od jenerality na Moravě velitelem v Brně za Schönkircha byl jmenován plukovník Souches, ale ještě nevěděli, zda-li to přijme. Ještě téhož dne kancléř kr. tribunálu Kolsdorf dopsal o tom do Hulína generálu Waldsteinovi, který již 14. března kr. tribunálu odpověděl, že Souchovi bylo již nařízeno, by převzal velitelství nad Brnem, a zároveň s ním že posílá něco pěchoty a jízdy do Brna, žádaje, by vojsko bylo náležitě opatřeno. Zároveň těšil, že již 8. března psal do Slezska o potřebné pluky do Moravy. V Brně však rozmáhal se strach, poněvadž přišla zpráva, že Švédové zmocnili se Jihlavy a odtud zamýšlejí přímo na Brno. Proto městská rada 15. března listem prosila zem. hejtmana, by je doporučil císaři, a oznamovala, že se chtějí statečně brániti, ač ode všech jsou opuštěni. Na ten list připsali, že Waldstein poslal jim plukovníka de Susa asi s 300 vojíny, kteří mají býti rozloženi ve městě a na Špilberku.

V Brně však z příchodu Souchova veliké radosti nebylo, poněvadž byl rodem Francouz a náboženstvím kalvín.¹⁷ Nad to jeho příchodem hrozil Brnu odchod krajského hejtmana Ferd. Sacka z Bohuňovic. Tento byl v Brně velice

¹⁴ Tak tvrdí vlašská Relatione, ale zemský hejtman Lichtenstein 2. dubna 1645 výslovně píše: „ich (habe) den Herrn an meiner Stelle hinterlassen“, u Bretholze: Urkunden. XL. str. 57 ř. 31.

¹⁵ Versichern auch Eur röm. kais. Lait als unsern natürlichen Erbherrn in dero allerunterthänigsten und schuldpflichtigen Treu, Gehorsamb und Devotion als dero verbundene Vasallen mit Darstreckung Leib, Ehr, Guetts, u Bluetts zu verbleiben. Bretholz: Urkunden etc. str. 13 ř. 25 etc.

¹⁶ Po bitvě u Jankova generál Burian Ladislav Waldstein zanechal obléhání Olomouce a ustoupil do Hulína, odkud rozeslal vojsko do ohrožených měst moravských (Brna a Znojma) a se zbytkem odebral se do Uh. Hradiště (asi 15. března).

¹⁷ Ludvík Raduit de Souches právě tehdy byl v nejlepším věku 37 let a slynul neobyčejnou statečností. Narodil se roku 1608 ve Francii ve městě La Rochelle z rodičů sice urozených, ale schudlých pro náboženství protestantské, které ve Francii bylo pronásledováno. Když dospěl, vstoupil do vojska švédského a brzy přízní hraběte de la Gardie byl mu svěřen pluk dragonův a pluk pěchoty. V bojích v Německu vyznamenal se velice, ale nepohodl se s generálem Stahlhansiem a vystoupil ze služeb švédských (1642). Když přes Rakousko vracel se do Francie, arcikníže Leopold Vilém nabídl mu místo v armádě rakouské. Byl mu svěřen pluk dragonů, s nímž r. 1644 pod generálem Ladislavem

oblíben pro zásluhy, jichž sobě získal svou horlivostí při obraně Brna r. 1643. Po příchodě Souchově krajský hejtman odevzdal mu velitelství i klíče od města a chystal se pryč, by prý jinde císaři platné služby mohl prokázati. To zarmoutilo celé město; proto městská rada dne 16. března dojemným listem prosila zem. hejtmana, by jménem císařovým přiměl Ferd. Sacka zůstat v Brně. Zároveň prosila, by vymohl u císaře pomoc, poněvadž Švédové po pádu Jihlavy pořád se blížili Brnu. Pomoc byla jim slíbena již 18. března od císařové Marie, která děkujíc za onen list těšila, že císař s bratrem Leopoldem^{18*)} brzy do Vídně přibudou, nové vojsko seberou a Brno i ostatní věrné od švédského nebezpečí osvobodí. Také generál Waldstein 17. března z Uh. Hradiště kancléři Kolsdorfovi psal, že zůstane v Hradišti a vojskem svým bude okolí Brněnské podporovati. A 19. března zemský hejtman Lichtenstein z Vídně psal kancléři Kolsdorfovi, že dostal od císaře, jehož ve Vídni denně očekávají, rozkaz, by Brno a Špilberk vším potřebným náležitě bylo opatřeno a císaři o všem, co se na Moravě děje, podrobné zprávy se dávaly.

Městská rada pak 19. března listem prosila přímo samého císaře, by poručil kraj. hejtmanu, jehož zásluhy obšírně líčí, zůstat v Brně, poněvadž bez něho Brno by se neubránílo, a slibovala, že budou za císaře bojovati do posledního vzdechu. Téhož ještě dne městská rada psala zemskému hejtmanovi a nejmenované mocné osobě ve Vídni (císařovu sekretáři Freisslebenovi) úpěnlivý list, že nepřítel už už se blíží, prosíc za přímluvu u císaře. Strach v Brně dostoupil vrcholu. Brzy však začalo se jasniti a nedůvěra k Souchovi mizeti; neboť Torstenson, zmocniv se Jihlavy (13. března) a Znojma (20. března), nedal se proti Brnu, nýbrž do Rakous k Dunaji, a Souches ukázal se velitelem znamenitým.

Raduit Souches, přijav velitelství (14. března), spěchal do Brna (15. března), by rychle vykonal potřebné práce k obraně. V Brně někteří obyvatelé již se kolísali následkem stálých zpráv o neodolatelném postupu Torstensonově a chystali se z města za příkladem kr. úřednictva.¹⁹ Plukovník však, jehož statečnost z Olomouce byla obecně známá, povzbuzoval všechny k vytrvalosti, ač někteří z duchovenstva i šlechty ukazovali na to, že Souches je rodem Francouz²⁰, náboženstvím kalvín a že z osobních neshod opustil službu švédskou. Tyto obavy rozptýlil sám císař listem z Vídně 22. března, jímž oznámil městské radě na její prosbu ze dne 19. t. m., že velitelem nad vojskem ustanovuje Soucha a zároveň nařizuje kraj. hejtmanu, by zůstal v Brně a v důvěrné shodě s komandantem město všemožně podporoval.

Téhož dne císař psal také Souchovi a hejtmanu Sackovi. Souchovi uložil, by bránil Brna vším možným způsobem v úplné shodě s krajským hejtmanem a měšťanstvem, k nimž měl se chovati nanejvýš shovívavě a laskavě. Kraj-

Waldsteinem súčastnil se dobývání Olomouce a neobyčejně se vyznamenal. Františkán Pommer uvedl v noci tajnými chodbami Soucha se 400 vybraných vojáků do děkanství v Olomouci a biskupský sluha Vabarský 200 jiných s hejtmanem Güntherem do biskupské residence. Za prudkého útoku císařských na hradby Olomucké měli Souches a Günther napadnouti Švédy a otevřítí brány císařským. Však neopatrností a zbabělostí vojáků Güntherových bylo vše prozrazeno a zmařeno. Útok císařských byl odražen a Souches od Švédů obklíčen. Bránil se velmi udatně. Když děkanství hořelo mu nad hlavou již rudým plamenem a bojovníci jeho většinou již padli, skočil s hradeb do příkopu a pronásledován jsa deštěm kulí švédských dostal se k císařským. Tím získal si důvěru císařovu, a byla mu svěřena obrana Brna.

¹⁸ Arcikníže Leopold, biskup Olomucký a Pasovský, po bitvě u Jankova v největším pro Rakousko nebezpečení opět přijal nejvyšší velitelství nad vojskem císařovým a zachránil Rakousko.

¹⁹ Relatione etc. str. 19. ř. 25. etc.

²⁰ Francie byla hlavním nepřítelem Rakouska (rodu Habsburského) od jeho vzniku r. 1526.

skému hejtmanovi, který zatím sám rozhodl se v Brně zůstat, zač obec se mu zavázala výplatou, kdyby od Švédů zajat byl, oznámil, že je nutno, by stále v Brně přebýval, což i zem. hejtmanovi a ostatním kr. úředníkům nařízeno bude. Dále mu uložil, by velitele i měšťanstvo, které k němu obzvláštní důvěru má, všemožně podporoval. Tak obrana Brna byla svěřena plukovníku Souchovi, hejtmanu kraje Brněnského a měšťanstvu. Všichni podjali se úkolu toho s horlivostí a obětavostí nevidanou.

Brno do té doby nebylo dostatečně opatřeno, nemělo ani dostatečné posádky ani potřeb válečných, by se zdarem mohlo odpírat nepříteli, jenž všude vítězně postupoval. Rozkládalo se mezi řekama Svatkou a Svitavou u paty vrchu Špilberka, na jehož temeni strměl hrad, který v prvé čtvrti 17. století byl v pevnost proměněn a r. 1643 dosti opevněn. Město bylo opevněno, ale hradby na mnohých místech byly porouchány. Bylo ohrazeno dosti silnou zdí s branami a věžemi, jejíž zbytky je viděti podnes na mnohých místech. Táhl se od Petrova kolem bývalého zemského domu místem, kde nyní stojí Novoměstské kasárny, na konec ulice Veselé, kde stála brána Veselá. Od brány té v přímé čáře ke konci ulice Běhounské u místodržitelství, kde stála brána Dřevná. Od brány té ke konci ulice Jesuitské, odtud ke konci ulice Kobližné, kde stála tak zvaná Bránka. Od té ke konci ulice Černoorelské, kde stála a posud stojí brána Měnínská. Od té ke konci ulice Josefské a ke konci nynější ulice Ferdinandovy, kde stála brána Židovská. Od té k Františkovu a kolem Petrova na konec ulice Starobrněnské, kde stála brána Brněnská.²¹ Ve zdi bylo přistavěno přes 30 pevných věží buď okrouhlých, nebo čtyřhranných, jež podnes viděti v Solní ulici (nad pivnicí Kletterovou), u starého zemského domu (při vchodu od Špilberka, je v ní berní úřad) a na Petrově (z Františkova). Kolem zdi městské vinulo se mezihradbí (der Zwinger), lemované pevnou hradbou (zdí), jež měla skoro kolmý svah do příkopu hradebního, který byl obklíčen pevným předhradbím s baštou pod Petrovem. U bran městských předhradbí s mezihradbím bylo spojeno mostem a jen po těchto mostech bylo možno dostat se do města. Chrám a klášter Augustiniánský u sv. Tomáše stál zevně zdi městské, ale hradbou byl objat mezi branou Dřevnou a Veselou. Hrad Špilberk byl úplně osamocen bez hradbového spojení s Brnem. Kolem Brna rozkládala se předměstí: Švábka (nyní Údolní ulice), Malá nová ulice (Veveří ulice), Nová ulice, Cejl, Kožušná ulice (V jirchářích) a Na příkopech (Ledergasse a Mühlgraben), Trnitá, Novosady, Pekařská a Staré Brno.

Souches od příchodu svého do Brna (15. března) horlivě se přičiňoval, by město náležitě opatřil, obzvláště potřebnou zbraň a střelivo usilovně sháněl v městě i z okolí, jak svědčí městské účty v březnu za střelivo a práci puškařů, pažbářů (Schifter), rukojetníku, soustružníků, kolářů, zámečníků, kovářů a sedlářů. Velitel na Veverí, jemuž bylo rozkázáno, by děla z Veverí do Brna poslal, psal již 20. března, že beze svolení svého pána tak učiniti nesmí. Podobný rozkaz patrně dostaly i jiné hrady. S počátku Souches ochotně podporován nebyl, teprve když zmizela ona nedůvěra, nastal v Brně i v okolí zimniční chvat.

Již 23. března zemský hejtman Lichtenstein z Vídně psal kancléři, s jakou radostí císař přijal zprávu, že Brno opatřuje se potravinami a jinými potřebami. Poněvadž prý však Špilberk není opatřen dle přání císařova, nařizuje, aby kancléř s krajským hejtmanem opatřili Špilberk vším potřebným aspoň na 6 měsíců a rovněž jeho velitele podplukovníka Ogilviho. Poněvadž na Brně a Špilberku závisí blaho celé země, mají k jejich ochraně vydatně přispěti okolní vrchnosti a, kdyby nechtěly, mají k tomu býti přinuceny. Zároveň císař splnomocňuje Soucha strhnouti kostely, které by překážely v obraně města. Na hranicích českých v kraji Chrudimském a Královéhradeckém budou postaveny některé pluky císařské s plukovníkem Kapounem, s těmi aby se dohodli o vypravení hlídek proti loupeživým hlídkám švédským. Lichtenstein také oznámil, že brzy vrátí se na Moravu. Co tímto listem se nařizovalo, to v Brně již z vlastního popudu ochotně konali.

²¹ Viz mapu v Zeilerově Topografii a plán Brna z Relatione, jakož i plány a obrazy v knize Bretholzově: Der Vertheidigungskampf der Stadt Brünn gegen die Schweden 1645.

Městská rada 26. března psala císařovu sekretáři Freisslebenovi, jak v Brně všechno obyvatelstvo bylo potěšeno a povzbuzeno rozhodnutím císařovým od 22. t. m. prosíc, by J. V. vyslovil jejich vděčnost a doporučil další milosti, kdyby snad Švédové později na Brno zaměřili. Také Souches 26. března listem z Brna přísahal císaři, že je odhodlán pro blaho rodu císařova život položit, že svědomitě dostojí všem povinnostem statečného vojína a Brna nepříteli za žádnou cenu nevydá, budou-li ho poctivě podporovati měšťané, velitel Špilberku a krajský hejtman. Tito všichni svědomitě tak činili, neboť Souches v témže listě oznamoval císaři, že Ogilvi dle jeho rady Špilberk lépe opevňuje a krajský hejtman Sack horlivě opatřuje potraviny a spíží.²² Městská rada děkujíc 30. března císaři za jeho rozhodnutí ze dne 22. března, oznamovala, že měšťané ve dne v noci rádi a ochotně stráž konají, hradby opravují a všechny potřeby nadšeně opatřují, jsouce odhodláni bojovati za císaře do poslední kapky krve, ač Švédové poslali k nim důstojníka s velkými sliby, aby je pro Švédy získal. Také kancléř král. tribunálu, velitel Souches a krajský hejtman všechny potřeby válečné opatřují prý velmi horlivě, svědomitě a vytrvale; přece prý však pro případ obležení městu i Špilberku je třeba četnějšího vojska, střeliva i potravin. Také prý třeba, by Brnu pomáhalo okolí zvláště při boření pevných klášterův a kostelů Kapucínského a Bernardinského v předměstí, poněvadž obyvatelstvo městské musí opatřovati hradby. Podobně asi psal 29. března také kr. kancléř Kolsdorf zem. hejtmanovi Lichtensteinovi, který již 2. dubna z Vídně nařizoval, by již vydané rozkazy o zásobení Brna a Špilberku z venkova také skutečně za přispění kraj. hejtmana byly vyplněny. Kdyby to nešlo po dobrém, mělo se na rozkaz císařův užiti vojenské exekuce, poněvadž by se všech zásob na venkově beztak zmocnili Švédové. Obyvatelstvo na venkově má Švédům odpírati výkup (*salva guardia*) a neodvolávati se naň, oč pečovati má Souches jízdnými hlídkami. Ze zásob má se dostati slušného opatření také veliteli na Špilberku Ogilvimu, poněvadž si stěžuje, že ničeho nedostává, kdežto v městě velitel s důstojníky má všeho hojnost. Také prý si stěžoval, že je nutno, aby král. kancléř a krajský hejtman zdržovali se na Špilberku pro lepší opevnění, poněvadž sám častěji musí do města a nahoře práce vázne; proto občas aby jeden nebo druhý si tam zajeli. Kláštery Kapucínský (nyní na kolišti proti celnici a viaduktu) a Bernardinský (nyní skladiště dráhy Ferdinandovy) mají se strhnouti bez ohledu na protest, poněvadž je jimi ohroženo celé město, ba celá země. Také zeď u zahrady jezuitské (mezi Josefovem a Cejlem) musí se zbořiti a stromy v zahradě vysekati. Brno se může vším náležitě opatřiti, protože Švédové právě zaměřili k Dunaji a na Moravu se hned nedají.

Brnu se tedy uvolnilo, ale v Brně nezaháleli, nýbrž ve dne v noci pracovali tím usilovněji, jak dokazují městské účty za měsíc duben. Dle těch účtů pracovali puškaři, pažbáři, rukojetníci, soustružníci, koláři, tesaři, zvláště tesaři z Kuřimě, stupaři, kteří robili stupy na výrobu střelného prachu, kováři, zámečníci, hodináři, kotláři, sedláři, řemenáři a j., kteří všichni hotovili potřebnou zbraň a střelivo. Jiní zase, jako zedníci, vodák s pomocníky, tesaři, příkopníci, pěchovači, povozníci a nádenníci pilně pracovali na opravě hradeb. Kromě těchto placených pracovníků pomáhal, kde kdo v městě mohl, i mládež studující a duchovenstvo a také četní venkované. Sám císař dne 5. dubna nařídil kraj. hejtmanovi, by po dobrém i po zlém opatřil Brnu a Špilberku z celého okolí potřebné zásoby, střelivo a robotníky na bourání zdí. To krajský hejtman svědomitě konal a byl nejhorlivějším pomocníkem Souchovým. Velmi horlivě opatroval Brno i Špilberk zásobami potravy, spíže, stavivém, střelivem a robotníky z celého kraje, jimž pod trestem smrti bylo přikázáno věrně plniti všechny rozkazy hejtmanovy. Také městská rada, měšťané a všechno obyvatelstvo v Brně závodilo v krásném osvědčování lásky k vlasti a k panovníkovi; neboť za celou dobu příprav od 15. března do 3. května, dobu to zajisté nejvýše rozechvěnou, kdy pro veliké nebezpečí nezřídka přílišné požadavky se kladly obětavosti jednotlivcově i celé obci a nekladlo se na zlaté vážky každé slovo, jež tu a tam bylo třeba pronésti, přece stále potrvála úplná shoda a přátelská ochota mezi velitelem Souchem, krajským hejtmanem a městskou radou. Jen 13. dubna stěžoval si Souches starostovi města, že při budování žernova na mletí mouky pracuje se nedbale a ve skladišti že

²² List otisknut v Relatione str. 116.

není masa, čemuž ihned se vyhovělo. Je podivu a uznání hodno, jak ochotně, rychle a s jak velkými oběťmi městská rada opatrovala vše, čeho bylo třeba na opevnění a ozbrojení Brna, jak dokazují účty z té doby.²³

Jen tak bylo možno, že Souches poměrně v krátké době asi 6 neděl opatřil Brno tak, že mohlo odolati nepřemožitelnému Torstensonovi. Hradby dal opravit, kde byly na sesutí; kde byly slabé, tam je dal opevniti. V mezihradbí na konci ulice Jesuitské postavil pevnou baštu a u bran městských batterie pro děla. Staré příkopy kolem hradeb dal prohloubiti a, kde jich nebylo, jako na př. kolem hradeb u sv. Tomáše, dal vyházeti nové 1,5 sáhu hluboké a 5 sáhův široké, při čemž použil i Jesuitův a jejich žáků, jež k nadšení a vytrvalosti povzbuzoval slavný rektor P. Martin Středa. Předhradbí (ravellin) dal opravit a, kde bylo třeba, nové vystavěti, zvláště u sv. Tomáše. V městě dal rozebrati několik věží, by nabyl materiálu k opevnění hradeb, zvláště hradeb u sv. Tomáše, a zdivo těch věží vyplnil hlínou a trámy pobitými plechem, že byly pevné jako bašty a bezpečné před ohněm. Některé brány (Brněnskou a Židovskou) a věže ve zdi městské, jakož i mezihradbí opatřil zábradlím (ochranné zídky = Brustwehr) a na bašty v hradbách postavil batterie s děly.²⁴ Ve hradbách dal prolomiti potřebné průlomy, ale náležitě je zabezpečil a také dal zazditi dvě brány městské (Dřevnou a Veselou). Pořídil mlýn na žernov tažený dobyt看em na mletí mouky a několik stup na výrobu střelného prachu. Zároveň podrobně nařídil, jak v jednotlivých domech má se kopati vhodná hlína na výrobu ledku, by se neublížilo budovám. Také bylo postaráno o hojné zásoby nasoleného masa, dobrého vína a mouky.

Od brány Brněnské na Špilberk dal vykopati krytou cestu (strada cooperta), by zachoval spojení města s hradem a tak jim zabezpečil vzájemnou pomoc a obranu. Na Špilberku bylo rovněž horlivě pracováno. Tam samostatné velitelství měl podplukovník Jiří Ogilvi,²⁵ ale byl málo zkušený; proto Souches od počátku radou mu přispíval a již 26. března psal císaři, že Ogilvi na jeho radu lépe hrad opevňuje.

Špilberk²⁶ tehdy měl tvar pravoúhlého obdélníka obehnaného silnými zdmi, které zachovaly se tam podnes a viděti je lze na straně severozápadní a jihovýchodní proti Starému Brnu. Na straně jihovýchodní a severovýchodní je k nim přistavěno; ale ty původní hradby je viděti uvnitř hned proti hlavnímu vchodu. Za mohutnými zdmi táhl se hluboký příkop též ve tvaru obdélníka, jehož přední část (proti Petrovu) zachovala se tam podnes. Z příkopu vypínala se

²³ Bretholz: Urkunden etc. str. 61 a Consignation AUerhandt Unkosten.

²⁴ Tato byla převezena do Brna od Olomouce po bitvě Jankovské, když Waldstein spěchal do Hradiště. Relatione str. 19 ř. 16. a str. 31 ř. 19. Střelivo (kule a granáty) poskytl zemský hejtman Lichtenslein ze svých železáren u Pernštýna. Siegesfahne ke dni 18. května.

²⁵ Pocházel ze Skotska a byl velitelem již asi 10 let nad malou posádkou (40 mužů) na Špilberku. Byla to odměna za služby prokázané císaři ve válce, kde jako hejtman pěchoty přišel o ruku. Relatione str. 23. a Siegesfahne ke dni 2. srpna. Neprávem tedy Puffendorf o něm tvrdí, že dříve (před 1645) sloužil ve vojstě švédském, z něhož prý prchl pro vraždu. V Brně však oblíben nebyl a bylo žádáno jeho odvolání. Již 5. prosince 1642 císař hájil ho v listě zem. hejtmanovi: „So halten wir auch die Veränderungdes Commendanten für unnothwendig, weilen wir seiner Treu genugsamb versichert . . . also das wir nicht sehen, wie er iezund ohne Ursach oder sein Verschulden von danen könne ausgeschafft werden“. Bretholz: Urkunden str. 6 ř. 10. Byl asi málo zkušený, poněvadž byly stálé nářky, že Špilberk je velmi špatně opatřen. R. 1645 byl s počátku samostatným velitelem na Špilberku. Uvedli jsme nahoře jeho stížnosti, které se opakovaly až do 14. května (Bretholz str 63 ř. 15). Dne 15. května 1645 z usnesení nejváženějších měšťanů a důstojníků byl podřízen Souchovi, poněvadž prý jevil málo odvahy proti Švédům.

²⁶ Popisují dle obrazu z Relatione z r. 1672 a vědomě uchylují se od Kollera, d'Elverta i Bretholze.

silná zeď vnitřní čili stará zeď hradská rovněž ve tvaru obdélníka, jejíž část přední je podnes viděti z příkopu. Za zdí starou čili vnitřní teprve zdvihaly se nečetné budovy hradské kolem rozlehlého nádvoří, které také mělo tvar obdélníka do zadu (k severu) poněkud širšího. Z budov nejdůležitější byla hladová věž v rohu severozápadním, která se vypínala vedle hluboké studny. Na straně jihovýchodní (proti Petrovu) v obou rozích zdi zevní stály dvě bašty staré: jedna proti klášteru sv. Anny, druhá proti bráně Veselé. Uprostřed mezi nimi od zdi zevní před Špilberk zrovna proti Petrovu vybíhala bašta prostřední, která pro značnou rozsáhlost nazývána byla také menším Špilberkem neboli baštou okrouhlou, poněvadž na baště základné zdvihala se ještě jedna menší tvaru okrouhlého, jejíž zbytky jsou tam podnes. Na straně severozápadní v rohu k městu stála dřevěná bašta, jejíž stěny tvořily silné a dlouhé klády pevně spojené.

V rohu, kde je nyní zadní vjezd do úvoza, Souches dal postaviti novou baštu také Perunovu zvanou. Před novou a dřevěnou baštu dal vystavěti mohutné předhradbí v podobě trojbokého hranolu s čelní hranou proti úvozu, by chránilo obě bašty; zbytky toho předhradbí viděti tam podnes. Všechny hradby a stavby na Špilberku i všechny bašty byly náležitě opraveny, že i Špilberk byl náležitě opatřen.

Kolem města před hradbami na 600 kroků Souches dal zbořiti všechny pevnější a vyšší budovy a se zemí úplně srovnati, takže všechny kopečky byly rozkopány a všechny jámy zasypány, by nepřítel nikde nenašel žádné opory. Tehdy byly shořeny: klášter Bernardinský (Františkanský) s kostelem zrovna pod Petrovem na Svratce u samé zdi městské, nedaleko něho před Židovskou branou klášter Františkánek u sv. Josefa, u brány Měniné klášter Kapucinský s kostelem. Také klášter Augustiniánův u sv. Tomáše s nádherným chrámem gothickým byl z větší části zbořen, jakož i domy jejich, dvory a lázně pod Špilberkem i zahrady jejich před branou Veselou. Souches hradby u sv. Tomáše nejpevněji opevnil, protože předvídal, že nepřítel tam podnikne útok nejprudší. Z té příčiny byly zbořeny budovy klášterské a vystavěna tam zvláštní pevnůstka, které nutně bylo třeba k obraně hradeb.²⁷ Témuž osudu ušly pouze chrám Všem Svatých na úpatí Františkova (Lochenberg) proti nynější nemocnici u sv. Anny, klášter jeptišek u sv. Anny a králové klášter Mariánský na St. Brně. V okolí Brna byly zachovány chrám sv. Václava na St. Brně (na starém hřbitově), klášter Karthusianský v Králově Poli a klášter Zábřdovský.

Souches pracoval s chvatem a horlivostí zimničnou a překonal ohromné překážky; neboť neměl ani potřebných inženýrův a všechny práce sám řídil. Krajský hejtman Sack z Bohuňovic, kr. kancléř Kolsdorf, městská rada a obyvatelstvo Brna všechno bez rozdílu jak měšťané, tak venkované do Brna před nepřítelem utekší i císařská posádka Inuli k němu s upřímnou důvěrou a rádi konali, cokoli nařídil. Jen tím dá se vysvětliti, že poměrně v krátké době Brno i Špilberk byly opatřeny tak, že mohly postaviti se na odpor vítěznému vojsku švédskému.

Posádka v Brně skládala se z vojska císařského a občanského. Po bitvě Jankovské bylo asi 50 jezdců pluku Hennetova v Brně a 40 mušketýrů na Špilberku. K těm brzy přibylo asi 127 mušketýrův od Olomouce a městská rada vyzbrojila na 800 měšťanův a tovaryšů. Souches přivedl asi 300 pěchoty s jízdou. Městské účty dokazují, že také v dubnu (25.) přibyla malá posila.²⁸ Souches za pomoci krajského hejtmána vyzval obyvatelstvo Brněnské, by chopilo se zbraně na obranu rodiště, vlasti a mocnáře svého. Nadšená slova jeho roznítla všechny vrstvy obyvatelstva, že muži a mládež s radostí hlásili se ke službě vojenské a cvičili se pilně ve zbraní, jsouce odhodláni obětovati život pro blaho vlasti. Krajský hejtman a městská rada postarali se o zbraně, střelivo, zásoby potravin a nápojů, jakož i spíše pro dobytek.

²⁷ Po příchodu Švédů byla stržena i střecha s chrámu, a Souches 10. května 1645 dal si od konventu Augustiniánův zvláštním listem potvrditi, že uznávají nutnost a prospěšnost opatření jeho z důvodů obranných. (Annales sv. Tomske.)

²⁸ Potvrzeno v Relatione str. 18 ř. 25 etc.

Z obyvatelstva byly zřízeny:

1. Setnina měšťanů pod velením člena městské rady Maxmiliána z Hofu. Konali službu u brány Židovské ... 259 mužů.
2. Setnina měšťanů pod velením člena městské rady Ondřeje Porsche ... 265 mužů.
3. Měšťané zedníci a tesaři, kteří sloužili jako podkopníci a dělostřelci ... 89 mužů.
4. Setnina tovaryšův a pomocníků měšťanských pod velením člena městské rady Jakuba Bischofa jako hejtmana, jimž byli přiděleni dva šikovatelé a několik desátníků ve válce již osvědčených ... 202 muži.
5. Setnina šlechticů, kteří se do Brna uchýlili, advokátův a soudců pod velením svob. pána V. Dubského z Třebomyslic. Mezi ně vřadění byli také správcové a úředníci vrchnostenští. Konali službu na Petrově ... 133 mužů.
6. Setnina studentů pod velením měšťana Staffia jako hejtmana. Těm přidán byl cís. poručík, šikovatel a závodčí (fourier) ... 66 mužů.²⁹

²⁹ S tímto počtem nesrovnává se podrobný seznam studentů vypsáný r. 1798 od K. J. Hanzelyho z katalogu (Album) gymnasijního r. 1645. V katalogu jména mnohá byla napsána chybně, jak Hanzely praví: *sed plures in Albo adverti errores orthographicos, incuriosi scriptoris manu admissos. Interdum etiam in nominis mutationes offendi-* mus (p. 40 ř. 8). Seznam je tento:

Jan Staff, měšťan Brněnský, byl hejtmanem setniny studentské.

1. Rudolf Říkovský z Dobřic, retor, lieutenant. 2. Jan Muska, praporečník. (Relatione jmenuje praporečníkem: student Winter). 3. Jiří Sander z Oseka v Čechách, retor (VI. tř. gymn.) 4. Matiaš Kamenec (Kamez Braslaviensis) ze Zbraslavi (?) v Čechách, retor. 5. Jakub Itali z Víškova, retor. 6. Matiaš Kirpaum z Lanškrounu v Čechách, retor. 7. Jan Eckelhardt z Valčic v Rakousích, retor. 8. Václav Florian. 9. Jiří Circner z Frankfurtu n./Mohanem v Německu, retor. 10. Václav Salomon. 11. Michal Jurník (Javorník) z Kiralifalva v Uhrách, retor. 12. Jan Tovačovský z Tovačova na Moravě, retor. 13. Jan Pruský, poeta (V. tř. gymn.). 14. Pavel Kilisch ze Sosnišova ve Slezsku, retor. 15. Ondřej Klimšar z Křenovic ve Slezsku, retor. 16. Lukáš Kolík z Ivančic na Moravě, retor. 17. Jan Pilát z Litovle na Moravě, poeta. 18. Tobiáš Richter z Třebové na Moravě, poeta. 19. Jiří Faber z Kroměříže na Moravě, poeta. 20. Ondřej Kerner z Křenovic ve Slezsku, poeta. 21. Jan Havlík, zabit při výpadu. 22. Jan Kosovský z Lomnice v Čechách, poeta. 23. Karel Podlejší z Víškova na Moravě, poeta. 24. Pavel Žabka z Bučovic na Moravě, retor. 25. Křištof Mauer z Mohelnice na Moravě, retor. 26. Jiří Kašparů (Kasparides) z Víškova na Moravě, poeta. 27. Jan Prahovský z Brna, retor. 28. Jakub Oklešček (Okkliscius) z Příkazu na Moravě. 29. Matiaš Renard z Kunštátu na Moravě, retor. 30. Jiří Flormann z Vidnavy ve Slezsku, retor. 31. Jan Ridel, zabit při výpadu. 32. Jindřich Schrötter z Brna, retor. 33. Valentin Gendrion z Hlívce ve Slezsku, retor. 34. Matiaš Svět z Hoštice na Moravě, retor. 35. Michal Tarka z Litovle na Moravě, syntaxista (IV. G). 36. Bartoloměj Měchura ze Zábřehu na Moravě, poeta, zabit na stráž, 37. Vilém Hirsch. 38. Vavřinec Mastyx z Ratiboře ve Slezsku. 39. Jan Tatírek. 40. Jakub Hladil. 41. Jakub Vichel z Proskova ve Slezsku, syntaxista. 42. Martin Kuchtík ze Zábřehu na Moravě, grammatista (III. g). 43. Jiří Polentář ze Zvole na Moravě, principista (I. g). 44. Jiří Pursa z Budějovic na Moravě. 45. Jiří Matějů (Matthäides) z Marhef na Moravě, syntaxista. 46. Šimon Bradička. 47. Ondřej Streissl. 48. Jan Kober. 49. Oldřich Litenský ze Slavkova na Moravě, retor. 50. Jiří Matulka z Víškova na Moravě, syntaxista. 51. Matiaš Vodička z Víškova na Moravě, principista. 52. Jiří Lišovský. 53. Tobiáš Reimann z Osoblahy ve Slezsku, syntaxista. 54. Martin Reimann z Brna, syntaxista. 55. Václav Pucháč. 56. Bartoloměj Faber, zabit při výpadu. 57. Jan Kobylka z Kobylí. 58. Michal Mauer z Brna, grammatista. 59. Bartoloměj Hrouzek. 60. Jiří Scholtz. 61. Michal Barvický. 62. Valentin Willick (Villicus) z Opolí ve Slezsku, grammatista. 63. Matěj Mudrák z Víškova na Moravě, syntaxista. 64. Vavřinec Pruský z Břeclavi na Moravě, syntaxista. 65. Mikuláš Alauda (Skřivan). 66. Jiří Budeš, byl těžce poraněn a nevyléčen. 67. Václav Hapáš z Bílovic na Moravě, syntaxista. 68. Kašpar Bartuš z Kozlí ve Slezsku, syntaxista. 69. Michal Bartolomějů (Bartholomäides). 70. Pavel Procházka. 71. Tomáš Židek z Oujezda ve Slezsku, poeta. 72. Jan Krisch (Kříž) z Friedlandu na Moravě, retor. 73. Matiaš Schubarth z Krásné (Schönaue) ve Slezsku, poeta, zabit při výpadu. 74. Jan Martin z Řečkovic na Moravě, syntaxista.

7. Vojáci od obce najatí. K tomuto vojsku občanskému družila se císařská posádka. ... 36 mužů.
8. Vojáci pluku Krakovského a Ranftova, jimž velel nadporučík Becker ... 116 mužů.
9. Dvě setniny pluku Wallischova, jimž velel hejtman Pillmayer ... 135 mužů.
10. Vojáci z pluků Wachenheimova, Luis, Don Felice a Waldsteinova pod velením poručíka Jana Sevisona z pluku Wachenheimova ... 88 mužů.
11. Dragoni pluku Souches se šikovatelem ... 11 mužů.
12. Dragoni zemští s praporečnickem, závodčím a dvěma kaprály ... 24 mužů.
13. Jízda pluku Hennetova pod velením poručíka A. V. Sacka z Bohuňovic ... 50 mužů.
14. Dva ohněstrojci Šimon a Matěj Müller.

Celkem tedy 426 vojáků a 1050 osob občanských, dohromady 1476 mužů.³⁰ S touto hrstkou nadšených bojovníků Souches postavil se na odpor armádě švédské, kterou přiváděl sám nepřemožitelný Torstenson v počtu asi 28.000 mužů.

Bylo by tedy studentů 74. Kde není udáno rodiště a třída, ti byli z jiných gymnasií (Jihlavského, Znojemského a Kroměřížského) a utekli se do Brna před Švédy.

³⁰ Lista della Soldatesca di Bruna v Relatione str. 112. Jiný počet udává „Lista der kais. Mait. geworbenen Soldaten, so zur Defension des Spielbergs und der Stadt Brünn alda sich befunden“ u Bretholze: Urkunden str. 89., a to: cís. vojáků 473, měšťanů 463 a tovaryšů 364 = 1300 mužů. Nikde není počítána malá posádka na Špilberku.

b) Boj o město a hrad.³¹

Torstenson 3. máje zmocnil se Židlochovic a na večer vypravil voje své k Brnu. Část vojska toho položila se táborem na Starém Brně mezi Svratkou a ostatek mezi Brnem a klášteřem v Králově Poli.

Ostatní vojsko s Torstensonem přitáhlo k Brnu druhého dne (ve čtvrtek 4. máje) kolem 10. hodiny ranní se všemi zavazadly, děly a střelivem. Velitel Brněnský Souches, aby odňal nepříteli všelikou oporu, krátce před jeho příchodem dal zapáliti předměstí Cejl, Trnitou a Novosady jakož i všechny domy kolem hradeb městských až ke Starému Brnu, kterého ušetřil, by obyvatelstva proti sobě příliš neroztrpčil. Torstenson, dobře znaje odvážnou statečnost Souchovu, pokusil se o Brno způsobem mírným. Právě přijížděl do Brna posel zemského hejtmána Lichtensteina z Vídně pro důležité listiny. Torstenson povolil mu volný průchod, ale hleděl ho získati slibem 100 dukátů, by v obyvatelstvu Brněnském zvětšováním nebezpečností působil k tomu, by se vzdalo. Když posel na oko přislíbil, přidružil mu svého trubače se vzkazem Souchovi a s listem městské radě. Právě v poledne přišli ku bráně Židovské. Posel Lichtensteinův byl vpuštěn, avšak posla Torstensonova Souches ani nevyslechl a poslal zpět i s listem neotevřeným. Když naděje Torstensonova byla zmařena, jal se konati přípravy k řádnému obléhání. Pěchota obsadila Staré Brno, Králové klášter, klášter sv. Anny (nyní nemocnice), kostel Věch svatých (na úpatí Františkova),³² nemocnici u sv. Štěpána (na Křenové) a sladovnu, bývalou jezuitskou zahradu (mezi Josefovem, Ponávkou, třídou Františka Josefa a kolištěm), hrází rybníka před klášteřem sv. Tomáše (ulice Frant. Josefova) a Novou ulici. Ostatní vojsko s jízdu bylo rozloženo dílem v klášteři a kolem klášteře Zábřovicích, dílem před klášteřem v Králově Poli, kde Torstenson s hlavním stanem se ubytoval. V denním rozkaze uvedl vojákům na paměť jejich tolikrát již osvědčenou statečnost a slávu a sliboval jim, že ve 3 dnech uvede je do města a v 8 dnech na Špilberk.

³¹ Boj tento byl vylíčen již od Kollera, d'Elverta a Bretholze.

Koller r. 1845 vylíčil boj podrobně dle jednotlivých dní, ale líčení jeho není všude správné, poněvadž nesrovnával pramenů. Hlavní vada v jeho spise je ta, že nekriticky přijímal zprávy Berichtu (2). Ten pramen však nezaznamenával události každého dne, nýbrž někdy po několika dnech a připojil k nim datum toho dne, kdy je napsal. To svedlo Kollera, že často jednu událost líčí dvakrát a zmatené, jak poznati lze z líčení Kollerova a mého.

d'Elvert r. 1845 vylíčil boj jen v některých dnech.

Bretholz r. 1895 vylíčil boj dosti podrobně, ale ne úplně. Ve spise jeho jsou také některé nesprávnosti topografické, na základě kterých pak obraz boje není všude správný. Tak na př. na Špilberku bylo bojováno o 4 bašty: okrouhlou, starou (proti sv. Anně), novou (Perunovu) a dřevěnou. Bretholz (str. 28., ř. 12-20) bašt těch jasně nerozeznává, následkem čehož také jeho líčení boje o Špilberk není všude jasné a správné. Také na jiných místech jsou topografická nedopatření, na př. dne 17. června boj u sv. Václava na Vídeňce (str. 46., ř. 25-31.) nebyl možný, nýbrž byl to boj u Věch svatých před klášteřem sv. Anny, jak v Siegesfahne správně zaznamenáno.

Z důvodů tedy vědeckých líčím boj ten znova dle jednotlivých dní na základě pramenů, bych podal obraz jeho správný a úplný. Při tom třeba stále na mysli míti dva nákresy celého boje: Plan der Belagerung der Stadt Brünn durch die Schweden von H. B. Beyer und H. J. Zeiser z r. 1650 u Bretholze po str. 32 a Plan der Belagerung der Stadt Brünn im Jahre 1645 z vlašského spisu Belatione z r. 1672 u Bretholze po str. 72.

³² Diarium ke dni 5. května výslovně praví: Torstenson vzal Králové klášter, sv. Anny a kostel Věch svatých. Ostatní prameny o tom mlčí. d'Elvert na základě Paměti Adeota Hanzelyho (M. S. p. 43.) se domnívá, že kostel Věch svatých byl shořen před příchodem Švédu (d'Elvert 48. ř. 12).

V pátek ráno (5. máje) jal se kopati hluboké příkopy,³³ jimiž by se dostal do města i hradu, a na vhodných místech stavěti batterie pro děla. Jedna byla postavena ve vinici Kleinfeindově prostřed vrchu proti Špilberku ze strany západní, (nad úvozem, kde jsou nyní cihelny), druhá mezi klášterem Králové a sv. Anny (na Klášterském náměstí) a třetí na hrázi proti pevnůstce u sv. Tomáše. V městě plukovník Souches pečlivě opatroval vše, čeho bylo třeba k obraně. Prostřednictvím starostovým nařídil, by všichni synkové a pomocníci měšťanští bez výjimky, kdo schopen je, dostavili se do zbraně; by městská zeď byla opatřena kamením na házení na nepřítele a všechny domy potřebnou vodou; by na hradbách a strážích přestalo všechno zbytečné střílení pod trestem vězení a všichni psi bez výjimky by v domech byli uvázáni. Mnozí z obležených dodávali si odvahy vínem a rozjaření přicházeli též na stráž; proto krajský hejtman oznámil starostovi, že víno smí se nalévat denně jen ve dvou vinárnách a to nikomu více než půl mázu. Ráno od 4. hodiny má se počítí práce na hradbách a strhování domků u zdi městské. V celém městě mají se strhnouti střechy šindelové. Aby nenastal nedostatek vody, musí se ve všech domech vycídit studny, což do té doby všude se nestalo.

V sobotu (6. máje) Švédové počali střílet na Špilberk z batterie ve vinohradech a hlavním cílem vybrali si novou baštu na Špilberku. Tam velel podplukovník Ogilvi. K němu pro větší bezpečnost odebrali se z města kancléř král. tribunálu Kolsdorf a sekretář Koch. Ti střelbou byli tak rozčileni, že lístkem prosili Soucha, by přišel k nim a poradil jim, kterak odvrátiti hrozící nebezpečnost. Souches, uděliv nutné rozkazy v městě, rychle odebral se na Špilberk. Tam především povzbudil velitele, vymluvil mu myšlénku, že Brno neubrání se déle 8 dnů, prohlédl všechny stráže i každé místo na hradě a sesílil posádku hradskou několika důstojníky a vojíny z města. Švédové až do poledne vystřelili na hrad 24 ran, ale nic nepořídili. Za to rychle pokračovali v kopání příkopů od sv. Anny ke hradu a od jes. zahrady k pevnůstce sv. Tomáše. Také doplňovali batterie děly a moždíři na všech stranách, postavili novou u sv. Anny, řádně je ohradili a postavili košiny ochranné.

Obležení v městě snášeli šindelové střechy a dělali také příkopy, by nepříteli nepodařilo se přiblížiti pod hradby města nebo hradu. Bedlivý Souches měl oči všude a dovedně mařil každou snahu nepřítelovu. Také pečoval o svůj lid. Upozornil krajského hejtmana na nedostatek piva, žádaje, by postaral se u obce, by každý voják dostal denně máz piva a půl mázu vína, což se také stalo. By lid svůj udržel při veselé mysli a zároveň ukázal nepříteli, že se nestrachují, dal večer na hradbách na Petrově vesele troubiti a bubnovati.

Časně z rána v neděli (7. máje) zmařili dosavadní úspěch nepřátel u sv. Anny. Spozorovav Souches, že Švédové v noci udělali pod Špilberkem redutu s košinami ochrannými na ochranu příkopů, které kopali od kostela Všech svatých a od sv. Anny k hradu, odhodlal se dílo to zmařiti. O 6 hod. ráno 12 sedláků provázených desátníkem a 8 mušketýry pluku Walischova učinilo z brány Brněnské výpad proti redutě. V bráně brněnské stál poručík s potřebným mužstvem a v cestě kryté setník Pillmayer s 2 seminami pluku Walischova a několika jezdci, by v případě potřeby přispěli na pomoc. Sedláci statečně pobořili dílo švédské a odvěkli 18 košin do města. Když od sv. Anny přikvapilo as 60 Švédů k obraně reduty, vypadl z brány důstojník se svým mužstvem a 30 jezdců z cesty kryté. V nastalé púťce zabili jednoho důstojníka, několik vojáků švédských a ostatní zahnali. Tento šťastný počátek dobře působil na obležené, že vždy rádi konali, co Souches rozkázal. Nicméně Švédové kopali příkopy od sv. Anny k vodárně (pod Petrovem), pak od Zaječího mlýna (u viaduktu k Trnitě) ku bráně Židovské a pokračovali v příkopech od jes. zahrady k sv. Tomáši. Opatřili je košinami ochrannými a pivními sudy a sesílili své batterie novými děly. Zároveň stříleli na Špilberk, sestřelili z nové bašty kus zábradlí, strážní budku a poranili několik osob.

Druhého dne (8. máje) Švédové usilovně kopali příkopy kolem města, zvláště od sv. Anny k vodárně pod Petrovem, a ze tří stran (z vinohradů, od Kr. kláštera a od sv. Anny) bez přestání stříleli na starou i novou baštu na Špilberku, zároveň všemožně usilující, by se zmocnili nějakého místa, z něhož by se dodělali dalších úspěchů.

³³ Hloubka jejich přesahovala výšku člověka o 2-3 stopy (Rel. p. 45. ř. 4.).

Zrovna tak vedli si také 9. máje. Ve středu (10. máje) stříleli granáty a zápalné koule již také do města, by je zapálili.

Souches však již učinil náležitá opatření. Znova přísně poručil, že všechny střechy šindelové bez výjimky musí se strhnouti a půdy všech domů hojně býti vodou opatřeny, by požár ihned mohl býti uhašen. Dne 9. května psal starostovi, že ve dvou hodinách musí dostati 60 sekyr na nutnou práci, a 10. máje psal důrazně, že se diví, proč dělníci na hradby určené se nedostavují, zítra že musí se dostaviti s 60 sekyrami. Stalo se a střechy šindelové byly strhovány. Tehdy Souches dal si od zvláštní kommisie listinou potvrditi, že uznala za nutné, by klášter a, budeli třeba, i kostel u sv. Tomáše byl sbořen, což uznali také Patres Augustini. S chrámu byla jen střecha stržena, ostatní budovy byly na polo sbořeny. Stráž na střechách byla svěřena ženám, dětem a čeledi domácím, od nichž po celé obležení svědomitě byla konána. Jízda z města ve středu učinila výpad a zajala dva švédské vojáky.

Také ve čtvrtek (11. máje) jízda učinila výpad z města; ale jeden jezdec byl zabit, poněvadž v opilosti příliš daleko se odvážil. Proto Souches přísně zakázal, by se víno vojákům neprodávalo, a výčep vína byl omezen jen na jedinou vinárnu. Švédové rychle postupovali se svými příkopy: od Králové kláštera proti hradu k nové baště, od sv. Anny proti staré baště, od kostela Věch svátých k cestě kryté a z hráze rybníka před zahradou jesuitskou proti pevnůstce sv. Tomáše, stále při tom střílejíce na hrad i město. Na počátku Nové ulice postavili novou batterii s děly.

V pátek (12. máje) stříleli ještě úsilněji, hlavně na město, kam vletělo mnoho kamení, granátův a kulí zápalných. U sv. Tomáše zastřelili mistra podkopníkův, ale městu neublížili. Obležení pod dozorem městského radního Blažeje celý den vozili z města na hrad kamení, dříví, vodu a jiné potřeby, by hrad proti Švédům zabezpečili.

A byla již veliká toho potřeba; neboť Švédové v sobotu (13. máje) za prudké střelby na město i hrad nepozorovaně dostali se svými příkopy od Králové kláštera až k samé nové baště u Špilberku a počali kopati pod ní podkop (minu). Když se Špilberku pokusili se ručními granáty nepříteli z příkopů vypuditi, byli odraženi a poručík pluku Krakovského Krantzlichen zastřelen. Proti granátům Švédové pořídili si záštitu ze silných prken pobitých plechem (mantelety) Však Souches přece dílo jejich zmařil. Dal prolomiti v baště otvor na té straně, kde byla chráněna předhradbím (ravellin). Večer tím otvorem byl spuštěn šikovatel s 20 muži, by obsadili předhradbí (ravellin). Za nimi byl vyslán praporečník pluku Ranfftova Jean Charzouné, rodem sice Francouz, ale veliteli věrně oddaný, s 15 vojáky, 3 desátníky a několika pomocníky ozbrojenými sudlicemi a hvězdicemi. Tito přepadli Švédy, některé zabili, některé zajali, ostatní rozprášili a pobořili příkopy švédské i záštity (mantelety). Mezi zajatými byl voják z pluku Ranfftova, který v bitvě u Jankova byl zajat a vřaděn mezi Švédy. Ten oznámil Souchovi, co Švédové zamýšlejí a že dělají podkop pod zemí, by vyhodili baštu. Souches hned kommandoval z města všechny stavitele a zedníky na hrad, by kopali protipodkopy. Práce ty řídil nadporučík Becker³⁴ z pluku hraběte Waldsteina. Zároveň nařídil vystavěti za baštou vysoký srub (terasu) nad starou zdí, jejíž výška sama postačovala zadržeti nepříteli, kdyby se bašty zmocnil. Mezi srubem a baštou prohloubil široký příkop. Dílo bylo konáno s takovým chvatem, že ve dvou dnech bylo dokonáno. Pak Souches, prohlédnuv všechny stráže a uděliv nutné rozkazy, vrátil se do města.

Po celý den³⁵ bylo viděti, jak povozy švédské dvěma proudy táhly k Modřicím, kam Torstenson přeložil hlavní stan od Králova Pole. Torstenson přeložil stan do Modřic, poněvadž měl býti podniknut útok na Petrov. Generála Duglasa se 4 pluky jízdy poslal vstříc vojsku knížete Sibiňského, který již táhl na Moravu Švédům na pomoc. (Dudík 162, 163 a 171.)

³⁴ Ten práce podkopnické po celé obléhání řídil s takovou svědomitostí a bedlivostí, že na doporučení Souchovo byl od císaře odměněn zlatým řetězem a byl i s potomstvem povýšen do stavu šlechtického.

³⁵ Tak soudím z listu Torstensonova Königsmarkovi u Dudíka str. 153. ř. 16 a str. 162. ř. 32.

V neděli (14. máje) Švédové na všech stranách celý den pilně kopali příkopy a podkopy, střílejíce při tom na hrad i město. Na Špilberku byl již nedostatek vody; proto sekretář Koch listem pro Boha prosil kraj. hejtmana, by se tam vozila voda. Velitel i vojáci křičeli o vodu, poněvadž bylo velmi horko a práce mnoho. Velitel Ogilvi je prý velmi rozmrzelý, že mu koně z města byly opět zpět poslány, žádá pro ně jen stáj, píci si opatří sám. Krajský hejtman poslal ten lístek starostovi, který hned dal voziti vodu na Špilberk. Také v městě bylo pilně pracováno, zvláště v meziphradbí, kde dělníci dokončili práci a na žádost Souchovu byli vyčastováni. V noci mezi 10 - 2 hodinou Švédové podnikli útok na malou baštu pod Petrovem i na Špilberk; ale na obou místech byli odraženi.

V pondělí (15. máje) Švédové pokračovali ve střelbě i v kopání příkopův a podkopů. Lid v Brně tomu již zvykal a některé ženy z předměstí do Brna utekší beze strachu chodily do zahrad v předměstích pro zeleninu, v čem jim Švédové nebránili. Muži z předměstí spálených (3 z Cejlu, 22 z Trnitě a 7 z Novosadů) konali v Brně službu vojenskou, zač dostávali od 15. května všechny potřeby od obce, poněvadž své zásoby již spotřebovali. Také chudí měšťané dostali opatření od obce. Velitelé však byli znepokojeni. Krajský hejtman žádal starostu, by zjednal nějakou babu, která by prošla táborem švédským k Vídní na výzvědy o císařské armádě. Souches s Ogilvim nebyl právě v nejlepší shodě. Souches svolal vojenskou radu z nejznamenitějších měšťanův a důstojníků, by rozhodla o jednání velitelově na Špilberku, jenž bez vědomí Souchova odvolal onu stráž z ravellinu mezi novou a dřevěnou baštou, jsa toho mínění, že předhradbí toho hájiti naprosto nelze. Souches zase tvrdil, že na ravellinu závisí záchrana Špilberku a tudíž i Brna. Rada rozhodla se pro mínění Souchovo a ustanovila, by Ogilvi byl podřízen Souchovi.

Ten k večeru vyslal opět Charzouna s 15 vojáky a několika pomocníky jmenovaným otvorem v nové baště, by umělým ohněm zapálili záštity (mantellety) na příkopech švédských a tyto zničili. Záměr se však nezdařil, poněvadž sud s hořlavinou nebyl zavčas zapálen. Vojáci byli odraženi a 4 zabiti. Když však Švédové pronásledovali je příliš daleko, vypadla jízda ze Špilberku a zahнала je. Ravellin mezi novou a dřevěnou baštou zůstal obsazen Charzounem. V noci Švédové podnikli útok na malou baštu pod Petrovem, ale byli odraženi.

V úterý (16. máje) Švédové dali pokoj až do poledne, pak stříleli na město kameny, granáty a koule zápalné, škody však nespůsobili. Obležení celý den pilně pracovali v cestě kryté (strada cooperta), kterou toho dne dodělali a ohradili palisádami a španělskými jezdci (kozami). V městě byly s chvatem dělány nové stupy na prach. Do toho dne byly tam pouze dvě, ale v několika dnech bylo jich 25. Odevšad byla svážena vhodná hlína na výrobu ledku. Prachař mistr Petr Hauk pečoval pak ve dne v noci o potřebnou výrobu prachu a obětoval prý na to i vlastní majetek.³⁶

V noci na středu (17. máje) Švédové obsadili vodárnu a panský mlýn (pánů kanovníků) na rameni Svratčině pod Petrovem, odkud začali kopati příkopy k Petrovu a ku bráně Židovské. Za dne jali se střílet na střechy domů ve městě. Ve městě bylo plno práce. Krajský hejtman Sack důtklivým listem připomínal starostovi, že na mnohých domech dosud jsou šindelové střechy, nebo šindel složen na půdách, což musí se odstraniti pro veliké nebezpečí. Zároveň přísně nařizoval, by se šetřilo senem. Toho bylo dosti do města navezeno, ale dávalo se jezdciům po 10 librách denně, kdežto prý by úplně postačily 4 libry. Sena musí se šetřiti pro koně plukovníkovy a pro 12 volů, kteří táhali žernovy, by vystačilo alespoň na 2 měsíce. Proto třeba vyslati k Souchovi, by dávka sena pro koně zmenšila se na 4 libry denně. Druhým listem hejtman Sack stěžoval si na řezníky v městě. Ti konali soupis dobytka v městě, ale při tom nejlepší hovada si vyhlédli pro sebe, lacino koupili a drazí (libru za 4 kr. !) vysekávali. Proto na prvu hodinu s poledne nařizoval novou kommissi z vážených měšťanův a důstojníků, by jdouc dům od domu sepsala všechen dobytek, z něhož beze svolení magistrátu nic se nemělo ani prodávati ani zabíjeti.

Zároveň důtklivě prikazoval, by mlela se mouka na výživu bojujících studentův a tovaryšův, a pobízel starostu, by všechny rozkazy řádně byly plněny. Ve čtvrtek (18. máje) se Špilberku stříleli na Švédy ze 2 moždířův a 4 děl, a to

³⁶ Relatione str. 31 ř. 10.

dvou 16liberních a dvou 24liberních. V noci pak Švédové vypudili z bašty pod Petrovem hlídku Brněnskou, která jim měla překážeti v kopání příkopů.

V pátek odpoledne (19. m.) švédská pěchota od Zábrdovic byla jízdou doprovozena do příkopů kolem sv. Tomáše a pod Špilberkem. Jízda Brněnská učinila výpad proti nim, ale byla odražena. V městě zatím a na hradě pracovalo se zimničně. Velitel Souches listem velmi důtklivým vytýkal starostovi, že dělníků na Špilberku je málo. I nařídil, aby starosta za pomoci vojenské dal prohledati všechny domy, a sedláky, které tam najde, bez výjimky poslal na Špilberk, kde nutno pracovali celou noc. V noci u sv. Tomáše mušketýři s obou stran prudce na sebe stříleli.

Proč pěchota švédská byla dopravena do příkopů, ukázalo se hned v sobotu ráno (20. máje). Švédové podnikli útok na Špilberk. Již od 6 hodiny počali prudce stříleti z děl na novou baštu a zapálili podkop pod baštou vykopaný. Výbuch byl zlý, ale dokonale se nepodařil. Obležení totiž kopali z hradu proti Švédům a přiblížili se jim tak, že podkopníci navzájem se slyšeli. Tu Švédové zapálili podkop s takovým chvatem, že neměli kdy; by utekli, a mnoho jich zahynulo, kdežto z obležených v protějším podkopu jen dva se zadusili a jeden byl poraněn. Výbuchem byly pobořeny dvě protější stěny v rohu bašty, kterýmž průlomem Švédové hned se hnali na Špilberk. Ale za baštou byli zastaveni hlubokým příkopem a vysokým, obsazeným srubem, takže po ztrátě několika vojáků se vrátili. Odpoledne švédský jeden generál objížděje město prohlížel batterie a příkopy švédké. Obležení zatím opravovali pobořenou baštu.

Již v neděli (21. m.) krajský hejtman Sack žádal starostu, by opatřil na Špilberk ještě aspoň 200 prken, ač jich tam již přes 1000 bylo spotřebováno. Velitel Souches měl již zase plno práce u sv. Tomáše. Psal starostovi, že sedláci a podkopníci nechtějí pracovati, poněvadž nedostávají platu, a žádal, by starosta zase sedláky po domech sehnal a jim i podkopníkům zaplatil, poněvadž práce jejich je nutně třeba u sv. Tomáše, kde Švédové již podkopy kopou. Odpoledne obležení z hradu učinili výpad proti příkopům švédským od sv. Anny ke staré baště na Špilberku. Byl na to vyslán praporečník pluku Walischova Hans Wagner z Norimberku s 20 poddůstojníky. Jim na pomoc stál v kryté cestě poručík s 30 mušketýry téhož pluku a několika pomocníky na úpatí vrchu. Praporečník v příkopech švédských pobí, koho dostihl, příkopy až do polovice hory pobořil a odnesl záštity, kterými se Švédové v příkopech kryli proti ručním granátům a kamení. Na zpátečním ústupu k večeru statečný praporečník byl zastřelen ještě se čtyřmi druhy; ale ostatní vrátili se do města s hojnou kořistí, kterou vzali pobitým Švédům. O 12. hod. v noci obležení učinili výpad také od sv. Tomáše, pobili něco nepřátel, pobořili jejich příkopy a vrátili se ztrativše jednoho vojáka.

V pondělí (22. kv.) Švédové stříleli na město i hrad kulemi, kamením i granáty a sesilovali batterie četnými děly, mozdíři, trámy a košinami ochrannými. Proto obležení sesilovali svá opevnění, zvláště u sv. Tomáše. Na věži sv. Tomáše byl těžce poraněn vlášský stavitel Antonio Barghesi,³⁷ který obleženým do té doby konal služby velmi platné.

V úterý (23. máje) pluk Mortaignův počal nové příkopy ke kryté cestě se strany od brány Veselé a to s velkým chvatem. Od sv. Tomáše obležení učinili na ně výpad, ale byli odraženi.

Ve středu ráno (24. m.) bylo klidno. K 8. hod. Švédové počali prudkou střelbu na město i hrad od sv. Anny a s hráze u rybníka, kde batterie byly sesíleny, a stříleli do večera, že se v městě zdálo, jako by vzduchem lítali ohnivé draci. Do budovy sv. Tomáše vletěly dva granáty, z nichž jeden byl uhašen, nepříteli na posměch z brány Brněnské na několik hodin vyvěšen a potom se Špilberku z mozdíře na nepřitele vystřelen. Posádka Brněnská pilně kopala proti podkopy z hradu, cesty kryté i od sv. Tomáše, by se zabezpečili před švédskými podkopy. Též bylo postaráno o výživu nemajetných v městě. Bylo zabito několik volů, maso nasoleno a schováno.

V noci na čtvrtek (25. máje) Švédové pokusili se o vzetí kryté cesty na Špilberk: přede dnem útočili na předhradbí (ravellin) u paty Špilberku i na ravellin u Brněnské brány; ale byli všude odraženi. Za dne jízda švédská hodně

³⁷ Oslepl na obě oči a byl později na doporučení Souchovo od císaře odměněn 3000 zl. Rel. 33 str. 16 etc.

se přiblížila k městu, že několik jezdců bylo zastřeleno se Špilberku, na který zase prudce pálily batterie švédské. Na Špilberk rychle bylo z města připůjčeno 8 stříkaček, jimiž byl mařen účinek koulí švédských.

V pátek (26. máje) bylo ticho až do poledne. K poledni obležení od sv. Tomáše učinili výpad, by zničili příkopy, které Švédové kolem kláštera sv. Tomáše vykopali. Švédové byli překvapeni právě za oběda, proto z příkopů prchali, až přikvapila jim na pomoc pěchota od Zábřovic. Brněnským nebylo možno příkopy docela zničit a ustoupili po půl druhé hodině se značnou kořistí oděvu, zbraní a všeho, co překvapení Švédové u oběda opustili. Brněnským padl desátník, praporečník, jeden voják a 10 jich bylo poraněno, kdežto Švédům zahynul kapitán pluku Torstensonova a mnoho vojáků. Při výpadu velikou odvahou vyznamenal se poručík pluku Wachenheimova Jan Steissen (Sevison), jehož odvalu Souches již za obléhání Olomuce poznal a proto mu svěřil obranu sv. Tomáše, místa v Brně nejdůležitějšího, ale nejnebezpečnějšího.

Po výpadu Souches listem žádal starostu, by poraněným opatřil ranhojiče a ošetřovatele. Druhým listem vřele ujímal se měšťanů. Měšťané prý konají službu vojenskou a mají na bytech mnoho vojska, což je velice tíží. Proto prosil obec, by měšťanstvu přispěla, zvláště členové městské rady jakožto otcové města by ráčili něco vojska do svých domů vzít, což by měšťany velice povzbudilo. Mnozí měšťané poraněným vojákům ani nemají co dát, těm aby laskavě přispěli a ranhojiče jim poslali. Krajský hejtman Sack se staral, by nenastal nedostatek prachu. Psal tedy starostovi, že nutno v městě vyrábět ledek, a nařídil, by vyráběti ledku bylo dodáno as 20 sudův a prkna, jichž hojně ze zbořených předměstí bylo ve sklepech; by pro něho byla schovávána voda, která se jindy na ulici vylévala; by mu byly vykázány 2-3 studny, z nichž se nepilo; by mu dodáván byl starý popel, by v domech byla kopána hlína vhodná na ledek, ale vždy měla být nahrazena jinou bez ublížení domům; by mu z domů opuštěných bylo dodáno 12 sáhů dříví po 1 zl.

Švédové v ležení svém trpěli již nedostatkem potravy, píce, střeliva³⁸ a očekávali útok císařských.³⁹ Proto Torstenson poslal do města dva trubače vyjednávali; ale nebyli přijati. Obležení o vzdání nechtěli ani slyšet, nýbrž po mnoho večerů s hradeb pozdravovali Švédy vždy veselou hudbou, na věže věšeli víchy, červené prapory a terče pokřikující, by se nepřítel učil stříleti.

V sobotu (27. máje) bylo prudce bojováno pod Špilberkem u Brněnské brány. Švédové na ochranu svých příkopů postavili redutu ve vinici rychtáře Jiřího Stramansa mezi krytou cestou a branou a pokryli ji hlinou. Obležení zamířili proti redutě z okrouhlé bašty u Špilberka dělo 16 lib. a z cesty kryté dělo 22 lib., která práci švédskou brzy rozbila. Po obědě učinili výpad proti příkopům švédským, vypudili z nich nepřítel, pobořili je a vrátili se s hojnou kořistí nepřátelských zbraní. Zatím Švédové stříleli z děl. Četné povozy s pící a spíží přijížděly po dvou silnicích do švédského tábora u Zábřovic.

V neděli (28. máje) Švédové prudce stříleli na město, ale neublížili, leč že zničili podkop u sv. Tomáše.

³⁸ Torstenson 23. května z tábora u Modřic psal královně Kristině, že má na Moravě nouzi o chléb a obilí. Ozim slibuje pěknou úrodu, jař však letos v této zemi neseta, také vinohrady neobdělány. (Dudík 159 ř. 16)

³⁹ V jiném listě královně Kristině dne 24. května Torstenson podává podrobnou zprávu: Dne 4. května přitáhl jsem k Brnu a hned počal ho dobývat. Jsem již dosti daleko a brzy byl bych hotov, kdybych měl více pěchoty. Dobývání Brna nenechám, poněvadž bez něho bych se na Moravě neudržel. Největší potíží dělá výživa armády. Píce svází se z okolí 8-10 mil. (Dudík 161 ř. 8) Střelného prachu byl ještě větší nedostatek Torstenson kupoval ho velmi drazo od židů, kteří velice bohatli, a musil mnoho šetřit, by všechen nevystřílel pro případ, že by od císařských napaden a k bitvě donucen byl. (Chemnitz u Dudíka 162 ř. 3.)

V pondělí (29. máje) za dne nepřihodilo se nic zvláštního. V noci Švédové od sv. Anny přepadli krytou cestu; avšak byli krvavě odrazeni. Zajatci (desátník a svobodník) vypravovali, že na ten výpad byli poslání sami poddůstojníci, by se zmocnili onoho děla v cestě kryté. To však už bylo uklizeno, poněvadž Souches úmysl nepřátel předvídal. Také vypravovali, jak Torstenson přísahal, že raději ztratí všechnu pěchotu, než by ustal od dobývání Brna.

To však obležených nezastrašilo; neboť hned druhého dne (30. máje) před polednem 30 jezdců z Měniné brány učinilo výpad k nemocnici sv. Štěpána, kdež na lukách Švédové dobytek měli, a vrátili se s 15 voly a 6 koni za prudké kanonády nepřátelské. Ve městě zatím pracovali ve dne v noci, jak viděti z listu Souchova kraj. hejtmanovi Sackovi, jímž se přimlouval za jednoho zedníka, by tento své víno nemusil vydati na proviant, poněvadž pilně pracuje na hradbách ve dne v noci.

Ve středu (31. máje) mezi 10. a 11. hodinou Švédové počali prudkou palbu kamením, granáty a ohněm na Špilberk a krytou cestu, nač obležení statečně odpověděli z děl a moždířů. Torstenson toho dne přeložil svůj stan z Modřic na druhý břeh řeky na královskou louku u Komárova.⁴⁰

V noci na čtvrtek (1. června) také ostatní vojsko bylo jinak rozestaveno. Brigády infanterie švédské, které dotud byly na Starém Brně, byly převedeny do hlavního tábora Torstensonova u Komárova. Jedna část byla tam určena pro práce podkopnické a druhá pro útoky. Dva pluky pěchoty dostaly rozkaz usaditi se v Zábrdovicích s několika škadronami jízdy a ustanoveny k útokům na pevnůstku sv. Tomáše. Jiné dva pluky byly určeny ke stráží vrchů, které byly naproti hradu. Jedna škadrona jízdy postavila se na dostřel děla od hlavního tábora za polem u St. Brna v sousedství jedné reduty (při Svatce, kde nyní je viadukt), obsazené mušketéry, by znesnadněn byl kratší přechod přes řeku. Po celý den⁴¹ bylo prudce střeleno na Špilberk a pevnůstku sv. Tomáše. Také Souches dal v noci vystřeliti několik granátův a zápalných kulí proti sv. Anně, ale beze škody.

V noci 2. června vrátili se do města dva poslové, které Souches byl poslal k arciknížeti Vil. Leopoldovi pro pomoc. Přinesli málo naděje; proto obležení vidouce, že z venčí pomoc nepřijde, vynaložili vše, by sami se ubránili. Hořečnou činností vyráběli prach a dokonali toho dne redutu v kryté cestě a hluboký příkop před dřevěnou baštou. Švédové zase blížili se městu příkopy a podkopy.⁴²

⁴⁰ Relatione zmiňuje se o tom jen obecně, však potvrzení toho lze vyvoditi z listu Torstensonova u Dudíka str. 169., ř. 5. Mínení Dudíkovo, že Torstenson měl byt v Modřickém mlýně ještě v červnu (Dudík str. 169., ř. 1. etc.), je mylné. Torstenson list svůj legatovi Salviovi datuje „Brünn 4. Juni 1645 (14. června nového počtu) a počíná jej slovy: „Nachdem meinem lieben Bruder ich zuletzt vom Hauptquartier Möderitz den 15. (25.) May zugeschrieben.“ Byl tedy 14. června v Brně (u Brna v Komárově, a ne v Modřicích. Zpráva neznámého z Prahy dne 3. června 1645 (Dudík str. 169., ř. 28) ještě nevěděla o přeložení stanu 31. května a je celkem nespolehlivá (das Volk liegt förder in dem Baumgarten zu Řeczkowitz längst des Wassers!)

⁴¹ Toho dne přijel k Torstensonovi do Brna sibiňský generál Gabriel Bákoš s 2000 jezdci z Holiče. Torstenson totiž před několika dny poručil Bákošovi, by poslal 2000 jezdců do Mistelbachu Wittenbergovi na pomoc Švédům ve Wolfsschanze u Vídně. Jezdci byli poslání, ale vzbouřili se žádající, by jim byl vyplacen žold za 2 měsíce napřed. Torstenson svolil, proto Bákoš 1. č. přijel do Brna, přijal od Torstensona 18.000 tolarů a hned ráno 2. č. táhl do Mistelbachu k Wittenbergovi. K Vídni však přitáhli již pozdě. Wolfsschanze padla již 30. května (Dudík 163 a 170, ř. 29.)

⁴² Již 25. května voj. rada Erskine z Modřic psal gen. Wranglovi, že Brna lze dobyti jen pomocí podkopů, a to znenáhla, nebude-li Švédům od císařských v té práci zabráněno. (Dudík 162., ř. 12.)

V sobotu (3. června) Švédové stříleli z batterie Mortaignovy (naproti Špilberku) na hrad. Když pak úspěchu se nedodělávali, rozlítli se také z ostatních batterií proti městu a pevnůstce sv. Tomáše. Tehdy vypálili a zničili také Modřice.⁴³

V neděli (4. června) z batterie Mortaignovy stříleli na krytou cestu, kde pracovali řemeslníci, a zastřelili jednoho tesaře. Večer Souches dostal list od arciknížete Leopolda, který ho zapřísahal ke statečné vytrvalosti a sliboval rychlou pomoc, poněvadž císařským podařilo se vypuditi Švédy z Vídeňského mostu a nic jim více nepřekáží táhnout na pomoc Brnu. Souches měl nadchnouti k vytrvalosti také měšťanstvo. V noci přišel k Brněnské bráně bubeník pluku Mortaignova žádaje, by mohl Ogilvimu, veliteli na Špilberku, vyřídit něco od jeho příbuzného podplukovníka Forba. Souches po hejtmanu Pilmayerovi mu vzkázal, že bez jeho výslovného dovolení nikomu není dovoleno na Špilberk přicházeti ani odcházeti, ostatně že krytá cesta je od Švédů tak ohrožena, že přístup je nemožný; Forbus aby byl ujištěn o dobrém zdraví svého příbuzného. Po chvíli vrátil se bubeník s naléhavou žádostí, by Forbovi bylo dovoleno mluvit s Ogilvím alespoň uprostřed vrchu. Velitel mu vzkázal, by se rychle vzdálil, nechce-li býti kulí pozdraven.

V pondělí (5. června) Švédové značně pokročili se svými příkopy, střílejíce stále na hrad a krytou cestu. Do města přeběhl stolařský tovaryš, který u Kremže byl zajat a přinucen táhnouti na Švédy. Podal Souchovi podrobnou zprávu o Švédech. Ujišťoval, že Švédové jsou zmalátnělí a jejich pěchota velmi prořídla pro množství padlých, poraněných a přeběhlíků. Zprávy ty povzbudily obležené k další vytrvalosti a odvaze, ke které plamennými slovy rozněcoval je Souches.

V úterý (6. června) obležení učinili výpad a rozmetali podkop, který Švédové kopali pod novou baštu na Špilberku. Souches ukazoval neohroženou mysl a spolu s některými důstojníky (kalvínskými), jež byl do Brna s sebou přivedl, vybízel obyvatelstvo ke slavným činům. Obyvatelstvo tak hořelo pro záchranu Brna, že dobrovolně postupovalo raněným postele, prádlo a nářadí svých příbytků. Souches svou laskavostí a obratností získal si srdce všech tou měrou, že rozkazů jeho v každý čas a na každém místě ochotně poslouchali. Smrt a rány soudruhů ani námahy, které jim bylo podstupovati, nebyly s to, by uměnšily jejich zápal. S místa sobě vykázaného nikdo se ani nehýbal uznávaje, že k obraně města nedostačuje ta hrstka vojáků zaměstknaných na hradě a v kryté cestě. Bylo třeba k ochraně města napjati všechny síly, poněvadž Torstenson rozmezen dosavadním nezdarem i ztrátami na Dunaji, jakož i zprávami, že císařské vojsko sbírá se v Čechách k útoku na něho, odhodlal se dobýti Brna za každou cenu.

Ve středu (7. června) Švédové příkopy své dodělali až skoro k Židovské bráně, k sv. Tomáši a k úpatí bašt i kryté cesty na Špilberku. O 2. hodině odpoledne objevil se před tvrzí sv. Tomáše bubeník švédský s dvěma listy od Kapouna, býv. velitele v Židlochovicích, by jeho manželka s veškerým majetkem z Brna byla propuštěna. Souches ho náležitě odbyl. O 4. hodině Švédové počali střílet na město kameny, granáty a kule zápalné, nač jim obležení statečně odpovídali a rozbili znova vystavěnou redutu mezi krytou cestou a branou Brněnskou. V noci přišel do města posel z Č. Budějovic s listem generála Gallasa, který Soucha zapřísahal, by v obraně města vytrval, že pomoc brzy přibude. Však postavení Brna se horšilo, poněvadž vojsko sibiňské již táhlo Švédům na pomoc a rozložilo se kolem Hodonína.

Ve čtvrtek (8. č.) dopoledne Brněnští i Švédové pilně kopali a ohrazovali se. Odpoledne Švédové začali střílet na tvrz sv. Tomáše ze dvou děl 24liberních, která v noci byli postavili proti tvrzi u cesty do Komína (na místě nynějšího divadla českého). Také z ostatních batterií stříleli na město, hrad i krytou cestu. Obležení uklízeli děla z kryté cesty, poněvadž tam nebylo lze s prospěchem jich užití. V městě obec dala napěci chleba pro vojsko i lid, jenž všude jevil velikou odvahu.

⁴³ Prudkost ta vysvětluje se odtud, že Švédové 30. máje ztratili Wolfsschanze u Vídeňského mostu na Dunaji hlavně vinou vojska sibiňského.

V pátek (9. června) obležení spatřili novou redutu na úpatí Špilberku ke straně východní, kde stála nová baterie Mortaignova. Souches proto vyslal 50 jezdců, by se přiblížili k batterii, a z města učinili výpad na příkopy, jichž velikou část pobořili, poněvadž byly slabě obsazeny, a vrátili se beze ztráty.

V sobotu (10. č.) Švédové kopali příkopy. V městě Kapucíni a Bernardini nabídli na potřeby všechno dřevo ze svých sbořených konventů, čím povzbudili obyvatelstvo k další obětavosti. Duchovenstvo vůbec podporovalo obležení ze všech sil, a to: modlitbou, službami Božími, plamenným slovem, obětavými skutky a vznešeným příkladem.

V neděli (11. č.) Švédové od 10. h. ranní až do noci prudce stříleli na město i hrad. Na večer podkopníci Brněnští u sv. Tomáše zaslechli podkopníky švédské. Souches dal petardou vyhodit podkop švédský a zahubil mnoho nepřátel. V noci vojáci z obou táborů chovali se tiše a poprvé nechali vzájemných nadávek a urážek, což obležení pokládali za zjev příznivý, že zpupnost švédská ustupuje rozvaze a projevuje se tím náklonnost k míru.

V pondělí (12. č.) celý den bylo bombardováno s obou stran, a ve městě byl jeden zastřelen. V noci přeběhl do města lokaj dělostřeleckého císařského generála Golce. Tvrdil, že Švédům vede se velmi špatně, že úspěchu očekávají od podkopův a příkopů jakožto jediného prostředku, jímž možno Brna se zmocniti.

V úterý (13. č.) byla tvrz u sv. Tomáše náležitě opravena. Byly tam na prostřední baště znovu zřízeny dvě baterie, které střelbou nepřátelskou byly již rozmetány. Prostřed příkopu byly vztyčeny palisády a jiné ochranné prostředky.

Po krajích kryté cesty ke Špilberku byly vztyčeny velké plachty (zeď ochranná), rozepjaté na kolích do země vražených na ochranu vojáků. Švédové od sv. Anny a kostela Všech Svatých prokopali se již ke kryté cestě, že mohli se dívatí a stříletí do ní, a přece bylo nutno nositi z města na Špilberk všechno střelivo, potravu, vodu a ostatní potřeby za ran z mušket a děl švédských.

Téhož dne z rána vyšlo z města několik žen do předměstských zahrad, kde nabravše zeleniny, vracely se za střelby švédské do města a přihnaly krávu, která nedaleko hradeb se pásala. To bylo posádce k veliké radosti a pokřikovala na Švédy, že ani ženy se jich nebojí.

V noci na středu i dopoledne (14. č.) Švédové stříleli na hrad i město. Kolem 3. hodiny odpoledne strhla se veliká bouře. Nastalý liják s bleskem a hromobitím zahubil mnoho Švédů. Příkopy švédské před branou Veselou a Židovskou byly náhle zaplaveny, že vojáci s důstojníky po krk ve vodě stáli. Mnozí utonuli, většina uchýlila se do cihelny u cesty do Komína (nyní za českým divadlem). Nastalého zmatku využítkoval Souches k výpadu na příkopy před branou Veselou. Útočící pěchota byla podporována jízdou a prudkou střelbou se Špilberka. Švédů bylo mnoho pobito a zajato. Přepadeným na pomoc spěchala jízda, byla však odražena střelbou děl se Špilberka. Když Brněnští zničili příkopy mezi Špilberkem a branou Veselou, vrátili se do města se zajatými (19 m.) a hojnou kořistí zbraní a oděvu. Jim nepadl nikdo, jen dva byli poraněni. Zajatí vypravovali, že hodinu před bouří dělová rána se Špilberka rozdrtila jim podplukovníka, dva vojáky a mnohé poranila. Zajatý šikovatel vypravoval, že z pluku Mortaignova zahynulo před Brnem již na 400 mužů, a tvrdil, že Švédům vede se velmi špatně.⁴⁴ Tomu nasvědčovalo také, že do Brna přebíhali přeběhlíci,

⁴⁴ Výsledek švédské námahy do té doby naznačil Torstenson dne 14. června listem z Brna (u Komárova) švédskému legatovi Salviovi: Ležím u Brna a snažím se vši silou, bych se ho zmocnil. Nepřítel ve všech místech se sesiluje, ale jest-li mne nepřepadne, brzy se Brna zmocním, poněvadž jsem již podminoval dvě bašty na Špilberku a tvrz ve městě, kterou vystavěli od té doby, co jsem tu naposled ležel (1643). Kdybych měl jen více pěchoty, udělal bych s Brnem krátký process ... Přitáhne-li nepřítel toto místo osvobodit, o čem nepochybuji, budu se s ním bití, než odtud odtáhnu. (Dudík 170. ř. 4.)

jako toho dne na večer jeden podkopník a jeden mušketýr. Tyto zprávy, jakož i to, že samo nebe přispělo obleženým, působily na mysl jejich velmi blahodárně.

Ve čtvrtek (15. č.) Švédové stříleli na město a na hrad tím prudčeji, aby napravili nehodu včerejší. Také horlivě kopali příkopy a podkopy od Starého Brna proti cestě kryté a proti staré i nové baště na Špilberku. Však ani obležení nezháleli.

Před svítáním v pátek (16. č.) zničili Švédům podkopy od sv. Anny pod starou baštu na Špilberku. Švédové totiž na ochranu práci podkopnických zřídili záštity (mantelety) ze silných trámů při zdi staré bašty. Obležení však na ty trámy spouštěli po řetězech hořící síru a smůlu a zapálili je. Žárem uvolnila se hlína nad podkopem a probořila se. Od hořících trámů chytlo se také trámů v podkopu a vzňal se prach. Výbuchem byl zničen celý podkop, o němž Švédové přes 3 neděle pracovali, jelikož byl kopán ve skalnaté půdě, a pochoval mnoho Švédů. Oheň rozšířil se i do příkopů rovněž prkny pokrytých a způsobil Švédům velikou pohromu. Švédové proto rozzuřili se děly proti hradu, kryté cestě, městu a tvrzi sv. Tomáše, ale nic nepořídili.⁴⁵ Večer přeběhl do města švédský desátník a vypravoval, že Švédové mají už velmi mnoho mrtvých, zvláště v Zábrdovicích a u sv. Václava. Zdar toho dne povzbudil obležené k smělému výpadu dne následujícího.

V sobotu (17. č.) bylo dosti klidno až do večera. K šesté hodině obležení učinili výpad na příkopy švédské od St. Brna proti hradu a cestě kryté. Do té doby Souches k výpadům užíval jen posádky. Zdar výpadů však nadchnul všechny vrstvy neobyčejnou bojechtivostí, že studenti a tovaryši prosili Soucha, by dovolil také jim při výpadu se významenati. Souches svolil a prohlásil, kdo chce, by dostavil se k bráně Brněnské. Tam sešlo se mnoho bojechtivých, mezi nimi také chlapci 10-12 letí, prosíce, by směli dokázati statečnost. Souches vybral z nich asi 130 tovaryšův a 20 studentů. Přidav jim 150 vojáků, rozdělil je na dvě čety k výpadu. Do kryté cesty byla postavena silná záloha jízdy a měšťanů. Výpad učiněn náhle z brány Brněnské. Jedna četa zapudila Švédy až na St. Brno, kde nepřátelé měli opevněné budovy na ochranu svých příkopů. Druhá pronikla k batterii mezi kostelem Všech Svatých a sv. Anny, kde byla 4 děla 12liberní. Útočníci, nemajíce čím děla zatlouci, tři převrhli a, zapálivše Švédům všechen prach, zničili tu batterii. Zároveň na obou stranách zapálili Švédům trámů v příkopech, jsouce opatřeni dobře nasmolenými fakulemi, granáty a rozmanitými hořlavinami. Za vojáky šlo mnoho sedláků s otýpkami a házeli je do ohně, by žár byl co největší. Tím rozehrála se půda a sbořily se mnohé příkopy a podkopy, jež zasypaly mnoho Švédů. Záhubné to dílo bylo vydatně podporováno střelbou z města, cesty kryté i z hradu, že příkopy a stavby švédské kolem Špilberka hořely ještě celou noc a následující den. Asi po hodině Brněnští vrátili se vítězoslavně do města s jedním poručíkem, 2 praporečníky, 13 poddůstojníky a 45 vojáky švédskými. Zajatý podplukovník di Maul byl jim vyrván, když přibyla pomoc. Sami ztratili 3 mrtvé a 7 raněných. Švédů padlo prý na 80 (?). Dobrovolníci osvědčili neobyčejnou statečnost, zvláště praporečník studentů J. Muska (Winter) z Olomouce. Ve městě byla náramná radost. Švédové potom 4 neděle opravovali zničené práce, jelikož již neměli dřeva, jehož napřed hodně našli v dílnách starobrněnských, které od Soucha sbořeny nebyly. Proto v době následující nemohli útočiti na obležené s předešlou silou.

V neděli (18. června) Švédové začali opravovati své příkopy zadnější, co zatím přednější ještě hořely. Sesul se jim na 3 místech podkop pod novou baštu na Špilberku a zasypal mnoho vojáků. Ten podkop byl obleženým velmi nebezpečný, poněvadž o něm nevědouce protipodkopu nekopali, až od zajatých o něm uslyšeli. Zatím na druhé straně s neobyčejnou přičinlivostí dokonali podkop pod dřevěnou baštou za neochoty Ogilviho, který odvolal také ty, kdo pracovali v protipodkopu pod novou baštou (Perunovou), co zatím Souches prohlížel stráž ve městě. Podkop pod dřevěnou baštou byl udělán s takovou rychlostí, že mohl býti vyhozen proti Švédům, jimž způsobil velikou škodu.

⁴⁵ Diarium a Bericht kladou tu událost na den 15. června, však Siegesfahne a Relatione na 16. červen. Koller str. 41. a 42. přidržel se Diaria s Berichtern i Siegesfahne s Relatione, proto vypravuje jednu událost dvakrát (15. a 16. června).

Ještě téhož dne obležení vystavěli srub nad dřevěnou baštou, poněvadž Švédové metali oheň na silné trámy 12-15' dlouhé, které na sebe jsouc položeny, zadržovaly hlínu, by se nesesýpala a Švédům výstup neusnadnila. Švédové stříleli na město z mozdířův a děl od 3 hod. ráno do 4 hod. odpoledne. Pak nastala bouře, která příkopy švédské velmi poškodila. Od 6. hodiny Švédové zase stříleli.

V pondělí (19. června) Švédové pokračovali v prudké střelbě a v opravě příkopů. Obležení střelbou jim hodně překáželi a zničili podkop pod Špilberkem k baště okrouhlé. Večer Švédové přivedli pod Špilberk mnoho pěších a brzy se ukázalo, proč.

Mezi 3. a 4. hod. ráno v úterý (20. června) vyhodili podkop z levého boku pod novou baštou (Perunovou). Výbuch pohnul baštou, ano protrhl ji uprostřed, jakoby se na dvě rozpůliti měla, však, poněvadž prachu bylo málo, usadila se opět a prach vybuchl proti Švédům, jichž několik zabil a poranil. Než zahynulo také 7 podkopníků brněnských, kteří pod baštou kopali protipodkop, jenž následkem výbuchu se sesul a podkopníky pochoval. Švédové již útoku nepodnikli, ale stříleli na Špilberk ze všech batterií. V noci o 10. hod. učiněn výpad z brány Židovské proti příkopům u mlýnů. U zaječího mlýna Švédové napřed ustoupili, ale pak, sesílivše se vojáky ze sladovny, útočníky zapudili a praporečníka smrtelně poranili. U kanovnického mlýna vedlo se Brněnským lépe: zničili příkopy, vodárnu zapálili, pobili a poranili mnoho nepřátel, zajali hejtmana se 4 vojáky pluku Paikulova a vrátili se, ztrativše jednoho vojáka a 4 poraněné.

Následující tři dny (21., 22., 23. června) bylo z obou stran prudce stříleno a bedlivě pod zemí kopáno. Obleženým dne 21. června byl těžce poraněn do hlavy poručík Irländer, když nahnuv se přes zeď pokřikoval na Švédy ve mlýně kanovnickém. V pátek (23. června) Souches s nadporučíkem Beckrem spozorovali švédský podkop na Petrov, proti němuž ihned začali pracovati.

V noci na sobotu (24. června) Souches poslal 4 jezdce pluku Kapounova s poslem k arciknížeti Leopoldovi do Č. Budějovic o rychlou pomoc. Podařilo se jim táborem švédským šťastně proklouznouti. Za dne přihodila se v Brně událost nemilá. Velitel Souches obdržel od správce statků hraběte Tiefenbacha z (Bítišky) Veveří list, že ve čtyřech dnech dostane se Brnu pomoci. Poněvadž v listě neudával ani počet ani druh pomoci, užili toho někteří nespokojenci proti Souchovi. Byli to lidé, kteří se do Brna byli utekli a s počátku jevíli velikou horlivost v obraně města doufajíce, že armáda císařská není daleko a brzy na pomoc přitáhne. Když dlouho netáhla, začali se strachovati a zpěčovali se i konati obvyklé práce. Dva nebo tři vzpurníci pokusili se dokonce, by na svou stranu přivedli také jiné a přemlouvali je, by se vzdali, kdyby pomoc v době listem označené se nedostavila. Tvrdili, že povinnost svou již vykonali a že není radno vyčkávati věcí nejhorších ani spoléhati se na uznání nepřítelovo, který by jim jistě neodpustil, kdyby násilně města se zmocnil. Někteří měšťané a vojáci dali zprávu o tom Souchovi, který buřiče uvěznil. Tím udržel kolísající při povinnosti a ostatní s nadšením obnovili prvotní rozhodnutí, že budou statečně si počínati při obraně města. Švédové zatím celý den stříleli na Špilberk a několik obhájců zastřelili a poranili.

V neděli (25. června) obležení metali mnoho ručních granátů na příkopy nepřátelské, by zničili obléhací práce švédské, které stále zdárně pokračovaly. Švédové stříleli z děl na Špilberk, cestu krytou, město a tvrz sv. Tomáše.

V pondělí (26. června) od svítání do 11 hod. Švédové stříleli na město. K 6. hod. večer obležení spatřili, že nějaké zástupy jízdné ženou se od Starého Brna (kde nyní pivovar) na vrch, jenž byl naproti Špilberku, a to právě v onu stranu, kde stály dva pluky jízdy švédské, které měly zabrániti příchod pomocného vojska do města z blízkých hor a hustých lesů. Byla to pomoc z Prahy, kterou na snažné a opětované prosby Souchovy z rozkazu arciknížete Leopolda poslal polní maršálek Colloredo.

Pomoc provázal plukovník Pachoj z Prahy přes Pardubice a hustými lesy dostali se údolím Svatky až k Brnu. Když nepozorováni dostali se až na kraj lesa, Pachoj rychle vytáhl z tašky rozkaz potvrzený Dallasem, kterým nařizovalo se, by podplukovník hrabě Vrbna za každou cenu dostal se do města s pomocným vojskem asi 300 vojáků, z nichž

každý měl za sedlem kožený pytlík s prachem. Vrbnu provázeli podplukovník z Bubna od pluku Kapounova, hejtmané Reichenau, Hennemann, Unger, Demanstein z pluku Gallasova, Claudius Lamberg, rytmistr pluku la Corona, Vrbnův nadporučík, poručík Pompeati pluku Gallasova, 7 praporečnicků a pomocné vojsko. Císařští (Pachoj i Vrbna) v počtu asi 600 jezdců⁴⁶ vrazili na přední stráž švédskou (v místech nyní nad pivovarem)⁴⁷ a vrhli se na ty dva pluky švédské (asi 700 mužů v místech, kde nyní vodárna stojí) s takovou prudkostí, že brzy padl švédský plukovník Kallenberg s několika vojáky, někteří byli zajati a ostatní se dali na útěk. Za nastalého zmatku Pachoj se svým průvodem vrátil se do lesů (nyní pisáreckých) a těmi do Prahy. Vrbna se svým průvodem v největším trysku s tasenými šavlemi hnali se po úpatí Špilberka z levé strany (nyní ulice Údolní) do cesty kryté mezi hradem a branou Brněnskou, uniknuvše šťastně kulím, jež na ně s počátku stříleli se Špilberka, i jízdě švédské, která přikvapila poraženým na pomoc. U hrány Brněnské nastal jásot. Souches, jenž právě večerel, přiběhl a vítal milé hosti, projevuje velikou úctu ke statečnosti Vrbnově. V celku s Vrbnou do Brna přibylo 400 m.: z pluku Vrbnova 50 jezdců, z pluku Kapounova 240 m., z pluku charvatského (Markova) 19 m., z pluku Gallasova 44 m. a z pluku la Corona 46 mužů = 399 mužů. Ačkoli pomoc byla malá v poměru k nepřátelům, přece potěšila obležené a dodala jim odvahy k další obraně, k níž se jim dostalo také potřebného prachu. Mnozí jezdci sice pro slabost koní prach musili zahoditi, ale přece do města přivezeno 172 pytlíků. Pomoc byla v městě pohoštěna, dobře ubytována a koním dáno žito, poněvadž ovsu již nebylo.

V táboře švédském porážka oněch dvou pluků způsobila pravý zmatek Torstenson zuřil, že jízda jeho při srážce s císařskou ukázala se liknavou.⁴⁸ Švédové nemyslí jinak, než že k osvobození Brna přitáhla císařská armáda, proto na rychlo sbírali vzácnější zavazadla, nakládali je na vozy a větší část povozů poslali do Olomouce. Torstenson měl příčinu znepokojovati se, neboť pěchoty měl málo a jízda jeho skládala se z 9 pluků již utrmácených a seslabených. Jenerál Douglas, vyslaný se 4 pluky naproti Rákócymu, zdržoval se v okolí Hradiště a jenerál Wittenberg s pluky svými dlel v Dol. Rakousích, by zdržoval císařské na Dunaji. Torstenson u Brna měl jen nečetné pluky, proto byl velice rád, když od zajatých dragonův uslyšel, že císařská armáda k Brnu nepřitáhla.

V úterý (27. č.) Švédové pochovávali své zabitě a nechali v pokoji obležené, Souches s přednějšími důstojníky obcházel hradby a hledali, kudy by setniny Hennemannova a Ungrova dostaly se zase z města, kde nebylo dosti píce pro tolik koňstva.

To se podařilo dne následujícího (28. č.). Švédové dobře věděli, že tolik přibylého koňstva dlouho ve městě zůstat nemůže, proto do 24 hodin vykopali hluboký příkop od paty Špilberka v úvoze ke konci hráze rybníka u sv. Tomáše a zatarasili ho koly a palisádami, by tudy nikdo z města uniknouti nemohl. Švédové byli přesvědčeni, že vojsko z města nemůže jinudy, než kudy přitáhlo. Však zmýlili se. V noci obležení pod velením hraběte z Vrbna vypadli z Brněnské brány, způsobili poplach pod Špilberkem na té straně, odkud byli přišli, a zatloukli nepříteli 2 děla u cihelny (kde je nyní české divadlo). Tam sjela se honem jízda švédská, by se bila s císařskými. Zatím však hejtmané Hennemann a Unger šťastně pronikli průlomem v boku brány Židovské proti klášteru sv. Josefa. Průlom ten byl schválně udělán několik dní před příchodem vojska pomocného, by tudy Souches vypravil ono poselstvo k arciknížeti Leopold-

⁴⁶ Chemnitz u Dudíka str. 165 ř. 8.

⁴⁷ Prameny švédské (list Torstensonův Salviovi a Chemnitz u Dudíka str. 165 a 166) uvádějí, že pomoc pronikla od Bardevic (Obrowitz) čili Zábrdovic, ale to nebylo možno z důvodů strategických, poněvadž u Zábrdovic leželo jádro kavalerie švédské; nadto prameny brněnské všechny srovnávají se, že pomoc přijela přes vrchy proti Špilberku, což mohlo býti jen směrem od Bystřice.

⁴⁸ „Wäre das Fussvolk durch die Reiterwache zur rechten Zeit alarmirt worden, wäre der Feind nicht hineingekommen“ psal Torstenson Salviovi. (Dudík str. 166 ř. 10.)

dovi. Od průlomu přes příkop byl postaven most, který byl pokryt hnojem, by Švédové neslyšeli dupot koní, neboť H. a U. měli 150 jezdcův a ještě 250 koní tažných, které 4-5 dní před obležením přivezly do Brna ženy a mládež z okolí a jež obležení poslali pryč, poněvadž neměli pro ně píce. H. a U. dostali se šťastně přes obě ramena Svratky u kláštera sv. Josefa a v ohybu blízko Komárova (kde nyní viadukt), což obleženým oznámili švédskými bubny předtím v Hustopeči ukořistěnými. Tak Švédy obelstili a vrátili se na Pernštýn. Ve městě toho dne vojenský soud odsoudil a popravil jednoho desátníka z pluku Kapounova, jenž předešlého dne mečem sprotivil se šikovateli, který ho pro hrubou výstřednost káral. Tak Souches přísnou kázeň utužil.

Ve čtvrtek (29. č.) bylo ticho až do 3 hodin. Pak jízda obležených vypadla Bránkou směrem k Zábrdovicím proti eskadroně švédské, která byla na stráži v jedné velké budově na Cejlu (v zámku). Pobili tam podplukovníka, hejtmana (rytmistra), několik vojákův a vrátili se dle rozkazu s dvěma zajatými. Jim byl zabit voják a poraněn poručík z pluku Kapounova s několika vojáky.

V pátek (30. č) ráno Brněnští učinili výpad na dvou místech proti příkopům švédským u sv. Tomáše. Výpad se nezdařil vinou zvědavých žen, které proti přísnému zákazu Souchovu vyběhly na střechy podívat se a tím upozornily nepřítele. Pěchota, která vypadla směrem ke hřbitovu u cesty do Komína, vypudila Švédy z příkopův a několik jich pobila, však jízda, která vypadla směrem proti Hrázi, zle se vedlo. Tam švédský pluk „Altblau“ z Livonie rychle obsadil příkopy i reduty a odrazil jízdu, kterou vedl hrabě z Bubna. Tomu byl kůň zastřelen, 5 vojáků zabito a 8 těžce raněno, přecež Souches rozkázal, by se vrátili do města.

V noci na sobotu (1. července) Švédové dokončili batterii na Špilberku, kterou již 4 dni dělali asi 60 kroků před ravellinem mezi novou a dřevěnou baštou. Postavili na ni 6 půlkarthaunů (menších děl), jednu švihovnici a 2 děla 6liberní. Také proti tvrzi sv. Tomáše opravili batterii se 3 děly na začátku Nové ulice. Za dne podkopníci brněnští setkali se s podkopníky švédskými v podkopu pod dřevěnou baštou na Špilberku a v podkopu blíže tvrzi sv. Tomáše. Brněnští zahnali švédské, kteří zanechali v podkopech všechny nástroje, pláště, kabáty a potravu. Podkopy byly zničeny. Ve městě zatím opravováno, co nepřítel poškodil.

V neděli (2. čce.) Švédové stříleli na město, však beze škody. Odpoledne hejtman Pillmayer, velitel v kryté cestě, dával hostinu, na kterou přišlo několik měšťanův a paní z města. To zpozorovali Švédové a stříleli z batterií u Všech Svatých prudce na krytou cestu. Když hodovníci byli nejveselejší, padla mezi ně koule. Poranila smrtelně měšťana Forwerka, bratra to jednoho radního brněnského, a vdovu po jednom praporečnicku, jenž nedávno při výpadu zahynul. Jiná žena byla raněna jen lehce. Forwerk i ona vdova po několika dnech zemřeli.

Na pondělí (3. čce.) Švédové od 4 do 6 hod. stříleli na novou baštu. Když sestřelili obrubu (zábradlí), vyhodili podkop, který pod baštou vykopali. Podkop rozbil oba rohy bašty, takže hlína, kterou bašta byla vyplněna, sesula se a tak udělala cestu nahoru. Švédové hnali se na baštu. Když však důstojník, který je vedl, padl s několika vojáky, ostatní útoku zanechali. Obránci z kartáčů mezi ně stříleli a mnoho jich pobili. Švédům nemálo uškodil také sám výbuch, poněvadž vybuchl nazad, že trámy a prkna lítaly až do Králové kláštera. Obhájci pak se Špilberku Švédům na potupu skoro celého půldne bubnovali a troubili potupnou píseň („Allemales, allemals geht es so zu, wenn man soll essen, so setzt man erst zu“ etc.).

V úterý (4. července) Švédové od svítání stříleli z děl na město i Špilberk až do poledne. Když střelba přestala, hrabě z Bubna po 12. hodině učinil výpad s 300 vojáky na příkopy švédské mezi branou Brněnskou a Špilberkem. Švédové však příkopy své pokryli trámy sepjatými hřeby, na nichž byla naházena (2') silná vrstva hlíny, takže Bubna nic nepořídil, nýbrž se ztrátou jednoho praporečnicka, 10 vojáků a 18 raněných odražen byl, jelikož Švédové provrtanými otvory z příkopů na císařské mohli střílet, ale tito na ně ne. Švédům na pomoc hnala se záloha, na kterou však prudce bylo stříleno z města, Špilberka i cesty kryté, že utrpěla značnou ztrátu.

Z rána ve středu (5. čce) Švédové opravili, co Brněnští v příkopech včera pobořili. K 8. hodině zapálili podkop pod okrouhlou baštou u špilberské brány, ale Špilberku neuškodili, poněvadž podkop vybuchl zpět, že trámy a prkna s vojáky padaly až do kláštera sv. Anny. Pak Švédové dělali obkličné příkopy kolem města, by žádná pomoc do města vniknouti nemohla. V několika dnech vykopali hluboký příkop od nynější Pisárecké ulice až k Zábrdovicím. Příkop začínal za cihelnou za Králové klášterem (kde nyní stojí pivovar) a táhl se na severovýchod k cestě, u které nyní stojí vodárna zleva a prachárna s hostincem zprava. Pod tou prachárnou zahrnul se na jihovýchod k cestě do Komína (nyní ulice Veveří, kde stojí vojenské pekárny), odtud k Nové ulici (kde nyní celnice v rohu Lužánek) a odtud ku hrázi třetího rybníka (nyní za Lužánkami ulice Heringova), kde na kraji rybníka byl ukončen. Druhý byl vykopán od cihelny za sv. Tomášem k Nové ulici na hrázi mezi prvním a druhým rybníkem (nyní od Jiskrový ulice Antonínskou ulicí k Lužánkám = druhý rybník). Od hráze přes první rybník (vypuštěný rybník kanovníků Augustiniánův = Šmerlingova ulice a náměstí Winterhollerovo) do zahrady Augustiniánské nad prvním rybníkem v Černých polích (nynější zahrady ulic Sadové a Hutterovy) a od zahrady Augustiniánské přes Černá pole k řece Svitavě u mostu Zábrdovického. Pro větší bezpečnost příkopy byly opatřeny se strany vnější čtyřbokými redutami (6), zvláště při cestách, a palisadami. Švédové toho dne dělali redutu v zahradě kanovníkův.⁴⁹ Brněnští zatím bořili ve městě některé domy, by nabyli potřebného dřeva, a nosili z města na Špilberk vodu, dříví a jiné potřeby válečné.

Ve čtvrtek (6. čce) celá armáda švédská svázela trámy, dříví a jiné potřeby na dělání příkopu circumvalačního (obkličného). Reduta v zahradě augustiniánské dodělána.

V noci na pátek (7. července) Švédové opravili všechny své příkopy. Zdálo se, jakoby chtěli podniknouti útok. Proto Souches komandoval hodně mužstva na Špilberk a jezdců bez koní postavil na Petrov. Však útok nepodniknut, poněvadž Švédové byli zaujati něčím jiným. Z hradu Pernštýna totiž hejtmani Hennemann a Unger s 250 jezdci a s četným zástupem ozbrojených venkovanů v dohledu z města přepadli zástup švédský, který v okolí brněnském spíží a dobytek sháněl. Tím přivedli ve zmatek celou armádu švédskou, která v domnění, že císařská armáda se blíží, hotovila se k bitvě. Však Hennemann s Ungrem ujeli na Pernštýn. Švédové toho dne úsilně pracovali, by zabezpečili dvě reduty před branou Židovskou, jakož i redutu u příkopů v boku Petrova. Když to dokonali, stříleli prudce na město, Špilberk i krytou cestu. K 7. hodině večer obležení metali mnoho granátův a zápalných kulí i sud s umělým ohněm na zástity (mantelety) švédských příkopů ke Špilberku a zapálili je. Švédové při vši bedlivosti nedovedli jich uhasiti. Při tom byl jim zničen také nový podkop pod okrouhlou baštu, jenž pohřbil podkopníky, kteří v něm pracovali.

V sobotu (8. července) Švédové stříleli a kopali podkopy pod baštu novou a dřevěnou. Na novou baštu vystřelili jen dvakráte. Zato obhájci zničili jim v poledne podkop pod novou baštou. Ke 2. hodině zdvihl se prudký vítr. Toho užili Švédové proti baště dřevěné. Obloživše ji roštím, naházeli na ně trámův a prken a smolnými věnci to zapálili, nic nedbajíce na rány s bašty a se Špilberka. Bašta chytla na dvou rozích a hořela, poněvadž obležení pro hustý dým a prudkou střelbu švédskou oheň uhasiti nemohli. Pak Švédové hnali se na baštu, poněvadž hlína sesypavší se usnadnila jim výstup, ale za baštou byli zastaveni příkopem a pevnou terrasou (zdí), kterou Souches před několika dny dal vystavěti. Obležení útok švédský odrazili a radost z toho dali na jevo veselým bubnováním a trubením večer na Špilberku.

V neděli (9. července) bašta ještě hořela. Švédové pokoušeli se pevně na ní usaditi. Tomu zabránil Souches. Hned z rána opět obsadil ono předhradbí (ravellin) mezi novou a dřevěnou baštou, které proti jeho vůli již zase bylo opuštěno. Dal je opravit a pokrýti velkými bednami hlinou naplněnými, by nebyly snadno prostřeleny, poněvadž Švédové všemožně usilovali obhájce odtud vypuditi. Obrana ravellinu zase byla svěřena praporečníku Charzounovi s několika vojáky a přikázáno jim, by nenechali Švédův usaditi se na baštách. Také terasa za dřevěnou baštou byla

⁴⁹ Kanovníkův (Augustiniánův) u Lužánek v tom místě, kde nyní stojí villa Dvořákova (bývalá opatrovna), a ne na Petrově, jak Koller (str. 51.) se domnívá.

pokryta velikými bednami hlinou naplněnými. Po poledni hrabě Vrbna a kancléř Kolsdorf vystrojili v ravellinu hostinu, na kterou přišlo hojně hostů i se Souchem. Pilo se na zdraví císaře a arciknížete Leopolda za zvuku trub a bubnův. Švédové stříleli na ravellin a dělali cestu (galleria) na dřevěnou baštu, která ještě hořela. Souches skrátil hodování a vyslal několik vojáků, by vypátrali zálohu švédskou pod dřevěnou baštou. Švédové chystali se k útoku. Hodovníci ve zmatku dali se na útěk do hradu. I praporečník Charzoun s vojáky svými opustil ravellin. Souches, aby předešel každé ztrátě, která by mohla vzejiti z toho zmatku, předstíral s několika vojáky Vrbnovými pochod na označenou zálohu, která domnívající se, že celá posádka táhne, utekla do švédských příkopů. Tak zakryl zmatek svých. Pak s hrozbou poručil praporečníku Charzounovi, by ravellin opět obsadil. Večer přišli do města z Vídně dva poslové s listem⁵⁰ arciknížete Viléma, který chválil Soucha za dosavadní statečnost, pobádal k další vytrvalosti a sliboval, že brzy přitáhne s armádou Brna osvobodit.

V pondělí (10. července) Švédové s neobyčejným úsilím snažili se vniknouti na Špilberk; proto Souches posádku hradskou sesílil částí posádky z města. Pod dřevěnou baštou byly objeveny dva podkopy švédské a byly jim zničeny, právě když je chtěli zapáliti. Ve městě zatím krajský hejtman Sack pečoval o potřebnou mouku na chléb pro vojáky, by nemusili stále obtěžovati měšťany po bytech. Nedostatek mouky nastal, poněvadž se nepořádně pracovalo při žernovech. Proto hejtman dal po městě provésti soupis mouky a poznamenal u každého měšťana, kolik má nad vlastní potřebu. Pak vyzval starostu, by poznamenaní měšťané (25) nepotřebnou mouku (76 měřic ze 151) odvedli do císařského skladu, kde jim bude nahrazena žitem.

V noci Souches s Vrbnou a většinou důstojníků byli na Petrově, poněvadž se mysli, že Švédové podniknou útok, ale nepodnikli.

V úterý (11. července) Švédové zase zapálili dřevěnou baštu za příznivého větru, který hnal kouř proti obleženým, že nic neviděli. Souches odebral se tam osobně a učinil plamenům otvor, čím kouř rozrazil a boky bašty zachránil. Kouř vnikl do protipodkopů, kde vojáka zadusil a ostatní vypudil. Švédové toho dne způsobili poplach na polích za sv. Václavem (na Vídeňce), kde spížovníci jejich spozorovali hejtmana Hennemanna s družinou. Do tábora Torstensonova vrátil se jeho rada Alex. Ersken, který 6. července byl poslán do Uher k Rákócymu, jenž táhl již Švédům na pomoc, domluvit podmínky spolku. Ersken vrátil se v průvodu čtyř rumunské s odpovědí Rákócovou. Tento prý by rád k Brnu přitáhl, ale nebylo by tam potravy pro tolik vojska, proto pošle prý jen svého syna Sigmunda s nejlepším vojskem, s hrubými děly a hojností prachu, kdežto sám zůstane u Bílých Karpat, by nebyl odříznut od Sibiňska. Tak postavení obhájců se horšilo.

Ve středu (12. července) Švédové celý den prudce stříleli z děl na krytou cestu a dřevěnou baštu, kde zabili a poranili několik lidí, kteří tam právě dodělávali srub. Souches totiž dal baštu uvnitř rozkopati na dvě části a zadní část opatřiti bednami hlinou naplněnými a zdí, že se podobala nové baště. Do města přeběhl švédský podkopník a sluha Mortaignův, ale byli vězněni po celé obležení, poněvadž v opilosti uvalili na sebe podezření, že byli posláni od Mortaigna.

Ve čtvrtek (13. července) Švédové obrátili batterii u cesty do Komína a stříleli na tvrz sv. Tomáše. Obhájci objevili švédský podkop pod baštou dřevěnou, rozeznali podkopníky a podkop zničili bombou, která mistru dělostřelci Šimonovi spálila ruku a bradu.

V pátek (14. července) Švédové zase stříleli na dřevěnou baštu, která byvši z přední části spálena a rozbořena, umožnila jim, že se v noci na sbořené její části usadili. Zároveň s velikým chvatem kopali příkopy kolem města, zvláště k útoku na bránu Židovskou, že k večeru byli jen 15 -20 krokův od protipříkopu, který na rozkaz Souchův byl vykopán

⁵⁰ Od počátku června až po tento list (1. června až 9. července) není o Brnu žádných zpráv listinných, které patrně se někde ztratily. Rovněž tak pro dobu od 11. července do 11. srpna.

hned v první týden obléhání a byl chráněn malým předhradím (ravellinem), udělaným z beden hlínou naplněných uvnitř příkopu proti téže bráně.

V sobotu (15. července) bylo ticho až do noci. V noci Švédové vyhodili podkop pod příčnou zdí, vystavěnou z beden přiléhajících na stěnu kryté cesty hned u paty Špilberka pod vinicí Stramansovou. Puma neuškodila, leč že jednu z těch beden vyhodila, ale lidé zůstali bez pohromy.

V neděli (16. července) Švédové snažili se rozstřílet srub vystavěný od obležených nad baštou dřevěnou, ale úmysl se jim nezdařil. Pokusili se tedy někteří dostat se nahoru, ale kameny a hlína byly od hořících zbytků přední části ještě tak horké, že musili toho nechat. V noci Švédové vstřelili několik granátův a kulí zápalných na Špilberk.

V pondělí (17. července) Švédové časně z rána začali střílet na Špilberk i město a stříleli do poledne. K poledni přišel ku tvrzi sv. Tomáše bubeník Mortaignův, žádaje mluvit se Souchem jménem Mortaignovým, který řídil dobývání Brna, poněvadž Torstenson byl již dlouho nemocen dnou. Byl odbyt. Brzy přišel opět, že Mortaigne má se Souchem mluvit o věcech velmi důležitých. Proto Souches poslal hrab. Vrbnu, poučiv ho, co má s Mortaignem mluvit. Schůze byla před hradbami sv. Tomáše. Po mnohých obřadnostech dostavil se Mortaigne a ve vzdálenosti na dostřel s velikou výmluvností přemlouval obležené, by se smluvili. Napřed lichotil, pak sliboval a na konec hrozil, neboť prý ve 2-3 dnech přijde pomoc Rákócyho 10-12000 mužů. Vrbna odpovídal na všechno rázně a neohroženě a prohlásil, že obhájcové chtějí se Souchem bojovat až do poslední kapky krve. Pak se rozešli. Souches s přednějšími měšťany nepozorovaně naslouchali rozmluvě za hradbami. Rozmluva povzbudila měšťanstvo i vojáky k další vytrvalosti, poněvadž poznali slabost Švédů. Ostatek dne uplynul za střelby. V noci Švédové podnikli útok na krytou cestu, ale byli odraženi.

V úterý (18. července) Švédové od rána stříleli na krytou cestu a na spálenou baštu. Po střelbě asi dvouhodinové podnikli útok na spálenou baštu, ale byli odraženi se ztrátou. Obleženým padl strážmistr a 4 vojáci byli raněni. Ve středu (19. července) Švédové stříleli ze všech baterií. Odpoledne ke 4-5 hod. přitáhl do tábora Torstensonova mladý Rákócy s 3000 německé pěchoty, s 3000 uherských hajduků, se 4000 sibiřské jízdy, s 12 děly 38liberními a se dvěma 3/4 karthauny. Rákócy táhl od Hustopeče k návrší nad Černovicemi. Torstenson se 24 škadronami vyjel mu hodinu cesty naproti a setkali se na tom návrší. Rákócy byl slavně veden k Brnu a pozdraven dvojím výstřelem z 12 děl švédských na návrší Černovickém, nač odpověděl z děl svých. Jelikož koule lítaly až do města, dal Souches vypáliti švihovnici (hadici) a karthaun se Špilberka na stan Torstensonův, což Rákócyjské postrašilo. Na rozkaz Souchův hrabě Vrbna s jízdou učinil výpad z města proti Zábrdovicím, by zajali někoho, jenž by dal zprávu o síle pomoci. Srážka s jízdou švédskou byla velmi prudká, že pistolemi po hlavách se tloukli. Vrbna zajal jednoho Švédu a vrátil se s několika (4) poraněnými. V noci Švédové v důvěře na pomoc sibiřskou stříleli na příkopech a čtyřikrát hnali útokem na spálenou baštu, ale vždy byli odraženi. Obleženým bylo poraněno 8 vojáků.

Ve čtvrtek (20. července) obhájci házeli zápalné koule a kameny na košiny a mantellety příkopů švédských ke Špilberku. Švédové prudce stříleli na ravellin mezi baštou spálenou a novou a na krytou cestu ode Věch svatých i z batterie Mortaignovy (nad úvozem), kterou Souches učinil neškodnou protibaterií na Petrově. K večeru Torstenson a Mortaigne s Rákócyem, Bakošem a družinou objížděli město a hrad. Hostem na počest byly vystřeleny dvě salvy z mušket a děl. Se Špilberku po nich střelili. Večer Švédové vyhodili podkop pod starou baštou (sv. Anny), podnikli útok na krytou cestu, ale byli odraženi. V noci stříleli, že nikdo nemohl spáti.

V pátek (21. července) před polednem Torstenson zase dal ze všech děl dvakrát vystřeliti, poněvadž Rákócy, dohodnův se jménem otcovým s Torstensonem, s částí svého vojska se vracel do svého tábora u Lednice. Vojsku sibiřskému pak u Brna velel Gabor Bakoš. Torstenson vyprovodil hosta s velikou poctou a major Douglas provázal ho až do tábora. Odpoledne Švédové vystřelili na zkoušku z děl Rákócových proti městu, kde granát zabil 4 obránce, kteří v opilosti samochťíc se do nebezpečí dali. Na některých místech začalo hořeti. Ke 4. hod. Švédové útočili na spálenou baštu a smolnými věnci zapálili bedny nahoře. Obležení rychle oheň uhasili, nedbajíce na prudkou střelbu švédskou

ze 7 děl pod ravellinem. V noci Švédové snesli mnoho košin, krovův a trámů do zahrady mezi rameny Svratky zrovna proti domům kanovníckým na Petrově. Proto Souches na rychlo učinil tam náležitá opatření v příkopu a v mezihradbí.

V sobotu (22. července) Švédové z děl Rákócových stříleli na město, ale srazili jen několik komínů. Také snažili se zapáliti oba sruby (zdi z beden hlinou naplněných) u bašty shořelé a podnikli tam útok. Souches však rozkázal stráž na bráně Veselé, by vztýčila rudý prapor, jakmile Švédové útok podniknou, poněvadž s hradu dobře na ně vidět nebylo. Prapor po hodině byl vztýčen. Ze všech stráží přispěla pomoc a Švédové byli odraženi. Pak kopali jen podkopy, ale obhájci zmařili je svými protipodkopy u sv. Tomáše, na Špilberku i u cesty kryté. Stráže v těch místech často smlouvaly příměří, čemuž Souches nebránil, poněvadž od vojáků švédských, kteří dříve sloužili císaři a zajati byli, často dostával dobré zprávy, že podkopy švédské zavčas mohl mařiti. Torstenson doufal, že Brna brzy dobude, nebude-li od císařských přepaden. Proto rozeslal na všechny strany hlídky, by stopovaly pochod císařských, neboť dostal zprávu, že císařská armáda z Čech brzy přitáhne Brnu na pomoc.⁵¹

V neděli (23. července) Švédové stříleli hlavně na ravellin u Špilberka a skoro jej rozstříleli. V rohu ravellinu vypálili podkop, ale bez úspěchu. Srub a hluboký příkop kryl obhájce proti střelbě švédské. Příkop 6° hluboký, který za obležení do skály byl vykopán, bránil, že podkopy z té strany nemohly uškoditi zdím Špilberka. Přední zeď ravellinu byla zachráněna tím, že Souches as 3' před ní dal postaviti velkou bednu 6 loket dlouhou a 2 lokte širokou. Bedna byla ze silných trámův a naplněna hlinou. Co děla bourala zdivo ravellinu, obhájci před bednu nahodili velký násyp, do něhož se pak koule zavrtávaly, než mohly vniknouti do bedny. Tak bedna kryla obhájce i zeď. Torstenson s Bakosem objížděli město i hrad. Když se postavili na návrší, bylo mezi ně střeleno se Špilberka. Koně uherské se splašily a s jezdci ujely, že zůstal Torstenson sám s Mortaignem. Brzy druhá rána Torstensonovi koně poranila, následkem čehož pohrozil rukou obhájcům a odejel. Večer k 8. hodině Švédové vypálili dva podkopy k cestě kryté, ale beze škody. V noci rozkopali onen násyp před bednou na ravellině, ale stráž je spozorovala a zapudila do příkopů švédských.

V pondělí (24. července) Švédové hned z rána rozlítli se z batterie před ravellinem střelbou proti hladové věži na Špilberku, se které včera bylo střeleno na Torstensonu. Přes 150 ran (156-200) bylo proti věži vypáleno, věž byla dosti porouchána a jedno dělo s ní sraženo. Toho dne byla rozestavena děla Rákócova: 5 bylo zavezeno na Staré Brno a 2 na hrázi rybníka jesuitského (na počátku Cejlu u Ponávky). Douglas vrátil se s četným vojskem od Lednice a rozložil se s ním u Zábrdovic a Juliánova.

V úterý (25. července) za svítání přišel do Brna posel s listy, jimiž obleženým byla slibována brzká pomoc; ale slibům se již nevěřilo. Z rána Švédové začali střílet ze dvou hrubých děl Rákócových („kočka“ a „myš“) od hráze jesuitské (od Cejlu) do města a z batterie pod ravellinem na hladovou zeď na Špilberku. Před polednem Mortaigne prohlížel švédské příkopy a podkopy. Když jel ze zadu na Špilberk, konstabler Jonáš s hladové věže na Špilberku ze švihovnice střelil zrovna krok před jeho koně. Mortaigne pohrozil mu rukou a dal celý den střílet na věž hladovou, na město, cestu krytou i na pevnost sv. Tomáše. Ve městě byli překvapeni velikostí kulí, bylo tam poškozeno mnoho budov, radnice, chrám a klášter jesuitský. Na Špilberku s hladové věže sestřeleno zábradlí s prahy, na kterých stávala děla, však dělu ublíženo nebylo. V noci obhájci věž trochu opravili a děla umístili trochu níže. Ve středu (26. července) Švédové ve střelbě pokračovali. Příchodem pomoci Rákócovy obě strany byly povzbuzeny k činnosti horečné. Mortaigne za každou cenu chtěl se města zmocniti, ale obhájci s pomocí boží mařili každou jeho snahu. Švédové sesilovali ve dne v noci své příkopy circumvalační, které ještě úplné hotovy nebyly. Zvláště proti bráně Veselé při cestě do Komína a proti Bránce od počátku Cejlu ke mlýnu Karthouskému k na rameni Svitavy (Minkermühle na Radlíně) opatřili se násypy a několika tisíci koly. Z města před polednem u Bránky jízda učinila výpad, aby někoho zajala, by se obhájci dověděli, proč Švédové se ohrazují. Zastihli jen dvě ženy švédské, které trávu žaly. Ty ve městě řekly, nač byly tázány.

⁵¹ List Torstensonův generálmajorovi Alex. Lilie u Budíka str. 189 ř. 18 etc. a str. 193 ř. 27 etc.

Jedna dobrovolně zůstala v Brně, druhá vrátila se ke Švédům s bílým chlebem, by Mortaigne viděl, že v Brně hladu není.

Ve čtvrtek (27. července). Švédové zase prudce stříleli z děl Rákócových a podnikli útok na baštu shořelou, ale byli odraženi.

V pátek (28. července). Mortaigne pokusil se ještě jednou, by město i hrad po dobrém v moc svoji dostal. Proto poslal list do města i na Špilberk, ukazuje na veliký nedostatek střeliva na straně obhájců, o němž zvěděl od jednoho švédského vojáka, kterému podařilo se z Brna utéci; ale bubeník jeho byl odbyt. Do tábora švédského sjížděly se četné vozy švédské s hojnou kořistí, kterou píčovníci za průvodu asi 1000 jezdců uloupili na panství Kuřimském, které patřilo Brnu, což obhájce ještě více popudilo. Švédové stříleli z hrubých děl Rákócových na město, ale beze škody.

V sobotu (29. července) dopoledne Švédové pracovali podkopem pod baštou shořelou, ale nic nepořídili. K 7. hodině večer vyhodili podkop do kryté cesty, který prolomil malý průlom a zasypal 2 vojáky a sedláka, jež obhájci brzy vyhrabali.

V noci na neděli ke 2. hodině (30. července) obhájci podnikli výpad na příkopy švédské před branou Židovskou. Souches totiž do ravellinu v protipříkopu před branou postavil na stráž dva vojáky, kteří dělající opilé bavili stráž nepřátelskou. Zatím ze příkopu bylo náhle ven vyhozeno několik prázdných sudů, v nichž bylo po několika kamenech, což způsobilo takový hluk, že stráž nepřátelská opustila příkopy. Brněnští je hned zapalovali a ničili. Zatím druhí rozkutáleli sudy k redutám švédským, postarali sudy před střílny z redut a udělali do redut díru, kterou tam hodivše ruční granáty nepřítele vypudili. Tu Souches dal sudy rozbiti, promíchatí slamou s věnci smolnými a zapálil příkopy švédské až ke mlýnu Zaječimu, kde již setkal se s tuhým odporem. Při tom byli zastřeleni dva vojáci, lokaj Souchův a 3 chasníci poranění. Sám Souches byl střelen do límce, že mu byly vlasy spáleny a klobouk sestřelen. Touže dobou Švédové učinili útok na cestu krytou na Špilberku, kde zapálili několik trámů, co hlínu držely, ale byli odraženi a oheň uhašen. Za dne Švédové opatřovali své příkopy redutami, násypy a koly. Souches bedlivě sledoval každé hnutí jejich, by učinil náležité opatření proti nim.

V pondělí (31. července) za dne bylo dosti ticho, leč že bylo stříleno. Na rozkaz Souchův obhájcové zapálili Švédům košiny ochranné a redutu u příkopu, který udělali k ravellinu za Špilberkem. V noci kolem 10. hodiny Švédové na dvou místech pokusili se vniknouti do cesty kryté, ale obhájci se ztrátou kaprála, dvou vojákův a několika raněných je odrazili. O půl noci Švédové zase podnikli útok na krytou cestu, chtějí tam obhájce překvapit a zapálit trámy, které zadržovaly hlínu; ale byli odraženi.

V úterý (1. srpna). Švédové dostali se zase až k ravellinu za Špilberkem pomocí dřevěné věže, kterou ve třech dnech zbudovali tak vysokou, že přečnívala sruby na obou baštách, aby tam vše bylo dobře pozorovat. V pondělí večer z ní zastřelili šikovatele, který byl na stráži na nové baště (Perunově). Souches nechal je klidně pracovat. Až se přiblížili k ravellinu, spustil na ně ze švihovnice 16liberní a z děla 5liberního, které stály po straně hladové věže na starých zdech Špilberských a nemohly od Švédů býti zpozorovány, poněvadž od střílen byly odtaženy. Za hodinu dřevěná věž byla zničena, kdežto Švédové ze své batterie pod ravellinem oněch děl sraziti nemohli a poškodili jen práh pod švihovnicí. Obhájci toho dne zničili Švédům také podkop pod shořelou baštou a podkop do kryté cesty. Na večer dostavil se švédský podplukovník Calot a chtěl mluvit se Souchem, tvrdě, že je s ním příbuzen a má mu vyřídit zprávy od příbuzných z Vídně, odkud se vracel ze zajetí. Souches vzkázal, že je zdrav a s přáteli ve Vídni že si stále dopisuje, tedy rozmluvy nepotřebuje, až se najde čas příhodnější. Podplukovník žádal rozmluvy ještě dvakrát, ale byl odbyt.

Ve středu (2. srpna) bylo plno práce za Špilberkem u bašty spálené a na ravellinu. Obhájci, vedení hejtmanem Demantsteinem, poněvadž podplukovník Ogilvi nemohl byv předešlého dne na rameni poraněn z moždíře, když ze spálené bašty díval se na hořící věž, zapálili pokryté příkopy, které Švédové zase pořídili k rohu ravellinu. Švédové od svítání do 10 hodin prudce stříleli na vnitřní srub u bašty shořelé i na srub na přední zdi ravellinu; ale poněvadž sruby

byly hodně hluboko v zemi, nerozbily jich rány, které na ně litaly svrchu. Poněvadž Souches viděl, že Švédové chtějí obhájce z ravellinu vypuditi a sami se tam usaditi, dal tam z vnitřku postavit ještě jeden srub z bedny a z kamení. Na baštu shořelou Švédové toho dne třikrát podnikli útok, ale vždy byli odraženi. Odpoledne ke 3. hodině hrabě Vrba s veškerou jízdou učinil výpad z města ke mlýnům karthouzským před branou Měniňskou (nyní na Radlíně), by vylákal jízdu švédskou. Ale objevilo se jen 15 jezdců, ostatní zůstali za palisádami, které se táhly od těch mlýnů až k rychtě na počátku Cejlu u Ponávky a kryly Švédům jejich dobytek. Když z Cejlu začali střílet mušketýři, kteří jednoho jezdce zastřelili, Vrba se vrátil.

Ve čtvrtek (3. srpna) Švédové dopoledne i odpoledne prudce stříleli na město a krytou cestu. Na Špilberku dělali podkop pod shořelou baštu, by srub shodili. Obhájci kopali pod nimi protipodkop, který k 6. hodině vyhodili a zničili podkop švédský i s několika podkopníky. O půlnoci rytmistr Reichenau pluku Kapounova s 15 jezdci byl poslán o pomoc k arciknížeti Leopoldovi. Pronikl tudy, kudy Hennemann s Ungrem 28. června. Vrba podnikl planý útok na Zaječí mlýn. Švédové, kteří střežili zatarasený přechod přese Svratku při klášteře sv. Josefa, uchýlili se do mlýna. Zatím před Reichenauem vypadl praporečník s 25 vojáky a odstraniv zábradlí i koše hlinou naplněné a koly ve vodě, uvolnil přechod přes řeku. Pak zasypal příkop švédský za řekou a umožnil odjezd Reichenauovi. Ze mlýna sice stříleli, ale Reichenau pronikl, obelstil také dva rytmisty švédské za řekou a dostal se šťastně na Veveří.

V pátek (4. srpna) Švédové stále stříleli z děl a moždířů. Také převezli dvě velká děla Rákócova „kočku“ 39 lb. a „myšku“ 36 lb. z hráze rybníka jezuitského (na počátku Cejlu u Ponávky) na vrch špilberský. Pěchota Rákócova byla rozložena po redutách v příkopech obkličných (cirkumvalačních), by nemohla proniknouti žádná pomoc obleženým. V noci vrátil se do města posel od Gallasa s listem, že pomoc brzy přibude.

V sobotu (5. srpna) Švédové prudce stříleli na ravellin za Špilberkem, by odtud vypudili jezdce, kteří bez koní tam byli rozloženi. Také bylo pozorovati, že z tábora švédského vyjíždí píčovníků více než obvykle. Příčina byla ta, že dvě čety císařských (Hennemann a Unger) přepadly píčovníky švédské u Králova Pole. Pobraly jim mnoho pacholků, koní a dobytek, pak se postavily na výšiny za Královým Polem, by je bylo viděti z města, a lesem odtáhly na Veveří.

V neděli (6. srpna) za svítání obhájci spatřili na Špilberku novou batterii, kterou Švédové udělali 12 kroků od ravellinu z levého boku, as 30-40 kroků od nové bašty, a postavili na ni ta dvě velká děla Rákócova. Z těch pak stříleli na novou baštu až dopoledne, by ji rozbili, poněvadž podkopy pro skalnatost půdy a bedlivost obhájců nic proti ní poříditi nemohli. Odpoledne ze spodnější batterie (6 půlkartaunů) stříleli prudce na ravellin a učinili v něm průlom. K večeru podnikli útok na ten průlom, ale byli odraženi. V noci Souches dal udělati srub na nové baště; dal totiž ze silných trámů udělati bednu tak dlouhou, jak rozlehlá byla bašta, a 2' vysokou středem nadbaští. Bedna byla vyplněna hlinou a chránila mušketýry na baště před kamením a granáty švédskými.

V pondělí (7. srpna) Švédové zase prudce stříleli na ravellin a znovu pokusili se vypuditi odtud obhájce; ale byli odraženi. Toho dne Švédové počali střílet také do kryté cesty z batterie, kterou do země udělali navrchu u Špilberku proti sv. Anně. K 6. hodině na večer Mortaigne vyslal poručíka s 25 vojáky, by prozkoumali, co obhájci vystavěli mezi ravellinem a hradem. Ti to vykonali tak rychle, že překvapili a zajali profossa a jednoho vojáka se Špilberka. Jim byl těžce poraněn do nohy jeden kaprál, kterého Souches dal odnésti do města a vyléčiti.

V noci na úterý (8. srpna) mezi 2. a 3. hodinou vznikl ve městě veliký poplach. Obhájci spozorovali, že zástup pěšáků náhle vrhl se do městského příkopu mezi Petrovem a branou Židovskou. Ačkoliv se vydávali za císařské, přece obhájci hned s mušketami se dostavili, nechtíce jim věřiti. Další zmatek zamezil Souches, který se tam ihned dostavil. Poznal po hlase vůdce jejich a některé od vlastního svého pluku. Byla to slíbená pomoc.

Generál Gallas poslal obleženým posilu, která měla vpraviti do města 15 centů síry, poněvadž v Brně byl již velký nedostatek prachu. Posilu, asi 250 dragonů nepočítaje důstojníků, vedli hejtmani Unger a Hennemann.⁵² U prvního ramene Svratky (u nynějšího viaduktu) narazili na jízdu švédskou, která v domněni, že přitáhla císařská armáda, dala se na útěk. Též pěchota z protější reduty na druhém břehu prchla beze všeho odporu, že brod přes řeku byl volný. Podplukovník pluku Pachojova Jakub Gerardi s 80 nejodvážlivějšími dragony (nadporučík, praporečník, strážmistr, kapráli, svobodníci a vojáci) seskočili s koní, přebrodili se přes řeku a vedeni jsouce poslem, jehož Souches před týdnem ke Gallasovi poslal, vrhli se k druhému rameni Svratky u kláštera Bernardinů, odkud stráž utekla do mlýna kanovníckého, takže beze ztráty jediného muže dostali se do městského příkopu. Unger a Hennemann s ostatními se vrátili, poněvadž z hlavního tábora u Komárova hnala se již pěchota švédská.

Posila, ač byla nepatrná, byla přijata s radostí, poněvadž přinesla 350 lb. síry na prach. Již od tří neděl nedána z města jediná rána z děla, leč někdy se Špilberku. Také z mušket stříleno jen v nejnútnejší potřebě a bylo bojováno jen hvězdicemi, sudlicemi, halapartnami (bradaticemi) a ručními granáty, když srazily se stráže. Pak bylo v Brně veseleji. Příchozím bylo dopřáno dvoudenního odpočinku. Potom byli rozestaveni na potřebná místa, kde vždy konali službu dobrou. Švédové, mrzutí nad tím, že pomoc opět pronikla, celý den tím prudčeji stříleli na město i Špilberk.

Ve středu (9. srpna) Švédové celý den prudce stříleli. Také zatloukali palisády při rameni Svratky od vodárny až k Zaječímú mlýnu před branou Židovskou, by tudy nikdo ani do města ani z města proniknouti nemohl.

Ve čtvrtek (10. srpna) Švédové zase stříleli a zatloukali palisády při obou ramenech Svratky, stavíce zároveň kozy (španělské jezdce) do obou ramen, by tudy nikdo nemohl. Také postavili 2 děla před Bránkou (na počátku Cejlu) a značnou stráž za palisádami, by zabránili výpady jízdy Brněnské.

V pátek (11. srpna) z rána Švédové vystřelili 6 ran z děl Rákócových. Také zabezpečili své postavení na baště shořelé tím, že na ní udělali srub ze silných trámův a vyplnili hlinou, by jejich dílo na baště nemohlo býti spáleno, jak se to dělo dosud. Předešlé noci postavili lešení od bašty shořelé podél zdi hradské až k cestě kryté a svrchu pokryli je prkny, že měli cestu krytou podél hradeb. Souches však přivedl na Špilberk mnoho venkovanů s ženami a dětmi, kteří se byli do města utekli. Ti stále házeli kamení na prkna, v čem vojáci je podporovali ručními granáty, že lešení brzo bylo zničeno. Odpoledne hrabě Vrba s několika jezdci učinil výpad (z brány Měnišské?) k nemocnici sv. Štěpána, by někoho zajal, ale byl odražen a vrátil se s 3 poraněnými. Toho dne Souches psal městské radě, by svolala všechny řezníky a přiměla je k tomu, by vysekávali koňské maso, poněvadž nastával nedostatek masa, kdežto mnoho koní pro nedostatek píce muselo se z města vyháněti. Řezníci se štítili, však Souches to vymlouval, poněvadž za obléhání se všude tak děje. Zároveň řezník Freymann měl přestat vysekávati maso jiné. Když řezníci ve městě nechtěli, komandoval k tomu dva řezníky z vojáků pluku Walischova, jimž sám i městská rada vydala vysvědčení, by čest jejich nijaké ujmy neutrpěla.

V sobotu (12. srpna) Švédové jen dvakrát vystřelili z hrubých děl Rákócových u ravellinu na Špilberk. Obhájci ve dne v noci úsilovně házeli hořící věci na příkopy švédské, které byly zakryty prkny hlinou posypanými, až se jim podařilo příkopy zapáliti. To přimělo nepřítele, že sám část svých příkopů zničil, by oheň zastavil, a tak ve dvou hodinách více strhl, než v 8 dnech postavil. V odvetu Švédové mezi 3-4 hodinou smolnými věnci zapálili první srub na baště shořelé, ale obhájci oheň s velikou námahou uhasili. Na večer přitáhla větší část jízdy Torstensonovy, která před několika dny komandována byla do tábora Rákócova u Lednice, kam provázela plnomocníky Torstensonovy. Rákócy, kníže Sibiňský, vtrhl zatím s vojskem svým již na Moravu a 27. července přirazil blízko k vojsku svého syna u Lednice. Však hned začal se vybavovati ze spolku s Torstensonem, poněvadž již vyjednával o mír s císařem. Torstenson tedy odhodlal se k hlavnímu útoku na Brno, by ještě užil děl a pomoci Rákócovy, než ji tento odvolá. V noci Švédové snáše-

⁵² Dle zprávy Fleischingovy a dle nákresu v Relatione.

li košiny ochranné do zahrady kardinála Dietrichsteina (mezi třídou Frant. Josefovou a Josefovem) vedle zahrady jesuitské (mezi Josefovem a Cejlem). Rovněž do zahrad pod Petrovem proti domu opata Rajhradského snášeli silné trámy. To Souchovi bylo znamením, že Torstenson chystá se k prudkému útoku, poněvadž příkopy jeho již sáhaly až na kraj příkopu městského.

V neděli (13. srpna) ráno Brněnští spatřili pod Petrovem v zahradách nad mostem na začátku Novosadů baterii s košinami ochrannými, na níž jen děla chyběla. Za košinami a bednami tesaři dělali prahy pro děla. Také v zahradě Dietrichsteinově stavěli batterii proti klášteru jesuitskému asi 500 kroků od hradeb. Viděli tedy obhájci, že Švédové na těch dvou místech chtějí prolomit hradby, aby tudý vnikli do města. Souches činil potřebná opatření. Dal úsilně pracovat v příkopu pod Petrovem, kde zřídil silné traversy. V zahradách kanovnických u zdi městské postavil silný srub s vlastním příkopem a palisádami. Dvě ulice na Petrově, které od zdi městské vybíhaly v roh blízko kathedrály proti tomu místu, kde nepřítel průlom chystal, zatarasil silnými barikádami a palisádami. V kostele sv. Petra bylo postaveno lešení k oknům a obsazeno obhájci, by mohli střílet z oken na útočníky. V Brně každému bylo jasno, že blíží se rozhodný boj. Stateční bojovníci zimničně pracovali, by z boje čestně mohli vyjít. Duchovenstvo všude úpěnlivě prosilo Boha o pomoc a povzbuzovalo plamenným slovem k vytrvalosti. Ženy a děti pilně růženec se modlily. Lakomci a stuchlíci třásli se o své poklady a bezpečně je zakopávali. Celé Brno bylo v zimničním rozčilení.

V noci na pondělí (14. srpna) stále bylo slyšet, jak tesaři dělali na batteriích. Také vozy svážely kamení k moždířům a prkna s trámy k batteriím. Rovněž děla se Špilberku a ze Starého Brna byla přivezena k novým batteriím. Ráno obhájci spatřili, že Švédové pod Petrovem vedle velké batterie dělají ještě jednu menší u vodárny a mlýna kanovnického. Na batterii větší postavili 6 menších karthaunů, na batterii menší jedno menší a 2 velká děla Rákócova (kočku a myšku) a k samému příkopu u vody u mostů tři velké moždíře, což všechno namířili proti Petrovu. Na batterii v zahradě Dietrichsteinově bylo postaveno 5 hrubých děl Rákócových a 2 menší karthauny, jejichž jícny byly namířeny proti klášteru jesuitskému. Na pravo od batterie byly postaveny dva velké moždíře. Obhájci na všech místech s chvatem velikým dělali potřebná opatření, nejsouce obtěžováni střelbou švédskou, leč v poledne několika ranami na Špilberk. Teprve za noci dodělali ony traversy v příkopu městském pod Petrovem a srub v zahradách u zdi městské. Též u sv. Tomáše postavili silné traversy k oběma rohům bašty. Švédové v noci vyvedli pěchotu z příkopův a podkopů, by ráno podnikla rozhodný útok.

V úterý (15. srpna) na den Nanebevzetí Panny Marie k 5. hodině ráno počala z postavených batterií prudká střelba na Petrov a proti koleji jesuitské. Bylo stříleno prudce až do 4 hodin odpoledne jen s malou přestávkou v poledne a ke druhé hodině, poněvadž prudký déšť střelbu dvakrát přerušil. Bylo vystřeleno na obou místech 188 (976?) ran, které značně porouchaly hradby městské i město. Na Petrově byl do hradeb prostřelen značný průlom a koule prorazily dům Rajhradský (č. 5) i domy kanovnické a padaly do chrámu sv. Petra. Před kolejí jesuitskou (mezi Bránkou a branou Dřevnou, nyní na křižovatce ulice Jesuitské a Švédské) koule tolik neškodily, poněvadž zevní předhradbí příkopové bylo vyšší než zeď okružní (u mezihradbí) a zeď městská, tak že je Švédové přestřelovali, působíce zase větší škodu ve městě, kde ženy a děti s čeledí a venkovany hasili, co zatím mužové bojovali na hradbách. Přece však i před klášterem jesuitským byla sestřelena zeď okružní (zábradlí čili obruba v mezihradbí) asi na 6 sáhů, byla rozbita jedna věž při zdi městské a do zdi byly udělány dva průlomy asi jako veliké okno.

Po 3. hodině Torstenson za hukotu a blískání děl poslal svého bubeníka k pevnosti sv. Tomáše vyjednávat s obhájci. Sotva se bubeník bubnu dotknul, bylo mu odpověděno z mušket výstřelem do vzduchu, že ihned se vrátil.

Za střelby vojsko švédské z táborův Komárovského a Zábrdovského rozjíždělo se na určitá místa k útoku. Když umkla děla, Švédové kolem 5. hodiny podnikli hlavní útok na 6 místech, a to: na Petrově, u brány Židovské, před kolejí jesuitskou, u sv. Tomáše, na Špilberk a na cestu krytou. Obhájci však všude byli náležitě připraveni k odporu.

Na Petrově v příkopu městském za traversami u průlomu mezihradbí hájilo příkopu asi 45 mušketýrův a něco jezdců bez koní s praporečkem pluku la Corona a se strážmistry pluku Souchova. Nahoře v mezihradbí u průlomu ve

zdi na jedné straně stál Souches, nadporučík Becker a jeden poručík s 30 dragony a 30 jezdci bez koní. Na druhé straně průlomu byl podplukovník Jakub Gerardi, hejtman pluku la Corona Claudius Lamberg a hejtman Gordon s tolikéž mužstvem. Neohrožené obhájce průlomu vydatně podporovala značná záloha. Za průlomem u srubu v zahradách kanovníckých bylo 25 mušketýrův s praporečnickem a 30 nejstatečnějších měšťanů s poručíkem z měšťanstva. V domech kanovníckých, ze kterých bylo lze střílet do městského příkopu, byla ozbrojená šlechta se svými sluhy a se sluhy duchovenstva. Ve dvou ulicích, které vybíhaly ke kathedrále, byla jízda. V jedné hrabě z Vrbna s 50 jezdci, ve druhé hrabě z Bubna s 50 jezdci. Kostel sv. Petra hájili měšťané. Každý již věděl, co má dělati, a všude bylo hojně ručních granátův a kamení, které přinášeli měšťané a tovaryši. Útok na Petrov podnikl plukovník Peikul a Jordan od vodárny. Obhájci bez výstřelu nechali je přijít až do městského příkopu. Pak je statečně odrazili střelbou, ručními granáty, kamením a hrci. Švédové podnikli druhý útok, ale zástupy jejich dostaly se mezi traversy v příkopu, kde obhájci střelbou, hvězdicemi, halapartnami, granáty a kamením způsobili jim větší škodu než zástupům prvním. Švédové obnovili útok po třetí v čtenějším počtu, neboť za pěchotou postupovalo 500 kyrysníků bez koní. Obhájci schválně nechali je vniknouti až do příkopu. Útočníci činili, co lidem možno, by pronikli průlomem a dostali se na Petrov; ale všechna jejich snaha byla marná. Po tuhém boji byli odraženi a příkop celý pokryt mrtvými a raněnými. Na ústupu druh padal přes druhu, poněvadž vrch byl příkrý a po dešti kluzký. Když Švédové po dvouhodinovém boji byli odraženi, Souches mezihradbím spěchal na místa ostatní.

U brány Židovské měšťanům velel Maxmilián z Hofu. Německá pěchota švédská s 200 hajduků Rákócových ze Zaječeho mlýna podnikli útok na předhradbí (ravellin) před branou. Měšťané bránili se statečně, dobře střílejíce s brány a se zdí. Nicméně Uhři pronikli do příkopů městských a drali se na ravellin, lezouce druh na druhu. Tu Souches dal na ně hoditi granáty ruční, které je rozprášily, že dali se na útěk do mlýna za střelby obhájcův a zanechali část svých druhů na bojišti.

Když Souches viděl, že na těch místech nebezpečí není, běžel mezihradbím ku průlomu před kolejí jesuitskou. Tam bojovali studenti a měšťané. Neobyčejný křik, s jakým švédští důstojníci pobízeli vojáky k útoku, dokazoval, že útočníci po boji půldruhé hodiny trvajícím od obhájcův byli náležitě odraženi. Útok byl podniknut ze zahrady Dietrichsteinovy pod velením plukovníka Copi, pravé to ruky Mortaignovy. Copi na bílém koni jel napřed až do zahrady kardinálovy, kde ustoupil stranou a pobádal vojáky k útoku. Obhájci po něm stříleli a těžce ho poranili. Konečně přiblížily se 4 zástupy německé pěchoty, z nichž prvé byly ozbrojeny bradaticemi, druhé nesly žebříky. Za nimi z obou stran batterie v zahradě Dietrichsteinově postupovalo 2000 hajduků Rákócových pod 16 prapory. Obhájci nechali je přiblížit se až do příkopu. Když již žebříky stavěli, aby na hradby lezli, obhájci na ně vystřelili. Výstřely polekaly hajduky tak, že brzy dali se na útěk. Když to spatřila pěchota německá, opustila žebříky a dala se na útěk také. Postupoval tedy proti koleji jesuitské jiný zástup 4-500 mužů, kteří byli komandováni k průlomu na Petrově; ale ani ti daleko nepostoupili, neboť byli odraženi prudkou střelbou studentů, kteří mířili velmi dobře.

Tvrze sv. Tomáše hájil osvědčený Sevison s mušketýry a poručík Pompeati s 50 dragony. Jim byla přidělena část kompanie tovaryšův a pomocníků měšťanských pod vedením radního J. Kraussa v počtu as 70 mužů, kteří byli postaveni do opevněného kláštera, na věž a na střechu chrámovou. Útok podnikl vlastní pluk Mortaignův od Nové ulice a nejlepší pluk Torstensonův zvaný „Altblau“ s německou pěchotou Rákócovou z hráze rybníka Tomášského. Útočníci za prudké střelby obhájcův s velikým důrazem vnikli do příkopu, posekali palisády a bez soucitu a ohledu na poraněné druhy své přistavovali žebříky ku hradbám. Jeden praporečník s několika vojáky vylezl až na hradbu, ale byl zabit a s druhy svými sražen do příkopu. Však Švédové tvrdošíjně podnikli druhý útok. Někteří dostali se až na obrubu hradeb, seskočili na zem a rozrazili obhájce, kteří byli přinuceni uchýliti se za dvě příčky postavené předešlého dne proti rohům, které tvořila přední zeď (cortina) s boky tvrze. V tom z opevněného kláštera přirazil Pompeati s 50 dragony a zastavil útočníky. To dodalo odvahy ostatním, že vrhli se na nepřitele s takovou odvahou, že Švédové byli donuceni vrhnouti se do příkopu za prudké střelby obhájcův. Dva hejtmani, jeden poručík a jeden praporečník byli zabiti a tři kapráli s jedním závodčím zajati. Závodčí žil ještě 15 dní a vypravoval Souchovi, že Torstenson schválně podnikl útok na kolej jesuitskou, chráněnou jen studenty a měšťany, by vojsko od sv. Tomáše musilo tam na pomoc, a tím

aby lehčím se stalo dobytí sv. Tomáše. Studenti s měšťany u Jesuitův však odrazili útok, a velitel u sv. Tomáše, poručík Sevison, osvědčil svou odvážnou statečnost také ten den, že nepříteli statečně odrazil. V příkopu bylo plno mrtvol, mezi nimi také jeden hejtman rodilý z Brna, kde měl sestru, syn brašnářčin, jenž při útoku byl první.

Co bylo bojováno na tvrzi sv. Tomáše, Švédové v počtu 300 mužů podnikli útok od sv. Anny také na cestu krytou mezi městem a hradem. Tam velel hejtman Pillmayer, jenž lidem svým dobře obsadil oba ravelliny při bráně Brněnské i baštu okrouhlou (malý Špilberk) a přijal útočníky s odporem živým, že se vrátili.

Zatím Švédové podnikli útok také na Špilberk od ravellinu za novou a spálenou baštou; ale i tam, ač očekávali, že vojsko bude do města odvoláno, statečně byli odrazeni od Ogilviho.

Tak nepřítel na všech stranách byl odražen se ztrátou nepoměrně velikou. Obhájcům padlo jen asi 15 bojovníků, a poraněno bylo 27, mezi těmito radní Burkhard, jenž svědomitě konal inspekci nad celou artilerií, a nadporučík pluku la Corona. Tímto slavným odražením útoku švédského byl osud Brna rozhodnut ve prospěch statečných obhájců. Švédové nabyli přesvědčení, že při neohrožené statečnosti a nezdolné vytrvalosti obhájců města se nemocní, jak vidno z listu jednoho důstojníka švédského, jehož výsledná slova jsou: „Sklamali jsme se. Torstenson je celý pryč - je jenom stín“.

Když slunce zapadalo, Švédové žádali o příměří, by mohli odnésti svoje raněné a mrtvé. Souches odepřel, protože nastávala noc. V noci Švédové chovali se tiše. Obhájci úsilovně opravovali průlomy v hradbách. Průlom u sv. Petra byl zastaven silnými trámy a bednami ze silných trámů do šířky jednoho muže a vyplněn hlinou a hnojem. Na průlom v mezihradbí byla postavena pevná obruba (zábradlí) a opatřena palisádami a kozami (španělskými jezdcí). Před klášterem jesuitským, kde průlom nebyl tak veliký a nebezpečný, byla postavena jen obruba (zábradlí) na mezihradbí.

Ve středu (16. srpna) ráno Švédové opět žádali o příměří, by mohli odnésti mrtvé a raněné. Bylo jim povoleno na 2 hodiny. Obhájci sami vynesli mrtvé z příkopu městského i z kraje příkopů švédských na dostřel od města a odevzdali je Švédům. Důstojníky, kteří padli u sv. Tomáše, i s oním hejtmanem, rodilým z Brna, čistě umyli, obalili bílým plátnem, vložili do černých rakví s bílým křížem na víku a všechny čtyři dali nepříteli u sv. Tomáše. Švédům dovoleno hledati mrtvé, kteří dále leželi.

Odpoledne ke 4. hodině Švédové vyhodili podkop pod bednami vnitřního srubu na spálené baště na Špilberku. Obhájci sice kopali protipodkop; ale poněvadž Souches předešlý den a celou noc byl zaměstnán v městě, uvázla práce v protipodkopu, že podkop švédský nebyl zničen. Při výbuchu uvolnily se bedny na vrchu bašty, a byli zasypáni 4 vojáci, kteří však zase byli vytaženi. Na to Švédové podnikli útok na srub; ale byli od Soucha odrazeni, a srub zase opraven. K večeru Švédové zase žádali za příměří, by mohli hledati některé mrtvé u průlomu pod Petrovem, poněvadž prý se jim ráno nedostávalo času, by odvezli všechny. Souches odepřel, poněvadž nastávala noc.

Torstenson hned ráno po útoku rychle vyslal svého radu Erskena do tábora Rákócova u Lednice. Rákócy již učinil mír s císařem (8. srpna od císaře podepsán) a od 5. srpna chystal se k odchodu z Moravy. Bylo jisto, že po nezdaru hlavního útoku odtáhne hned. Proto Erskén byl vyslán, by Rákócyho zdržel aspoň několik dní, by Torstenson nebyl od císařských přepaden u Brna, odkud odtáhnouti bylo již nutno. Erskénovi podařilo se zdržeti Rákócyho do 20. srpna, kdy Torstenson osobně vyjednával s ním u Lednice, ale odchodu jeho již nezadržel.

Ve čtvrtek (17. srpna) Švédové několikrát pokusili se z děl rozmetati opravy učiněné v průlomech. Také z moždířů metali kameny do města i na hrad; ale vše bylo marno. Ve městě Souches a Sack přísně nařídili, by na všech střechách ženy a čeleď byly na stráž pro nebezpečnost ohně, a v radnici na věži i dole bylo několik strážců, by dávali podrobné zprávy o nebezpečnostech. Lid byl povzbuzen a potěšen ohlášenou zprávou zajatého závodčího, že jízda švédská až na 2 pluky vyjela proti císařské armádě, která prý táhne Brnu na pomoc. Také oznamováno, že plukovník Copi, pravá ruka Mortaignova, byl z děla smrtelně poraněn a důstojníci švédští jsou prý přesvědčeni, že Brna nedo-

budou. V Brně bylo smýšlení pevné, radostné a odhodlané. Obhájci byli přesvědčeni, že s pomocí Boží nepříteli odolají. V noci vrátil se do města posel s listem od arciknížete Viléma Leopolda.

V pátek (18. srpna) bylo celý den ticho, jen třikrát bylo vystřeleno na město. Mezi 9.-10. hodinou odtáhlo od Brna vojsko Rákócovo. Odjezd konal se beze všech okázalostí, naopak obapolná nespokojenost propukla v leckterou násilnost mezi jezdci Rákócovými a Torstensonovými.

V sobotu (19. srpna) obhájci pozorovali, jako by Švédové některé věci z příkopů svých odnášeli. Také děla jejich mlčela, což naplňovalo je nadějí, že Švédové snad dobývání Brna zanechají. Souches schválně poslal několik žen na travu z hradeb proti nemocnici sv. Štěpána, domnívaje se, že Švédové je přepadnou a on tak někoho zajme, by poznal záměry Švédů. Z těch neukázal se nikdo. V noci Švédové sňali děla i moždíře se všech baterií. K ránu přeběhl na Špilberk švédský závodčí a byv přiveden k Souchovi do města, tvrdil, že Švédové do osmé hodiny opustí všechny příkopy.

V neděli (20. srpna) ráno obhájci spatřili, že ze Starého Brna odjíždějí vozy s děly: splnilo se tedy jejich očekávání. Kolem 5. hodiny pěchota švédská začala opouštět příkopy. Vojáci z příkopů u sv. Tomáše, zapálivše mlýny karthouzské (na Radlíně), odtáhli do tábora u Zábrdovic. Také vojáci z příkopů pod Špilberkem, u cesty kryté a pod Petrovem, zapálivše mlýny kanovnický, zaječí, tomášský (při stoku ramene Svratčina s ramenem Svitaviným nyní na Křenové), sladovnu a nemocnici sv. Štěpána, odtáhli do hlavního tábora u Komárova, jsouce chráněni dobrou eskortou kyrysníků. Obhájci posedali na koně a vypadli za ustupujícími, byli však u ramene Svratčina mezi Novosady a Trnitou zastaveni od silnější zálohy švédské. Souches zakázal, by nikdo v boj se nepouštěl.

Zatím ostatní obhájci pilně bořili příkopy švédské směrem od města. Dřevo z příkopů Souches daroval měšťanům, jejichž čeleď do 24 hodin skoro vše odnesla. K poledni generál Mortaigne jménem Torstensonovým poslal do Brna bubeníka, že chce vyjednávat o výměnu a výkup zajatých. Za tím účelem vyšle prý své plnomocníky a žádá, by také Souches vyslal své na určité místo. Souches váhal, poněvadž v městě bylo přes 150 zajatých Švédů nepočítaje těch, kteří z císařských po bitvě u Jankova byvše zařadění do řad švédských pak byli zajati, kdežto z obhájců málokdo zajat byl od Švédů. K naléhání Vrbnovu, kraj. hejtmána Sacka a císařského prokurátora svolil jednati o prosté zajatce, kdežto k vydání důstojníků je prý třeba svolení arciknížete Leopolda. Vyslal hraběte z Bubna s jedním hejtmánem pluku Kapounova na hráz rybníka Tomášského, jejíž oba konce obsadil podplukovník Gerardi dostatečným počtem mušketýrův. Tam dostavil se také podplukovník švédský Wertmüller s jedním podplukovníkem jízdy a s českým pánem Bořitou, který pro vyznání evang. z Moravy se vystěhoval a do služeb švédských vstoupil. Hrabě z Vrbna žádal, aby tam směl také, by mohl mluvit s Bořitou. Jednání trvalo dlouho, poněvadž tam bylo posláno z města nejlepší jídlo a víno. Proto Souches, který s cís. prokurátorem a kraj. hejtmánem prohlížel příkopy švédské, vzkázal, že sám chce s plnomocníky švédskými jednati. Za zvuku sklenic brzy stalo se dohodnutí. Bubeníci z obou stran zůstaveni rukojímími. Když plnomocníci se vraceli, Vrbna vyprovázel Bořitu, ale vedl si tak, že na zpáteční cestě po několika výstřelech byl zajat od stráže švédské ve vinohradech nad druhým rybníkem (nyní Lužánkami). Proto bubeník švédský v Brně byl uvězněn.

V pondělí (21. srpna) ráno Švédové vypravili ze Zábrdovic 8 čet jízdných po silnici k Tišnovu, které vypálily okolní osady na 2-3 míle od Brna. Brnu však nepřítel dal již pokoj, že volně mohlo se chodit kolem města i na Staré Brno.

V úterý (22. srpna) Švédové v hlavním táboře i v Zábrdovicích byli tiši. Do Brna toho dne již byly přivezeny z venkova potraviny na trh a vše v městě oblacínělo.

V noci na středu (23. srpna) přijel do Brna z rozkazu Souchova rytmistr Unger s jízdou z Pernštejna. Časně z rána Švédové zapálili své baráky u Zábrdovic, mlýn, pivovar, sýpky, Zábrdovice, Maloměřice, Židenice i Juliánov, a všecko vojsko jízdní i pěší se zavazadly odtáhlo do hlavního tábora u Komárova. Pak celá armáda Torstensonova na-

stoupila pochod k Židlochovicím, jsouc kryta slabou arrierguardou. Z Brna vypadla na ni veškera jízda. Proto zadní stráž rychle postupovala za hlavní armádou. Brněnští nemohli jí pronásledovati, poněvadž koně jejich byly velmi slabé pro nouzi, kterou přestály za obléhání. Souches tedy vyslal za Švédy jen rytmistra Ungra se 100 nejlepších koní, který je pronásledoval až k Židlochovicím. Pak vrátil se do Brna s několika zajatci a s četným dobyt看em.

* * *

Brno zmařilo všechny záměry Torstensonovy. Útok na Vídeň byl již nemožný, poněvadž zatím vzmohla se armáda císařova, kdežto švédská ztratila slávu neodolatelności i nejlepší bojovníky. Torstenson od Židlochovic spěchal přes Němčice a Mikulov do Mistelbachu v Rakousích, kam dotáhl 28. srpna. Tam svolal vojenskou radu, která ustanovila udeřiti na arciknížete Viléma. Ten však ustoupil za Dunaj k Tulnu. Torstenson s oslabenou armádou o přechod přes Dunaj pokusiti se nemohl. Arcikníže Leopold dobře znal slabost Torstensonovu; proto k hájení Dunaje zanechal v okolí Vídně generály Puchheima s Fernemontem a sám s hlavní armádou táhl do Bavor na pomoc proti Francouzům. Torstenson tomu porozuměl a proto zabezpečiv posádky své v Rakousích, na Moravě i v Čechách, odtáhl Slezskem do Lipska a - vzdal se nejvyššího velitelství nad armádou švédskou.

III. Následky boje pro Brno.

Brno statečnosti a vytrvalostí svých obhájců zachránilo Vídeň, a nehoda Torstensonova před Brnem způsobila v rozvoji války 30leté obrát příznivý Rakousku. Místo dlouhých důkazů uvádím list, jež hrabě Trautmansdorf, plnomocník Rakouska v jednání o mír se Švédským, před odjezdem svým z Vídně do Münsteru psal Souchovi: „Pane! Na rozkaz J. V. odjíždím, bych účastnil se jednání o mír. Vám o tom podávám zprávu. Vaše heroická statečnost při obraně Brna donutila Švédy, že také oni vyslali plnomocníky k témuž účelu. Dále buďte ujištěni, dokud já živ budu, že budete míti oddaného a nejlepšího přítele.“⁵³ Brno r. 1645 zjednálo si úctu a slávu po celé střední Evropě, ale slávu tu zaplatilo drazé.

V Brně po odchodu Švédů byla veliká radost, jež plynula z vědomí, že každý pro ochranu rodiště a císaře vykonal svou povinnost měrou největší. Všichni byli také plni upřímné vděčnosti Bohu, Panně Marii a Souchovi. K rozehříváním citům radosti a vděčnosti však brzy přidružily se také dojmy bolestné, jež působil pohled na to, co v městě a v okolí způsobil krutý nepřítel za 112 denního obléhání od 3. května do 23. srpna. V hrdinské obraně Brna padlo na 250 mrtvých a 150 poraněných obhájců. Tato bolestná ztráta byla mírněna vědomím, že Švédů zahynulo před Brnem na 8000, a to většinou v boji, dílem také nemocí z nedostatku vzniklou. Kolik ran z děl a moždírů za toho obléhání od Švédův i obhájců bylo vystřeleno, bezpečně a spolehlivě udati nelze, poněvadž zprávy o tom velice se rozcházejí. Bylo stříleno z děl kulemi kovovými a kamennými (několik jich je podnes zachováno ve Františkově museu a na Špilberku), a z moždírů byly metány kameny, koule zápalné a granáty. Účinky jejich namnoze nebyly hrozné, ale škoda na budovách způsobena přece jen veliká. Některé budovy strhli také obhájcové, by získali dřeva a staviva na práce opevňovací. Mnohé domy soukromé byly porouchány nebo zbořeny; obec obětovala vazbu z radnice, zbrojnice, pivovaru a jiných budov obecních na opevnění Špilberku a cesty kryté. Na Petrově 3 domy kanovnické byly strženy, a materiál poskytnut na krytbu kostela a opevnění Špilberka. Za útoku dne 15. srpna také ostatní budovy na Petrově byly porouchány. U sv. Tomáše klášter i kostel byly skoro zničeny. Také kolej jezuitská a jiné velké budovy v městě utrpěly velice. Tak Brno po odchodu Švédů vypadalo hrozně.

Hradby kolem města i Špilberku, jakož i cesta krytá byly velmi porouchány a někde pobořeny. Kolem města vše bylo zničeno. Čeho ušetřili obhájcové za příchodu Švédů, to zničili tito, když města dobývali a při odchodu. Tak buď vypáleny nebo spustošeny byly: Švábka, Malá nová ulice (Hartlůvka), Nová ulice, Cejl, Mlýny karthouzské (na Radlase = Radlin mlýn), Jircháře (Ledergasse), předměstí sv. Štěpána (Křenová), klášter kapucínský, zaječí mlýn, sladovna, tomášský mlýn, Trnitá, klášter Františkánek u sv. Josefa, klášter bernardinský, Novosady, mlýn kanovnický, vodárna, kostel Věch svátých, klášter sv. Anny, dvůr křižovnický (Pekařská), Staré Brno, Rybářská ulice, u sv. Václava (Víděňka), jakož i všechny dvory v okolí města. Také všechny osady a hrady (kromě Veveří) široko daleko kolem Brna byly vydrancovány, pobořeny nebo spáleny a pole i vinohrady spustošeny.

Pohled na Brno i okolí byl přímo děsný. Obyvatelstvo bylo zbaveno majetku i výživy, poněvadž za dlouhého obléhání každý vše ztrávil nebo pro potřeby válečné obětoval. Obec za obležení vydala na potřeby válečné 17.789 zl. 52,5 kr. Nad to utrpěla škody za 31.000 zl., neboť hradby byly silně porouchány, střelivo všechno spotřebováno, obecní budovy zbaveny střech, dvory obecní spustošeny, pivovar a tři mlýny městské vydrancovány a spáleny, vodovod zničen, poněvadž obhájci vytrhali přes 100 centův olověného potrubí a přelili na koule; statky obecní na venkově (Kuřím) spustošeny a příjmy celní a mýtní úplně přestaly. Stržením nebo poroucháním střech na domech soukromých způsobena škoda přes 100.000 zl.⁵⁴ Obrana Brna stála tedy mnoho a je tím úctyhodnější, poněvadž v té době neko-

⁵³ V Relatione dell' assedio di Bruna str. 103.

⁵⁴ Die úředního odhadu „Specification des Schadens etc.“ u B. Bretholze v Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Brüna 1897 sv. 4. str. 85-86.

nečných válek láska k vlasti a statečnost skoro na všech místech ustoupila zradě a zbabělé malomyslnosti. Brno bylo čestnou výjimkou. Obhájcové Brna byli nejen hrdi na čin svůj, nýbrž domáhali se zasloužené pomoci, by se mohli vzpamatovati z pohrom utrpěných. Odměny dostalo se obci i jednotlivcům.

Odměna obci a měšťanům.

Měšťané Brněnští hned toho dne, kdy Švédové odtáhli (23. srpna), žádali velitele Soucha, by jim dal vysvědčení o jejich zásluhách. Souches slavně dosvědčil, že městská rada se všemi měšťany po celé obléhání vedli si čestně, upřímně a věrně. Opustivše živnosti své, statečně konali stráž ve dne v noci a vždy a všude nepříteli statečně odpírali. Část měšťanstva ve dne v noci pracovala při opevňování Špilberka. Při všech výpadech i útocích nepřátelských a při hlavním útoku vedli si neohroženě a srdnatě, jsouce odhodláni raději obětovati Bohu sebe i s ženami a dětmi, než vzdáti se nepříteli. Na opatření města i Špilberka vždy rádi a ochotně poskytovali, cokoliv kdy žádáno bylo, hojně peněz, potravin a vína, nebo sbourání domů, stavební dřevo, střelivo a různé potřeby válečné. Bez nejmenšího ohledu na vlastní škodu a bídu vždy věrně a platně sloužili J. M. C., že nikdo jim nikdy nic vytýkati nemůže, nýbrž naopak i s potomstvem na věčné časy zasluhují nesmrtelné slávy, chvály a úcty jakož i milosti a odměny J. M. C.

Císař neměl ani potuchy, že Brno jest osvobozeno; neboť ještě 24. a 25. srpna ze Sv. Hypolita psal městské radě a Souchovi, že arcikníže Leopold brzy Brnu na pomoc přitáhne. Zároveň děkoval za dosavadní statečnost a vyzýval k další vytrvalosti, slibuje velikou odměnu jim i potomstvu. Pomoci Leopoldovy více třeba nebylo, a o slíbenou odměnu obec a měšťané přihlásili se sami.

Hned 24. srpna velitel Souches poslal šlechtice Hetzera a hejtmána Diamantsteina k arciknížeti Leopoldovi s podrobnou zprávou o celém obležení. Instrukce Hetzrova byla velmi podrobná. Měl vylíčiti především zásluhy Souchovy, pak zásluhy duchovenstva, šlechty, krajského hejtmána, magistrátu a obzvláště všeho měšťanstva, které zasluhuje veliké milosti císařovy, poněvadž všechen svůj majetek spotřebovalo a obětovalo. Měšťané prý vedne vnoci pilné konali službu vojenskou, poskytli peníze a všechny potřeby na opevnění města i Špilberku a nerozpakovali se ani vlastní domy za tím účelem sbořiti. Na rozkaz Souchův část měšťanstva stále konala službu také na Špilberku.

Z měšťanů Hetzer měl co nejlépe doporučiti starostu Schnellera, J. Burkharda, hejtmány Porsche, Ferd. z Hofu, Kraussa a Staphia, jakož i stavitele Antonia, jemuž při práci u sv. Tomáše obě oči byly vystřeleny a jenž měl mnoho dětí.⁵⁵

Než Hetzer z Brna odejel, dostavili se k němu měšťané s prosbou, by také jejich list a prosby „Puncta“ arciknížeti Leopoldovi odevzdal, za ně se přimluvil a jejich nynější bídu vylíčil. List obecní rady ze dne 25. srpna líčí útrapy 16nedělního obležení a prosbu, by měšťané byli doporučeni milosti císařově.

Arcikníže Leopold nejprve odpověděl městské radě. Ze Sv. Hypolitu dne 2. září vřele poděkoval měšťanstvu za hrdinskou statečnost a slíbil, že prosbu a žádosti jejich J. M. C. co nejvhodněji a nejlépe doporučí. Také velitel Souches doporučil měšťanstvo brněnské přímo J. M. C. listem dne 4. září. V listě tom opakuje všechnu chválu, kterou pronesl již v onom vysvědčení 23. srpna i v instrukci Hetzrově 24. srpna, a doporučí je císaři jako vzor věrných poddaných, kteří na povzbuzení všech věrných a na potupu všech odbojných měst zasluhují obzvláštní milosti, poněvadž nyní jsou schudli a ve veliké bídě. Zároveň prosí, by J. M. C. ráčila plně věřiti vyslaným, které obec k J. M. C. poslala.

Obec totiž 5. září vyslala ke dvoru císařovu dva vážené měšťany Jiřího Stramansa, městského rychtáře, a Pavla Lercha, městského syndika, by prosili J. M. C. o milostivé splnění zaslaných proseb.

Než deputace dospěla na dvůr císařský, arcikníže Leopold z Melku 6. září oznámil Souchovi, že list jeho i městské rady s oněmi „Punkty“ obdržel. Císař Ferdinand III. pak 9. září z Melku měšťanstvu brněnskému děkoval za

⁵⁵ Dle spisu „Siegesfahne“ velmi dobře se zachovali ještě Hans Jakob Bischof, hejtmán nad tovaryši, jenž po nějakém čase pro stáří a zemdenost musil odstoupiti, a radní N. Forwerk, jenž vyznamenal se ve bráně Brněnské. Také studenti vedli si velmi statečně.

prokázanou věrnost a sliboval, že statečnost jejich odmění tak, že ještě potomstvo jejich s radostí bude na to vzpomínati.

Dne 10. září deputace brněnská dospěla dvoru císařského v Melku a hned byla císaři předvedena. Císař projevil velikou radost nad věrností Brna, slíbil odměnu a kázal deputaci jeti do Lince, kde žádostem jejich bude vyhověno. Druhého dne (11. září) deputace byla přijata od kancléře českého hraběte Jiřího Martinice a jela do Lince, kam stihla 15. září. Hned odebrala se k tajemníku císařovu Freisslebenovi, vyřídila mu pozdrav od rady brněnské, jakož i prosbu, by žádosti jejich podporoval. Také se představila hraběti Trautmansdorfovi a prosila za podporu, kterou on ochotně slíbil. Následujícího dne (16. září) deputace jednala o „Punktech“ s Freisslebenem, který slíbil, že o nejnutnějších žádostech bude referovati v radě císařově již příští pondělí (18. září), o některých pak že bude třeba podrobněji jednati později u dvora. O „Punktech“ bylo jednáno v úterý (19. září), deputaci hned dáno ústní vyřízení a 23. září také písemní.

Než to bylo vyhotoveno, císař dne 20. září z Lince vydal listy k světským i duchovním vrchnostem v sousedství Brna: opatovi v Zábrdovicích, knížeti Karlu z Lichtensteina v Pozořicích, Rudolfovi z Tiefenbachu v Říčanech a na Veveří, proboštovi a kapitule brněnské a Lvu z Rožmitálu v Blansku, by poskytli Brnu dobrovolnou výpomoc stavebním dřívím a vápnem, aby Brněnští mohli opravit porouchané hradby, bašty a budovy obecní i soukromé. Dne 22. září pak císař z Lince poslal list krajskému hejtmanu Sackovi z Bohuňovic, by přísně dbal, aby jmenované vrchnosti stavební dříví a vápno poskytly. Nad to měl se postarati, by vrchnosti bud kraje brněnského nebo kteréhokoli jiného poskytly Brnu potřebného proviantu a potřeb válečných na účet budoucí berně, nač jim má vydati platné poukázky. „Totéž nařizujeme hraběti z Rothalu, jehož zatím zemským hejtmanem jsme ustanovili.“ Téhož dne císař Ferdinand III. také nařídil zemskému hejtmanovi, by chránil měšťanů brněnských při výsadách („punktech“) jim už udělených, jen o 13. punktu, který zněl „aby v domech vyšších stavů nikdo hospodským býti nesměl než uznáný měšťan a ten aby povinen byl jak ostatní měšťané nésti všechna břemena, berně, povinnosti měšťanské a břemena personální i reální“, o tom aby zprávu podal, nebylo-li by to proti smlouvám mezi stavy vyššími a královskými městy. Všecky „Punkty“ byly obsaženy v resoluci, kterou císař Brnu dal v Linci dne 22. září.

V resoluci napřed byla vyslovena radost nad věrností Brna a slíbena milost na vždy. Také žádán seznam členů městské rady a všech měšťanů pro další resoluci. Pak bylo rozhodnuto o žádostech („punktech“) městské rady:

První punkt týkal se výpomoci. O peněžitě výpomoci bude rozhodnuto později, o výpomoci proviantem, dřívím, vápnem a zemskou robotou bylo Brnu vyhověno a vše potřebné již nařízeno zemskému hejtmanovi a krajskému hejtmanovi. Také druhé žádosti o střelivo a válečné potřeby bylo již vyhověno. Třetí žádosti o náhradě všech výloh bude vyhověno, až bude podán podrobný jich seznam (liquidace). Čtvrté žádosti o převod fundačních peněz ve výši asi 250.000 zl. nemůže se vyhověti z důvodů právních, poněvadž tomu vadí ius tertii. Páté žádosti se vyhovuje: aby Brno, jeho měšťané a příslušní poddaní byli na 6 let osvobozeni ode všech berní, přirážek, ubytování vojska a jiných potřeb válečných. Nynější posádka bude odvolána, jakmile ratio belli (poměry válečné) dovolí, ale zatím posádka bude vydržována z císařské zásobárny. Šestou žádost, aby členové městské rady byli osvobozeni od ubytování vojenského, císař uváží a dle slušnosti rozhodne. Sedmé žádosti, by se Brnu dostalo nějakého konfiskovaného statku zemského, je císař nakloněn, jen ať obec takový statek navrhne. K osmé žádosti, by Brnu a měšťanům na věčné časy prominut byl táč vinný a pivní,⁵⁶ císař svoluje, ale poněvadž obec má veliké dluhy, má táč vybírat, až dluhy budou zaplacen.

⁵⁶ Poplatek ten z každého sudu piva (1 zl.) a vína platila královská města na Moravě od obnoveného zřízení; zemského z r. 1628.

Co 9.-12. žádosti se týká, mají je podrobněji vysvětliti, pak císař jistě jim vyhoví, pokud bude možno. O 13. žádosti, by v domech vyšších stavů hospodskými byli jen měšťané, bude dle slušnosti rozhodnuto, až věc úředně bude vyšetřena. Ve 14. punktě Brno žádalo říšskou bezprostřednost (*immediatitas*). Císař byl ochoten vyhověti, ale způsobilo prý by to velký zmatek ve zřízení zemském a bylo by to samé obci a měšťanům s nevýhodou, kdyby ve všem stále musila se obracet přímo na českou kancelář dvorskou, která té doby žádného určitého sídla nemá. V té věci bude pro obec výhodnější, když zůstane při starém zřízení zemském. Za to císař slíbil, že bude obce i měšťanů bez výjimky chrániti proti každému, kdokoliv by je v právech jejich zkracovati chtěl. V punktu 15. žádali, aby vinné a pivné nálevy duchovenstva byly zrušeny. Tento spor vlekl se již dlouho a císař nechtěl nikomu ublížiti, proto slíbil, jakmile poměry (*status rerum*) dovolí, že to uloží zvláštní komisi, která zájmův obce obzvláště dbáti bude. V punktu 16. žádali, by císař zrušil v Brně svobodnost panských domů vyjma domy nejvyšších zemských úředníků. Císař odpověděl, že by rád viděl rozmnožení měšťanstva, ale bez ublížení právům a svobodám vyšších stavů že to nejde. V punktě 17. žádali, by v Brně zrušen byl úřad královského rychtáře. Císař odpověděl, že by Brno žádné výhody z toho nemělo, ale slíbil, že k úřadu tomu vždy bude dosazovati lidi, kteří se s obcí dobře snášeti budou. Konečně žádali, by obvyklý dar obce královskému podkomořímu byl zmenšen. Císař odvětil, že tu nic se stanoviti nedá, poněvadž to záleží na dobré vůli obecní rady. O kterých žádostech v resoluci nebylo konečného rozhodnutí, slíbeno, že budou dle možnosti rozhodnuty ve prospěch obce, až dojde o nich bližší vysvětlení. Zároveň vysloveno očekávání, že udělené milosti budou s respektem uznány.

Císařův sekretář Freissleben deputaci brněnské hned radu dal, co obec má dále podniknouti. Má žádati moratorium při všech dluzích na 10-12 let, by věřitelé se s obcí snáze smluvili. Měla poslati české dvorské kanceláři popis celého obléhání Brna, ale napřed měla se oň dohodnouti se Souchem. Měla žádati u J. M. C. zlepšení pečeti městské. Konečně měla poslati J. M. C. seznam všech škod, které měšťanstvo za obležení utrpělo. To všechno se stalo.

Obec dne 24. listopadu 1645 vyslala druhé poselstvo ke dvoru císařskému do Lince, by podalo žádaná vysvětlení a přičinilo se o příznivé vyřízení žádostí nesplněných. V poselstvu byli člen rady městské kupec Jan Schneller von Lichtenau a opět syndikus městský již pošlechtěný Pavel Lerchenauer von Rothenberg.⁵⁷ Poselstvo pobýlo v Linci 57 dní a nešetřilo ani námahy ani peněz,⁵⁸ aby pro Brno vymohlo výhody co největší. Na některé věci dvůr císařský tázal se přímo zemského hejtmanství a dle jeho dobrozdání rozhodl. Časem obec i jednotlivci dostali vyřízení všech svých žádostí.

Reskriptem z Lince dne 29. ledna 1646 bylo rozhodnuto, aby domy: starostův a členů městské rady byly osvobozeny od vojenského ubytování, ale jen ty, které sami obývají; jejich domy ostatní jsou mu podrobeny. Téhož dne na prosbu měšťanů brněnských bylo nařízeno zemskému hejtmanovi, by se postaral, aby jízda ve městě byla vydržována vším od země. Dne 31. ledna 1646 z Lince bylo Brnu uděleno pětileté indultum moratorium při všech obecních dluzích bez výjimky. Dvorskou resolucí z Lince dne 3. února 1646 bylo vyhověno žádostem ostatním: 1. obci udělena výpomoc 30.000 zl., a to ročně 3000 zl. z berně zemské, ale z toho měla zaplatiti Souchovi 1400 zl., které si od něho za obležení vydlužila; 2. dlužný táč vinný a pivní se obci odpouští; 3. hospodští v domech panských jsou povinni všemi povinnostmi měšťanskými; 4. o potvrzení privilegií stran osvobození od mýtného, silničního a skladného jakož o žádaném osvobození od berní a přírážek všech pozemků a vinohradů měšťanům brněnským na venkově patřících jakož i o povolení týdenního trhu na dobytek bude rozhodnuto, jakmile dojde dobré zdání o tom od zem. hejtmana; 5. Guarnisona bude z města odvolána, jakmile to bude možno, zatím jízdu musí vydržovati země; 6. o dě-

⁵⁷ List erbový dostal dne 3. října 1645.

⁵⁸ Spotřebovalo 1603 zl. 50 kr., z nichž jen 565 zl. 27 kr. stála doprava, byt, strava, posluha atd. (cesta trvala přes 3 měsíce), ostatek padl na dary císařským úředníkům a na taxy za úřední listiny a jejich opisy. Bretholz v *Zeitschrift etc.* 4. str. 77-85.

lech a střelivu rozhodne válečná rada; 7. o stavbu nových klášterů a kostelů ve městě ať duchovní řády dohodnou se s obcí; 8. Rada městská brzy bude obnovena; 9. salva guardia (osvobození od ubytování vojska) členům městské rady udílí se tak jako Praze, totiž pouze na ty domy, ve kterých sami bydlí, ale obyčejný příplatek se z nich platiti bude; 10. aby se měšťané trochu vzpamatovali, zastavuje se placení pivního a vinného tácu na 5 let a městu udílí se 5leté moratorium. Konečně povoleno zlepšení městského znaku, o čem vydá se zvláštní listina, do které budou zapsáni všichni členové městské rady a skuteční měšťané. Zapsaní tam členové městské rady se vším potomstvem povýšeni do stavu šlechtického, nač mohou žádati listy erbové a šlechtické znaky. Kdo již je má, může u české dvorské kanceláře žádati zlepšení jich. Ostatní zapsaní měšťané se vším mužským potomstvem - mohou se usazovati v zemích českých a rakouských, kde chtějí, a všude nabývají plných práv měšťanských, cechovních, mistrovských a kupeckých beze všech poplatků.

Slíbená listina byla vydána téhož dne (3. února) v Linci. Císař v ní slavnostním způsobem líčí a chválí zásluhy, kterých si Brněnští dobyli r. 1643 a 1645 slavným bojem proti Švédům. Za to jim udílí zlepšení městského znaku, jenž dopodrobna se popisuje a podnes jest obecně znám. Dále v listině jménem a příjmením je vyjmenováno 22 členů městské rady a 317 měšťanů nebo jejich vdov, jak to podala sama městská rada dne 27. listopadu 1645. Členům městské rady udělen stav a právo šlechtické, měšťanům bezplatné právo měšťanské ve všech královských i poddaných městech všech zemí českých a rakouských. Konečně obci a měšťanům na věčné časy odpouští se tác pivní a vinný, ale mají se z něho zaplatit obecní dluhy. Kdo by naproti Brněnským v čemkoliv z těchto privilegií jednal, měl platiti 50 zlatých marek pokuty, a to 25 komoře královské a 25 obci brněnské.

Ještě téhož dne (3. února) císař psal arciknížeti Leopoldovi, zdali a pokud Brno může býti zbaveno reformovaných a jiných důstojníků?⁵⁹ Ale ještě 11. října 1646 z listu Souchova z Brna arciknížeti Leopoldovi vidíme, že Brno pořád ubytováním vojska bylo stíženo, od země dostalo se mu podpory pranepatrné a k tomu mělo platiti patřičnou část berně za ten rok. Souches se Brna ujal a těch stížností více neslyšíme. Ostatní věci byly vyřízeny teprve r 1647. Dne 28. listopadu 1647 z Prahy císař po dobré informaci rozhodl, že Brno smí konati trh na koně a dobytek vždy třetí den před šesti obvyklými trhy výročními. Též z Prahy dne 12. prosince osvobodil Brno a měšťany ode všeho cla, mýta a jakýchkoliv nynějších i budoucích poplatků ze zboží ve všech zemích českých bez ohledu na jakákoliv privilegia kteréhokoliv místa.⁶⁰

Kromě uvedených odměn obecných dostalo se některým měšťanům ještě zvláštních.

Pavel Hieronym Lerch, měšťan a městský písař (sekretář) v Brně, jeden z oněch deputací na dvůr císařský, za veliké zásluhy při obležení byl od císaře z Lince již 3. října 1645 povýšen do stavu šlechtického i se všemi potomky na vždy. Zároveň dostalo se mu skvostného znaku šlechtického a příjmení Lerch proměněno v Lerchenauer von Rottenberg.

Maxmilián von Hoff, měšťan a hejtman nad měšťany za obležení, pro veliké zásluhy byl povýšen do stavu šlechtického listem vydaným ve Vídni dne 5. září 1646. Dostal skvostný šlechtický znak i pro potomstvo na vždy. Po-

⁵⁹ Koller: „Die Belagerung von Brünn“ na str. 92. ř. 24. etc. tvrdí, že ze dne 11. srpna 1646 měšťané byli zbaveni povinnosti poskytovat důstojníkům byt (čím prý do té doby byli povinni), také prý guarnisoně zakázáno zasahovati do nálevu vína a piva, také prý měšťané byli zbaveni povinných posílek bezplatných v záležitostech zemských a tato povinnost byla prý přenesena na vojsko. Já jsem podobného ustanovení nenalezl nikde.

⁶⁰ Toto osvobození potrvало až do r. 1731., kdy císař Karel VI. zavedl nový řád celní a mýtní (Patent ze dne 17. srpna 1731). Brno prosilo, by zachováno bylo při svém privilegiu, ale bylo to odepřeno, a městu dána náhrada 200 zl. ročně, která r. 1821 zmenšena na 80 zl. ročně. (Chr. d'Elvert: Die Schweden vor Brünn, str. 84 ř. 19).

nevadř šlechtic Maxmilián von Hoff neměl mužského potomstva, císař potvrdil adoptaci jeho nevlastních synů Gabriela a Jana Litenského a dovolil, aby se zvali Gabriel a Johann von Hoff se všemi právy toho rodu.

Právo na podobné vyznamenání měli všichni členové městské rady z r. 1645 a snad mnohým se ho také dostalo, ale listin o tom neznáme. Zajisté, že císař věrné měšťany brněnské odměnil také královskými úřady, pokud jim přístupny byly, na př. úřadem král rychtáře, městského rychtáře atd. Někteří byli odměněni penězi: Antoni Burgesi, dovedný architekt vlašský, jenž na věži svatotomášské ranou z muškety přišel o zrak, byl od císaře odměněn 3000 zl.⁶¹ Později Burgesi prosil městskou radu, by mu dovolila kupovati a prodávati cizí víno ročně asi 15 soudků, poněvadž vlastního neměl a tedy z odpuštěného tácu vinného žádného užitku míti by nemohl. Christian Porsch, hejtman nad měšťany, dostal prý 22. ledna 1646 také 3000 zl. (Koller str. 91 ř. 25). Clemens Buchaldeus a Jan Will, měšťané a inspektoři nad hradbami, dostali prý 18. dubna 1646 po 1000 zl. (Koller str. 92 ř. 3.).

Při obraně města vyznamenali se také četní tovaryši a pomocníci měšťanští. Těm, kdykoliv o to žádali, dostalo se práva měšťanského v Brně s prominutím povinných poplatků pro onu statečnost. Také bojovníci z předměstí brněnských odměnou dostávali právo měšťanské v Brně s prominutím poplatků.⁶²

Odměna studentům.

Studenti brněnští r. 1645 proslavili se velice. Když se přiblížilo nebezpečství válečné, učitelé jejich, zvláště proslulý rektor Martin Středa, nadšenými slovy vyložili jim obecné nebezpečství, že třeba, kdo může, aby se chopil zbraně pro vlast, víru a císaře, čím proslaví se na věky. Přihlásilo se jich přes 70. Kdo ke zbrani se nehodili, z Brna se rozešli.

Statečný měšťan Jan Staff jmenován jejich hejtmanem, student Rudolf Říkovský z Dobřic lieutenantem a Jan Muska praporečnickem. Studenti pilně pracovali na hradbách, dělali batterie, konali hlídky denní i noční, část roznášela rozkazy Souchovy na všechny strany, odráželi útoky nepřátelské i činili odvážlivé výpady. Nepříteli byli strašní, poněvadž stříleli nejlépe a bili se statečně. Při hlavním útoku 15. srpna hájili hradeb před kolejí jesuitskou mezi branou Dřevní a Bránkou a odrazili tam poslední útok, jak nyní hlásá pěkný pomník z r. 1895. Po celé obléhání studenti vedli si velmi statečně. Obzvláště vyznamenali se: Říkovský, Muska, Renard, Mudrák, Itali, Kolík, Kašparů, Riedel, Klimšar, Circher a Schubarth. Někteří padli při výpadech: Havlík, Riedel, Mastix, Schubarth; Bartoloměj Měchura byl zastřelen na stráži a Bartoloměj Faber padl při posledním útoku.⁶³ Hirsch byl střelen do krku, ale vyléčil se, však Budeš byl tak popálen, že úplně nevyléčil se nikdy. Brzy po obležení zemřeli: Renard, Mauer Michal, Willick a Žídek.

Statečnost jejich byla uznána a pochválena od císaře, Soucha i od obce. Souches ještě dlouho po odchodu nepřátel při potkání studentů radostně je pozdravoval slovy: „salvete studiosi generosi“. Dlouho však nedostávalo se studentům žádné odměny za jejich zásluhy, ač ostatním obhájcům odměny se již dostalo. Proto studenti 14. dubna 1646 podali svému rektoru Martinu Středoví velmi zdvořilý, ale důrazný list, v němž mužně poukázali na všechno, co podstoupili pro blaho obce, vlasti a císaře, a prosili rektora, by se jich zastal buď u obce, neb u velitele Soucha, neb u

⁶¹ Relatione dell' assedio di Bruna str. 33.

⁶² Jména těch, kteří za svou statečnost při obraně města dosáhli v Brně v l. 1646-1670 práva měšťanského, uveřejnil B. Bretholz v Zeitschrift etc. 4. str. 101-107.

⁶³ B. Bretholz v Zeitschrift etc. 4. str. 91. dle listu z archivu městského uvádí mezi padlými studenty také Christophora Sculteta, jehož v žádném seznamu studentů jsem nenalezl, byl-li Scultetus studentem, pak hájilo Brna 75 studentů.

císaře. Rektor Martin Středa i prefekt Benedikt Polenius vřele ujali se studentův u velitele Soucha, by jim vymohl nějakou odměnu od obce, neb od vlády zemské, neb od císaře. Souches již 15. června 1646 žádal starostu a obecní radu, by studentům, kteří si za boje tak statečně vedli, dali odměnu, za kterou studenti žádají a která jich přece nic nestojí. Městská rada pořídila si seznam členů legie studentské a zaručila studentům bojovníkům z roku 1645 právo měšťanské v Brně, v kdyby se tam některý usadil. Zároveň zaručila jim přednost, kdyby některý po dosažení doktorátu v písmě sv., v právech nebo v medicíně ucházel se o nějaké beneficium duchovní nebo úřad městský. Těm pak, kteří dokončí studia filosofická nebo humanitní a vysokých škol studovati nebudou, zaručila přednost při všech úřadech královských, zemských a městských, při kterých studium universitní se nevyžadovalo. Také skutečně mnozí z těch bojovníků domohli se postavení vysokého a platně prospěli lidstvu.

Odměna vojsku.

Největší zásluhu o záchranu Brna měl plukovník Ludvík Raduit de Souches. On také k zásluhám svým mužně se přiznával. Hned 24. srpna 1645, posílaje šlechtice Hetzra k arciknížeti Leopoldovi, podrobnou instrukcí tomuto uložil, aby vylíčil, v jakém stavu bylo Brno a Špilberk, když Souches tam přišel, jak po 16 neděl odrážel nepřítel, až 23. srpna odtáhl, zapáliv okolní osady. Měl vylíčiti, jak obleženým prospěla cesta krytá; kdyby Špilberk byl zůstal beze spojení s městem, byl by býval ztracen, poněvadž všechny potřeby, dřevo, střelivo a na konec i potrava musila se tam nositi z města. Dále měl podrobně vylíčiti, co všechno Švédové podnikli, aby se Brna zmocnili, a co vše Souches vykonal, aby tomu zabránil. Také měl vysvětliti, jak Souches z vůle J. M. C. a jenerála hraběte Waldsteina i zemského hejtmana ujal se velitelství také na Špilberku. Měl vyložiti, proč důstojníci na Špilberku měli k Souchovi větší důvěru než ke svému veliteli Ogilvimu, jehož prý Souches uznává za poctivého vojáka. O zásluhách Souchových měl Hetzer ústně referovati, poněvadž prý jemu nejlépe známy jsou. Také důstojníci a vojáci vedli si velmi statečně. Hejtman Pilmayer při obraně cesty kryté a poručík Serwiesen u sv. Tomáše vedli si tak statečně, že zasluhují vyšší charge. Hejtman Diamantstein vyznamenal se při obraně ravelínu za Špilberkem i kamkoliv komandován byl. Nadporučík Becker pilně prováděl podkopy a vždy svými protipodkopy šťastně zničil podkopy nepřátelské. Hrabě Vrbna vedl si vždy a všude hrdinsky. Podplukovník pluku Pachojova (Gerardi) i hejtman a důstojníci pluku la Corona při průlomu na Petrově vedli si statečně. Podobně podplukovník z Bubna se svými jezdci. Zkrátka všichni důstojníci a vojáci vedli si statečně a zasluhují peněžité odměny.

Než došla odpověď na zprávu Hetzrovu, velitel Souches dal si od městské rady napsati vysvědčení, jak si vedl za švédského obléhání. Vysvědčení to ze dne 1. září je jasným obrazem zásluh Souchových a zároveň důkazem, s jakou láskou obyvatelstvo brněnské Inulo k Souchovi, k němuž napřed pro helvetské vyznání jeho mělo značnou nedůvěru. Arcikníže Leopold z Melku 6. září oznamoval Souchovi, že Hetzer s hejtmanem Diamantsteinem podali mu zprávu o Brně i jeho list, ale o žádaném odvolání Soucha z Brna nelze prý ještě rozhodnouti. Brzy potom Václav Zahrádec ký svobodný pán ze Zahrádek, cís. jenerální komissař a plukovník, na rozkaz arciknížete Leopolda žádal obec brněnskou, by podala zprávu, jak si vedli za švédského obléhání plukovník Souches a podplukovník Jiří Ogilvi, velitel na Špilberku. Obec dne 13. října 1645 podala zprávu o Souchovi velmi příznivou, ve které otevřeně a vděčně vylíčila veliké jeho zásluhy o Brno, Špilberk a cestu krytou (strada cooperta). O podplukovníku Ogilvim není prý obci známo, co na Špilberku dělal. Dělníci, vojáci a měšťané, jichž denně 70 na Špilberk bývalo komandováno, i jiní dobří a pořádní lidé vypravují, že plukovník Souches také na Špilberku všechno řídil jako ve městě, však plukovník Ogilvi že velmi zřídka kdy na strážích viděti se nechal, nebo lid povzbuzoval, nebo cokoliv zařizoval.⁶⁴

⁶⁴ Tato nepříznivá zpráva o Ogilvim je stranická. Obec od let žila s ním v neshodě. Již roku 1649 bylo žádáno o jeho přesazení, ale císař nepovolil, poněvadž nebylo příčiny, a Ogilvi nic nezavinil. R. 1645 neshoda mezi Ogilvim a obcí byla tak veliká, že mu obec nechtěla poskytnouti ani místa pro koně ve městě, ač na Špilberku místa pro ně nebylo. Spory Ogilviho s obcí a se Souchem se ostřily často až nad slušnost, proto zpráva obce nebyla bez osobní předpojatosti. Také Souches soudil o něm nepříznivě a větu svou v Hetzrově instrukci str. 95 ř. 16., že uznává ho za poctivého vojáka, nemínil upřímně. Však nestranně dlužno uznati, nebyl-li Ogilvi vynikajícím vojákem, byl aspoň poctivým

Souches byl odměněn skvěle. Již za obléhání arcikníže Leopold dne 12. srpna 1645 z Děvína udělil mu jeden pluk pěchoty (Hendersonův). Pak 27. října 1645 z Ochtringen jmenoval ho císař Ferdinand III. z Melku dne 9. září 1645 nadšeně děkoval mu za jeho vzácnou věrnost, neohroženost, nejvyšší obratnost a rytířské jednání, jakož i za vytrvalou horlivost v opravování hradeb, průlomův a v odstraňování všech nedostatků ve městě i na Špilberku, zač sliboval mu císařskou odměnu. Dne 2. května 1646 povýšil ho do stavu svobodných pánův a dal mu 30.000 zl. Když Souches v l. 1646 a 1647 vypudil Švédy z Rakous a z Jihlavy, byl jmenován na konci r. 1648 polním maršálkem a velitelem na Moravě a v Brně. Z jara roku následujícího (29. března 1649 z Prešpurka) císař udělil mu inkolát (právo domovské) v zemích českých, ač katolíkem nebyl; ale kdyby on nebo jeho potomstvo do 3 let nepřestoupili k náboženství katolickému, měl inkolát pozbyti platnosti. Téhož roku postoupil mu za malou cenu panství Jevišovice na Znojemsku a 22. března 1650 povýšil ho do stavu panského v zemích českých. Později Souches vyznamenal se ještě ve válce švédsko-polské, v boji s Turky a s Francouzi, zač dostalo se mu skvělé odměny a vyznamenání. Stal se hrabětem říše německé, skutečným členem tajné rady císařovy a dvorské rady vojenské. Konečně dosáhl i nejvyšších hodností vojenských, ale nezřízená ctižádost a hrdost přivedla ho r. 1674 v nemilost císaře Leopolda. Byl od vojska odvolán a odebral se do Brna, kde v soukromí žil až do smrti. Zemřel dne 6. srpna 1682, stár 74 let. Je pochován v Brně v kostele sv. Jakuba za hlavním oltářem, kde krásný pomník podnes hlásá všechny jeho zásluhy i vyznamenání.

Jiří Jakub Ogilvi byl povýšen za plukovníka, velitelství na Špilberku ponecháno mu do smrti, povýšen do stavu svobodných pánů, r. 1653 dán mu inkolát na Moravě a povýšen do stavu panského. Takové vyznamenání svědčí, že nepříznivé zprávy o něm pravdivy nebyly. Zemřel v Brně r. 1661, ale dle svého přání byl pochován v kostele Rajhradském.

Dle zásluhy odměněn byl také hrabě z Vrbna, hrabě z Bubna, plukovník Pachoj, podplukovník Gerardi, hejtmané Pilmayer, Diamantstein, Reichenau, Hennemann, Unger, Lamberg, nadporučík Becker, poručík Sevison (Serwiesen), Pompeati a jiní hrdinové, ale další jejich osud obce brněnské více se netýkal.

Po Souchovi největší zásluhu o Brno a císaře měl krajský hejtman Ferdinand Sack z Bohuňovic, kterého J. M. C. odměnila částí peněz a úřadem nejvyššího písaře zemského na Moravě.

Tak císař dle svého slibu odměnil zásluhu každou, však pravou a trvalou odměnou hrdinům brněnským z roku 1645 je čestná pamět, kterou vždy k sobě poutati bude jejich obětavá láska k vlasti a panovníkovi, ze které plynulo činorodé nadšení, hrdinská statečnost a vytrvalost, jež vždy vedou lidstvo k slavnému vítězství.

člověkem. Neshody mezi veliteli na Špilberku a obcí brněnskou bývaly ode dávna a potrvaly až do roku 1731, kdy je urovnal císař Karel VI. reskriptem ze dne 18. května 1731.

Dodatek.

Za tisku mého článku v Časopise Matice moravské byly vytisknuty ještě dva články o boji Brna se Švédy r. 1645, a to:

1. P. Clemens Janetschek: Das Augustinerstift St. Thomas in Brünn während des dreissigjährigen Krieges v Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Brünn 1897, sešit 3., str. 1-23.

2. Dr. Berthold Bretholz: Neue Beiträge zur Geschichte der Belagerung Brünns durch die Schweden im Jahre 1645. (Urkundliche und handschriftliche Mittheilungen aus dem Brünner Stadtarchiv) v témže časopise ses. 4, str. 77-107. Článek Bretholzův obsahuje některé zprávy nové, jichž jsem v práci své již použil. Poněvadž však některé části mého spisu byly uveřejněny již před tiskem článku Bretholzova, podávám dodatkem obsah jeho článku.

1. Die Gesandtschaft der Stadt Brünn an den Hof Kaiser Ferdinands III. nach Linz. 24. November 1645 bis März 1646 (str. 77-85).

2. Specification des Schadens, welcher der gemeinen Stadt Brünn durch die schwedische Belagerung beschehen, und wie hoch desselben Reparation nach dem beileiffig geringen Nachschlag sich erstreckt und aestimiert werden mag (str. 85-87).

3. Die Forderungen der Studentenschaft (str. 87 - 92).

a) List studentů rektoru Středová dne 14. dubna 1646.

b) List praefecta B. Polenia Souchovi (bez data).

c) List Souchův městské radě dne 15. června 1646.

d) Seznam studentů bojovníků a výsady jim od obce udělené.

4. List krajského hejtmana Ferdinanda Sacka z Bohuňovic městské radě dne 18. září 1645, že zničil jejich zápis na výkup, kdyby byl od Švédů zajat.

5. List městské rady dne 23. listopadu 1645, kterým si stěžuje zemskému hejtmanovi Rothallovi na různé útlisky, zvláště na ubytování vojska.

6. Městská rada dne 9. srpna 1649 dává vysvědčení městskému poslu Lukáši Creutzovi, že za obléhání švédského třikrát vykonal nebezpečné poselství na dvůr císařský do Vídně a jednou do Hochfarthu u Lince k jenerálu Gallasovi.

7. Městská rada dne 17. května 1650 dává vysvědčení 16 měšťanům starobrněnským, že po celé obležení švédské konali stráž vedne i vnoci, za střelby, při útocích a výpadech, jakož i při pracích na hradbách a v příkopech i, k čemukoliv byli kdy komandováni, že vždy vedli si hrdinsky a ochotně, zač zasluhují obecné chvály, slávy a uznání.

8. Městská rada dne 14. července 1667 dává vysvědčení Beneši Richtrovi z Křenové, že za obležení asi týden před Svatým duchem v noci za útoku mezi Bránkou a branou Měnínskou při výstřelu z muškety, která se roztrhla, přišel o palec a jeden prst na ruce.

9. Městský posel Havel Holík dne 13. srpna 1668 prosí městskou radu za vysvědčení, které mu bylo dáno 20. srpna 1668, že za obléhání čtyřikrát vykonal nebezpečná poselství k císaři a za každou cestu že mu slíbeno 30 tolarů, kterých všech ještě nedostal.

10. Městská rada 25. května 1674 dává vysvědčení, že kamenický pomocník Joachym Stern obecně Weiss-Lampel zvaný r. 1645 s vědomím Souchovým v okolních lesích a horách s četou dobrých střelců a myslivců, nad nimiž komando měl, přepadl Švédy a doprovázel ony pomoci, které do Brna střelivo přivezly.

11. Městská rada dne 5. července 1675 dává vysvědčení, že Vilém Dubský z Třebomyslic r. 1645 při obraně Petrova statečně se vyznamenal.

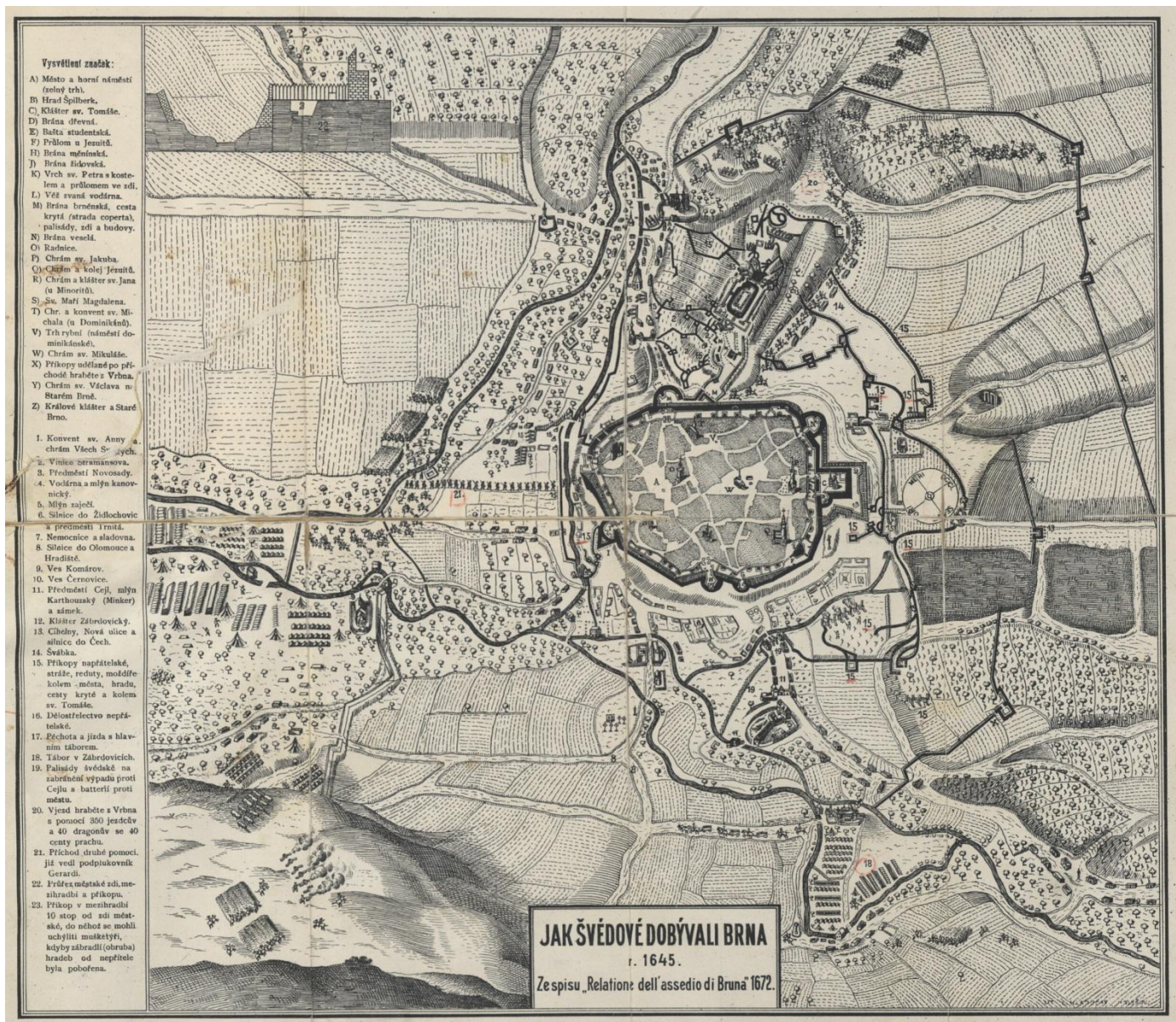
12. Městská rada dne 5. července 1675 dává vysvědčení měšťanu Bartoloměji Schneidrovi, že r. 1645 s podřízeným mužstvem opatroval v městě i na Špilberk všechno stavební dřevo a trámy.

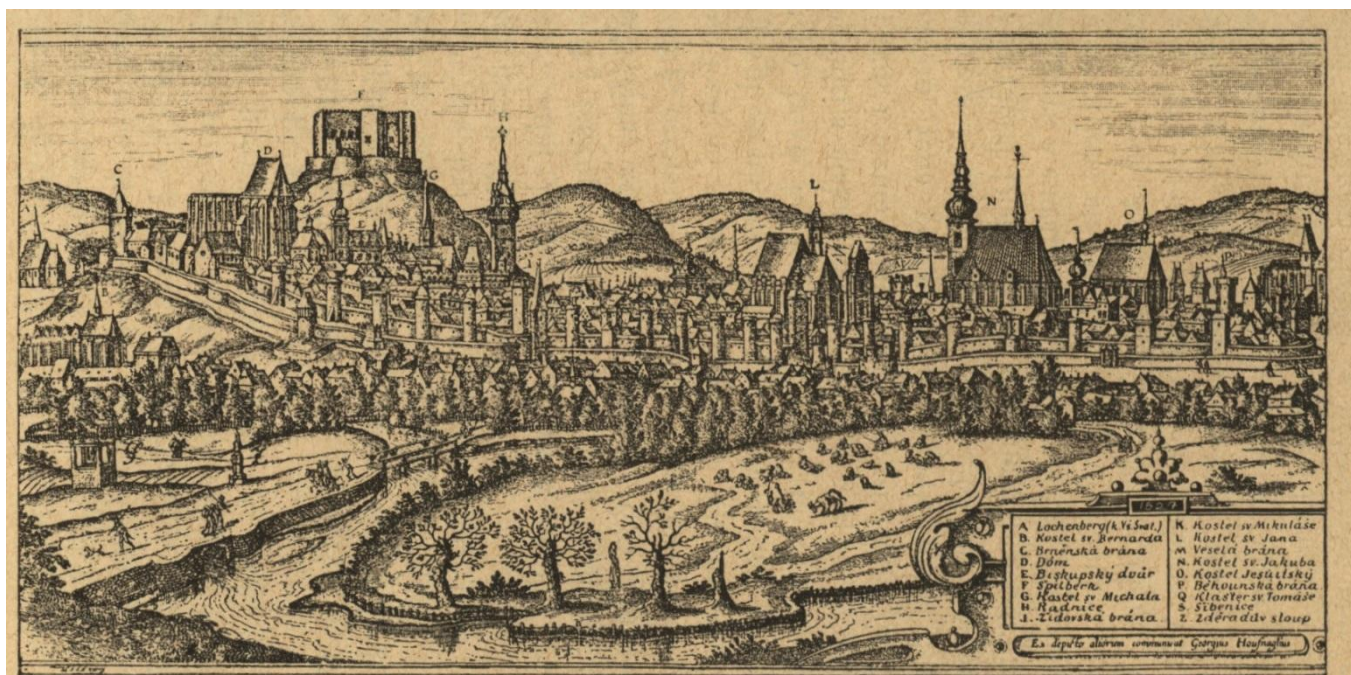
13. Důstojník Loren z Donat Pruský, chtěje na odpočinek, dne 13. srpna 1676 žádá městskou radu, by mu dala vysvědčení, že r. 1645 jako student se vyznamenal a hejtmanu Porschovi dobré služby konal. Vysvědčení dáno 14. srpna 1676.

15. Seznam tovaryšův, jakož i obyvatel z předměstí, kterým v Brně v l. 1644-1670 dáno právo měšťanské za statečnost při obraně Brna r. 1643 a 1645.

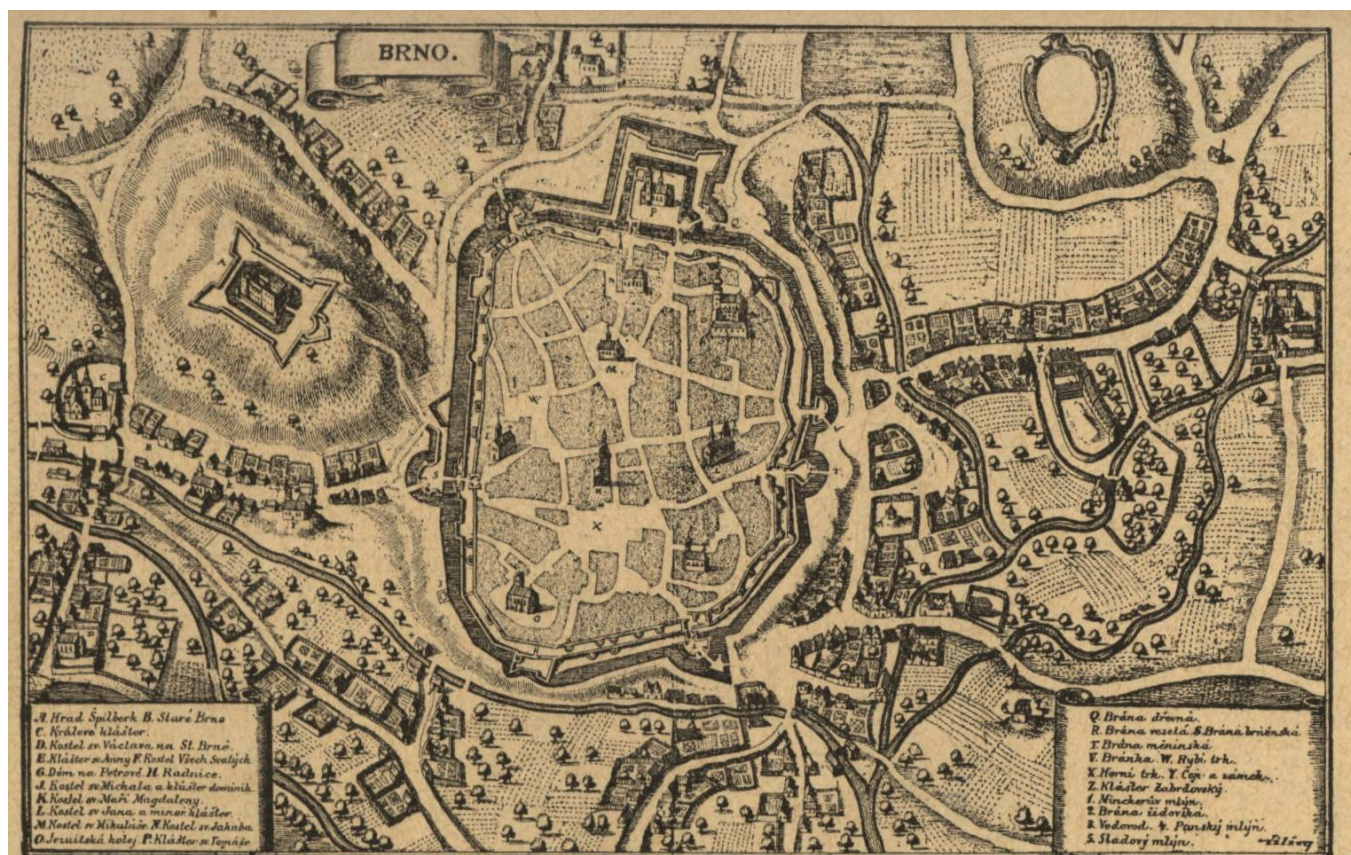
Mapová příloha

(Poznámka el.vydavatele - součástí originálního díla je pouze tato mapa.)

Město Brno roku 1617.

Půdorys Brna roku 1650.

Tři mapy a vysvětlivky jsou z knihy „Život sluhy Božího P. Martina Středý z Tovaryšstva Ježíšova“. Vysvětlivky jsou k předchozí mapě obléhání Brna Švédy z díla „Theatrum Europaeum“.